

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Hristo Brizitsov

ÇEVİRİ, GİRİŞ VE NOTLAR Hüseyin Mevsim

İstanbul'dan Mektuplar

Bulgar Gazetecinin Gözüyle 1932'de Şehir

KitapYAYINEVİ

İSTANBUL'DAN MEKTUPLAR
BULGAR GAZETECİNİN GÖZÜYLE 1932'DE ŞEHİR

İSTANBUL'DAN MEKTUPLAR; BULGAR GAZETECİNİN GÖZÜYLE 1932'DE ŞEHİR / HRİSTO BRIZİTSOV

ÖZGÜN ADI
PİSMA OT TSARİGRAD

BU KİTAPIN ÇEVİRİSİ
BULGARİSTAN ULUSAL KÜLTÜR FONU
DESTEĞİYLE GERÇEKLEŞMİŞTİR

© 2016, KİTAP YAYINEVİ LTD.
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ

ÇEVİRİ, GİRİŞ VE NOTLAR
HÜSEYİN MEVSİM

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK FOTOĞRAFI
1930'LARDA BEYOĞLU, CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
KÂĞİTHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂĞİTHANE-İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 12055
T: (0212) 294 10 00 F: (0212) 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
HAZİRAN 2016, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-160-4

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂĞİT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂĞİTHANE-İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 12348
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

İstanbul'dan Mektuplar

Bulgar Gazetecinin Gözüyle 1932'de Şehir

HRİSTO BRİZİTSOV

ÇEVİRİ, GİRİŞ VE NOTLAR
HÜSEYİN MEVSİM

KitapyAYINEVi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

HÜSEYİN MEVSİM / Giriş: 1930'larda BULGARİSTAN-TÜRKİYE KÜLTÜR,

SANAT VE EĞİTİM MÜNASEBETLERİ 7

1. BİZİM "KÖY" 21

2. BOĞAZ KIYILARINDA 25

3. BOĞAZ SERÜVENLERİ 29

4. GALATA KÖPRÜSÜ, İSTANBUL ALEV ALEV YANIYOR 33

5. GALATA'DAN PERA'YA, İSTANBUL ZÜHRE'Sİ, YÜZ MERDİVENLİ SOKAK, MOLIERE VE EURİPİDES 37

6. ARTIK PERA'DAYIZ, SOVYET SEFARETİ, KORO YILLARI, LEVANTEN KADINI KİMDİR?

BÜYÜK MAĞAZALARDA 43

7. PETITS CHAMPS, KRAL ALFONS VE ŞARKICI, MAX LİNDER ZAMANINDA SESLİ FİLM 49

8. ACEM AHLÂKİ, DERVİŞLER NASIL MÜRİT KAZANIYOR?

LİSAN BİLEN POLİS, RUMELİ HAN'IN ÇATISINDA 53

9. BEYNELMİLEL BİR ÇATI, İSTANBUL'DA ECNEBİLER NELER KONUŞUYOR?

ASİMİLATÖR MÜREBBİYELER, DİLENCİLER VE KOLERA 59

10. RUMELİ HAN'IN ÇATISINDA NELER OLUYORDU?

KIYIM TEHLİKESİ, SÜRTÜŞMELER, HÜRRİYET VE TANTANA 63

11. SOYAĞACIMA TIRMANINCA YENİÇERİLER VE PİRLEPELİLER HAKKINDA HİKÂYELER HATIRLADIM 69

12. GRAND RUE DE PERA'DAN ÇIKIYORUZ VE RUSLARIN ARASINA DALIYORUZ,

AMERİKA'YA DOĞRU YOLA ÇIKIŞ 75

13. TAKSİM BAHÇESİ, BULGAR MAHALLESİNDE, EKZARHLIK, RUHBAN OKULU, HASTANE 81

14. KARAGÖZ PERDESİ, SEYİRCİLER TÜYÜYOR, PAŞAALARIN KILIÇ ÇEKTİĞİ BULGAR AKTRİS,

İBİŞ AĞA, AYILAR, LATERNALAR VE KANTOCULAR, TATAVLA'DAN 87

15. İSTANBUL'DAN TABLOLAR, BULGAR OKULU, KAYNAYAN KAN 93

16. HALLEY KUYRUKLU YILDIZI ŞEHİRİ SİLİP SÜPÜRÜYOR, DAHA MÜHİM BİR HADİSE: BALKAN HARBI,

"KAHROLSUN BULGARILAR!" BÜTÜN AVRUPA'NIN BAHİRİYELİLERİ İSTANBUL'DA 97

17. BÜYÜK CİHAN HARBI'NDE İSTANBUL, ANADOLULULAR VE MEDENİ AVRUPALILAR HAYALETİ,

KEMAL'İN ZAFERİ, FESSİZ CEZA, FESLE GENE CEZA 103

18. HALIÇ'TE, FENER, ÜÇ MABET 109

19. REFORMLAR SİLSİLESİ, CİDDİ VE GÜLÜNÇ ARASINDA, BİR PADİŞAH NUTKU 113

20. BULGAR MATBAASI, KÖPRÜDEKİ DARACAĞIARI, HAMAMDA, HACI BEKİR 119

21. İSTANBUL MASALLARI ARASINDA, YÜZ BİNLERCE HASAN MEHMET, SAKAL-I ŞERİF	123
22. FANTAZİ VE GERÇEK ARASINDA, BİRAZ KILAVUZ, ASIRIAR İÇİNDE, BİZANS, İSTANBUL	129
23. PRENS ADALARI'NDA, TROÇKİ'NİN YALISI, MERKEP BÖLÜĞÜ	135
24. ANADOLU YAKASINDA, AYA STEFANOS, HOŞÇA KAL İSTANBUL!	141
EKLER	145
KAYNAKÇA	150
DİZİN	151

1930'LARDA BULGARİSTAN-TÜRKİYE KÜLTÜR, SANAT VE EĞİTİM MÜNASEBETLERİ

Komşu ülkeler arasındaki münasebetlerde, kısa süreli de olsa, toplumsal hayatın tarihi önyargı ve şüphelerden arındığı, dondurucu soğuklardan sonra ılık ilkbahar rüzgârlarının estiği, yakınlaşmayı ve açık diyalog kurma arzusunu tetikleyen karşılıklı ilginin zirveye çıktığı dönemler vardır. Türkiye ile Bulgaristan da, geçmişin aşılması güç tortularının iki ülke arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasını uzun süre engellemesinden sonra, 1930'lu yılların hemen başında siyasi, iktisadi, kültürel ve diplomatik ilişkilerinde böyle pembe bir dönem yaşamışlardır.¹

Bulgar aydınları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden ilk yıllarda toplumsal hayatın her sahasında gerçekleştirilen köklü reform sürecini önce kuşkuyla karışık bir şaşkınlık, ardından da büyük bir hayranlıkla izliyorlardı. Bulgar toplumunun Sofya'daki askeri ataşeliği yıllarından çok iyi tanıdığı, sempati duyduğu, büyük bir Bulgar dostu olarak bildiği Mustafa Kemal Paşa'nın radikal bir devrim niteliğindeki bu sürecin başında bulunması da bu ilgi ve merakı artırıyordu. Her ne kadar başlarda Bulgar entelektüel çevrelerde Mustafa Kemal'in çağın dışında kalmış bir imparatorluğu cumhuriyete dönüştürmesinin son derece zor, neredeyse imkânsız bir çaba olduğu görüşü ağır basmışsa da, 1920'lerin sonuna doğru komşu ülkedeki reform sürecinden geriye dönüş olmayacağına inanılmaya başlanmıştı.

O dönemde Bulgar süreli yayınlarında toplumun da yakın ilgi duyduğu "Türkiye'de neler oluyor?" suali gündemi sıkça meşgul ediyordu. Özellikle gazeteler, genelde Batı kaynaklı reform haberlerine bazen kuşkuyla yaklaşarak, bunların doğruluğunu teyit etmek istercesine muhabirlerini genç cumhuriyetin simgesi Ankara'ya gönderiyorlardı. Bu bağlamda,

¹ Bazı tarihçiler iki komşu ülke arasındaki ilişkileri "soru işaretli dostluk" şeklinde değerlendirmeyi yeğliyor. (Lyudmil Petrov, *Bulgariya i Turtsiya (1931-1941)*, 2001, s. 50).

Bulgar basını da, Türkiye’de olup bitenin her yönüyle aktarılması ve toplumda doğru anlaşılması için yadsınamaz bir katkı sağlıyor; bilgilendirme ve aydınlatma işlevinin ötesinde, hadiselerin doğru değerlendirilmesine yardımcı olarak görevini lâyıkıyla yerine getiriyordu.

Sözgelimi, Bulgar gazeteciliğinin duayeni, Sofya’daki Hür Siyasi ve İktisadi Bilimler Üniversitesi (*Svoboden universitet za političeski i stopanski nauki*) kurucularından Stefan Bobçev (1853-1940) kaleme aldığı bir dizi makalede Türkiye’deki anayasal değişiklikleri anlatıyor ve reform sürecini imparatorluk-cumhuriyet dönüşümü bağlamında tahlil ediyordu. Ağırlıkla Fransızca kaynaklardan yararlanan Bobçev’in değerlendirmelerinde, gençliğinde eğitim gördüğü İstanbul’dan izlenimlerine de yer verdiği görülüyordu.²

Sofya’da yayımlanan *Vestnik za jenata*’nın (Kadın Gazetesi) bir sayısını tamamen Türkiye’ye ayırması, komşu ülkeye gösterilen bu ilginin bir başka örneğini oluşturuyordu. Haftalık edebiyat, toplumsal hayat ve iktisat gazetesi olan bu yayın, okurlarına komşu ülke hakkında özel bir sayının hazırlandığını ve bu görevi, Türkiye’yi yakından tanıyan ve İstanbul’da basın ataşeliği de yapmış olan yazar Damyan Kalfov’un (1887-1973) üstlendiğini duyuruyordu. Hakikaten de gazetenin 18 Aralık 1926 tarihli 261. sayısının Türkiye’yi konu edindiğine tanık oluyoruz. Doğaldır ki, okur kitlesinden dolayı gazetede daha çok Türk kadınının değişen statüsüyle ilgili yazılara yer veriliyordu. Söz konusu metinlerde Türkiye’de kadının artık toplumsal hayatın, bilhassa da kültür ve sanatın her alanında boy gösterdiği, ülkenin modernleşmesine öncülük ettiği vurgulanıyordu.³

2 Bu bağlamda, “*Za nova Turtsiia i neynata konstitutsiia*” (Yeni Türkiye ve Anayasası Hakkında), *Yuridicheski Pregled*, 7/8, 1925; “*Shveytsarskiyat kodeks v Ankara*” (İsviçre Medeni Yasası Ankara’da), *Yuridicheski Pregled*, 1925; “*Därjavniyat stroy v segashna Turtsiia*” (Günümüz Türkiye’sinin Devlet Düzeni) *Hür Üniversite Yıllığı*, 1925; “*Nay-novite konstitutsionni i sotsialno-kulturni reformi na Turskata republika*” (Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yeni Anayasal ve Sosyokültürel Reformlar), *Nauchen Pregled*, 1, 1929; “*Kak, koga i zashto premahnaha sultanata i halifata v Turtsiia?*” (Türkiye’de Sultanlık ve Halifelik Nasıl, Ne Zaman ve Niçin Kaldırıldı?), *Nauchen Pregled*, 2, 1929 vs. dikkat çekiyor.

3 Özel sayıda göze çarpan yazılar arasında, “Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhuriyeti’nden Önce Türk Kadının Durumu” (Halide Edip ve Nezihe Muvahhit tanıtılıyor); “Edebiyat ve Sanatta Türk Kadını” (Halide Edip, Suat Derviş, tiyatrodaki Bedia Muvahhit, Şaziye, Cemile, Nermin, Fahriye gibi edebiyat, müzik, resim ve heykeltıraşlıkta önde gelen isimler sayılıyor); “İstanbul Haberleri,” D. Kalfov ve D. Simidov’un çevirisiyle Hidayet Refik ve Şeyda Rifat’tan şiirler; Zübeyde Şenay’dan bir hikâye çevirisi sunuluyor; “Türk Tatlıları, Türk Medeni Kanunu, Türk Kadınları ve Modern Danslar” bulunuyor.

Komşudaki değişim sürecini anlama ve çözümleme isteğiyle, Sofya'da yayımlanan *Slovo* (Söz) gazetesi,⁴ 1928 sonbaharında muhabiri Georgi Kerekov'u Türkiye'nin yeni başkentine göndermişti. Kerekov'un, Türkiye'nin yeni başkentinden gazetesine gönderdiği ve toplumsal hayatın bütün alanlarını kapsayan beş yazı, günasırı olmak üzere gazetenin beş sayısında yayınlanmıştı.⁵ Kuşkusuz, bu röportajların bir gazetecilik başarısı olarak değerlendirilmesi gerekiyor.

Deneyimli gözlemci ve yorumcunun⁶ canlı üslubuyla birinci sayfadan verilen beş röportajla, Bulgar okurlara birinci ağızdan Türk dış politikası, eğitim davası, reform süreci ve bunların odağında bulunan baş mimar Mustafa Kemal hakkında önemli haber ve bilgiler aktarılıyordu. Kerekov'un bu yazı dizisiyle Türkiye'de olup bitenler konusunda nesnel tahliller sunarak komşu ülkede gelişen sürecin doğru anlaşılması için çaba harcadığını, özellikle Bulgar aydınları arasında da büyük bir ilgi uyandırdığını söylemek abartı olmayacaktır.

İki ülke arasındaki eğitim-öğretim, kültür ve sanat alanındaki münasebetler; öğretmen ve öğretim üyesi ziyaretleri; gazeteci gezileri; folklor toplulukları ve tiyatro grupları gösterileri ve edebi tercüme olarak birkaç kümede toplanabilir.

1930'ların başındaki temaslar hakkında birkaç örnek vermeden önce, daha sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde ne yazık ki başka eğilimlerin ağırlık kazanacağını ve farklı bir evreye girileceğini de belirtiyim.

4 *Slovo*, "günlük siyaset, iktisat ve kültür hayatı gazetesi" alt başlığıyla 1922-1944 yılları arasında neşrediliyor.

5 Yazı dizisi, Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü (Aras) ile yapılan bir röportajla başlıyor (22 Kasım 1928, sayı 1935); ikinci yazıda komşu ülke, Ankara üzerinden okunmaya ve çözümlenmeye çalışılıyor; "*Angora - novata stolitsa na turtsite*" (Ankara - Türklerin Yeni Payitahtı) başlığını taşıyan metinle de eski bozkır kasabasının tanıtımı yapılıyor (24 Kasım 1928, sayı 1937); üçüncü yazı "*Golemite reformi, prokarani prez poslednite godini*" (Son Yıllarda Gerçekleştirilen Büyük Reformlar) başlığını taşıyor (28 Kasım 1928, sayı 1940); Bulgar gazetecinin dördüncü yazısı, "*Spomenite na Gazi Mustafa Kemal Pasha ot Bılgariya*" (Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bulgaristan Hatıraları) başlığıyla birinci sayfadan sunuluyor (30 Kasım 1928, sayı 1942); Kerekov'un son yazısı ise, "*Reformite v uchebnoto delo*" (Eğitim Davasındaki Reformlar) başlığını taşıyor (3 Aralık 1928, sayı 1944).

6 Sofya'da ve Paris'te hukuk tahsili gören Georgi Kerekov Birinci Cihan Harbi'ne katılmıştı; yabancı gazete ve ajanslara muhabirlik, ayrıca dışişleri bakanlığı basın bürosunda görev yaptı (1928); Bulgar Gazeteciler Cemiyeti azasıydı ve Bulgar Telgraf Ajansı (BTA) müdürlüğü (1938-1940) yaptı, Atina (1940) ve Madrid (1942) temsilciliklerinde basın ataşeliği görevlerini üstlendi.

1929 ve 1930'un sonbaharında; 1908-1912 yıllarında Meclis-i Mebusan'da Manastır'ı temsil eden, ilk Bulgar Osmanistlerinden Panço Dorev (1878-1938), İsmet Paşa'nın özel izniyle yaklaşık iki ay kadar İstanbul'da Hazine-i Evrak'ta araştırmalar yapma imkânı bulmuş ve Bulgar tarihi açısından ilgi uyandıran evrakı incelemişti. Dorev, bazı anonim Osmanlı kroniklerinden, padişah sicillerinden vs. aldığı kopyaları da daha sonra yayınladı; çalışması sırasında kendisine Ahmet Refik (Altınay) gibi tarihçiler mesleki destek sağladılar.⁷

9 Nisan 1931'de, okul müdürü Krum Nikodimov öncülüğünde, Sofya İkinci Erkek Lisesi'nden bir grup muallim ve eğitimci Edirne'yi ziyaret etti. Bu geziyle bilgi ve görgü artırımı, ders programı ve metotları üzerinde fikir paylaşımı hedefleniyordu. Bulgar misafirler şehrin tarihi abidelerini ziyaret ettiler, Kız Muallim Mektebi'nde de şereflerine özel bir müsamere düzenlendi. İleride geliştirilecek olan kişisel ve mesleki temaslar kuruldu. Aynı yıl içinde, Edirne Kız Muallim Mektebi Müdürü Rifat Necdet, elli meslektaşıyla Plovdiv (Filibe), Sofya, Ruse (Ruşçuk) ve Varna'da çeşitli Bulgar mekteplerini ziyaret etti. Başka bir araştırmamın konusunu oluşturan bu ilginç gezinin mihmandarlığını, Edirne Dr. Petır Beron Bulgar İlkokulu'nda Türkçe, Türk tarihi, coğrafya, vatandaşlık bilgisi ve yurt bilgisi dersleri muallimliği yapan Şumnu (Şumen) doğumlu Osman Nuri (Peremeci, 1874-1945) üstlenmişti.

1932 başlarında, İstanbul Yüksek Mühendislik Mektebi öğretim üyesi Salih Murat, Sofya Üniversitesi Fizik ve Matematik Fakültesi'ndeki meslektaşlarına misafir oldu; Bulgar başkentinde iki hafta kalarak öğretim üyeleri ve öğrencilere üç konferans verdi. Aynı yıl, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden ünlü profesörler Akil Muhtar, Akif Şakir ve Salih Zeki, çalışma organizasyonu ve yöntemleri hakkında bilgi aldıkları Sofya Üniversitesi Şürürji Kliniği'ne misafir oldular.⁸

4 Mayıs 1932'de, ünlü Bulgar anayasa hukukçusu Prof. Dr. Stefan Kirov (1861-1943) İstanbul'a geldi. Bir gazetecinin sorusu üzerine, iki ders vermek ve dostu olan eski Sofya sefiri Fethi Bey'i (Okyar) ziyaret etmek

7 TsDA (Merkezi Devlet Arşivi), Fon 177k, 2, Arşiv Birimi 339, Yaprak 19.

8 Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, 1984, s. 143.

için geldiğini söyledi.⁹ Balkan Konferansı'nda Bulgar milli grubunun başkanlığını yapan Stefan Kirov, kendisini Balkan ittifakı kurulmasının sıcak taraftarı olarak tanıtıyor ve lise tahsilini Robert Kolej'de gördüğünden, Türkiye'yi çok iyi bildiğini ve sevdiğini itiraf ediyordu.

Haziran 1932'de, beden eğitimi başmüfettişi sıfatıyla, daha çok spor adamı ve Türk olimpiyat hareketinin öncüsü olarak tanınan Selim Sırrı (Tarcan) Sofya'yı ziyaret etti. Komşu ülke başkentinden ve civar köy ve kasabalardan edindiği izlenimleri, *Gezi Notları* başlığı altında 22 Haziran - 20 Ağustos 1932 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinin 15 nüshasında yayımlandı.¹⁰

2 Ağustos 1930'da, Türk Gazeteciler Cemiyeti başkanı Hakkı Tarık (Us), Fali Rıfki (Atay) ve Necmettin Sadak, üç mebusla birlikte bir Bulgaristan gezisi yaptılar.¹¹ İki ülke arasındaki dostluğa katkı sağlayacağı umut edilen ziyaretin amacı, komşu halkın yaşamını ve gelişmesini yerinde görmektir.¹² Türk ve Bulgar gazeteciler arasında beş maddeden oluşan bir işbirliği protokolü imzalandı; Bulgar basınında Türkiye hakkında övücü yazılar çıktı.

10. kuruluş yılı dolayısıyla Kasım 1931'de Kooperatif Tiyatrosu'nun İstanbul'a düzenlediği turne de o yıllardaki Türk-Bulgar kültür temasla-

9 TsDA, Fon 176k, 6, Arşiv Birimi 2174, Yaprak 3.

10 Hyusein Mevsim, "Pätnite belejki na Selim Sârrâ Tardjan za Sofiya (1932)" // *Balkanite - ezik, istoriya, kultura*, 2011, s. 239-245.

11 "Gazeteciler Sofya'da" başlığıyla verilen haberde şu hususlar vurgulanıyor: "Gazetecilerimiz Var-na'da samimi surette teşyi edilmiş ve belediye tarafından buketler verilmiştir. Ziraat Nazırı (Grigor) Vasilev heyetimizi kendi hususi vagonuna almıştır. Tren Eskicuma'dan geçerken gece yarısı olmasına rağmen kasabanın Türk gençlerinden büyük bir kalabalık istasyonda heyetimizi selâmlamışlardır. Heyet Sofya'ya saat 10'da gelmiştir. İstasyonda elçilik erkânı, şehir mümessilleri ve birçok Bulgar ricalı ve matbuat tarafından karşılanmışlardır. Şehir namına heyetimizi bir buket takdim edilmiş ve Bulgarya oteline misafir edilmişlerdir. Sofya gazeteleri namına verilen mükellef öğle ziyafetinde kralın mızıkası milli marşları çalmakta idi." (*Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1930).

12 13 Ağustos 1930 tarihinde yurda dönen heyetten Fali Rıfki, Anadolu Ajansı'na vaki beyanatta şunları belirtiyor: "Heyet, bir komşu evine misafir olmuş gibi, o kadar samimi ve sıcak karşılandı. Bulgaristan'da bizi en ziyade mütehassıs eden ve nazarı dikkatimizi celp eden şey Türk-Bulgar dostluğu fikrinin sadece siyasi bir mahiyet göstermemiş olması ve bu dostluğa muvafık, muhalif bütün fırkaların tam bir muzaferet göstermesidir. Ziyafetlerde, içtimalarda, tertip edilen müteaddit tezahüratta her nevi siyasi şahsiyetlerle temas ettik. Hepsinde Türk-Bulgar dostluğu fikrinin esaslanmış olduğunu gördük. Ziraat Nazırı Vasilev bir nutkunda: "Bizi birbirimizden ayırmak için her iki devleti yenebilecek üçüncü bir kuvvet olmalıdır" dedi. Bulgarlar, Gazi Mustafa Kemal'i bir Bulgar vatandaşı gibi benimseyecek kadar sevmektedirler. (...)" (*"Matbuat Heyetimiz"*, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1930).

rının bir kanıtı olarak gösterilebilir. Topluluk iki hafta boyunca İstanbul France Tiyatrosu'nda 27 temsil verdi. Türk sanat camiası, hayranlıkla izlediği Bulgar operet kumpanyasını övüyor ve bilhassa Mimi Balkanska'nın fevkalâde performansı göklere çıkartılıyordu. Reis-i Cumhur Mustafa Kemal, Kooperatif Tiyatrosu'nu Ankara'ya davet etti, hatta bütün biletleri satın alarak girişi herkese açık hale getirdi. Bulgar sanatçıların beş gösterisinden üçü özel olarak cumhurbaşkanı ve bakanları tarafından izlendi.

Kültürel temasların yoğunlaşması, ilişkilerdeki dostluk ve anlaşma ruhu, edebi ve belgesel eserlerin tercüme edilmesine de yansıtıyordu. Aslında bu ilgi 1920'lerin ikinci yarısından itibaren başlamıştı.¹³ Bu alandaki en kayda değer örnek, şüphesiz 12 Nisan 1931'den itibaren nüfuzlu *Zora* (Tan) gazetesinde Boris Açkov'un tercümesiyle (3229. sayıdan 3619. sayıya kadar) yayınlanmaya başlayan Reşat Nuri'nin Çalıkuşu romanıdır. Gazete önceden romanın tefrika edileceğini duyuruyor ve eserin, "bir kalbin nağmesi" olduğu değerlendirmesini yapıyordu. Ayrıca Türk yazarın "büyük bir ustalıkla bir kadının kalbini, hayallerini, hayal kırıklıklarını ve acılarını canlandırdığı" vurgulanıyordu. Ama roman aynı zamana "Türkiye'deki savaş öncesi ve sonrası yaşamdan şaşırtıcı güzellikteki tablolarla ülkedeki toplumsal atmosferi de yansıtıyor"du.¹⁴

Vreme (Zaman) gazetesi 1931'de Mustafa Kemal'in Meclis kürsüsünden 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında okuduğu *Nutuk*'u 27 sayısında tefrika etti. Yazar Gyonço Belev, Türk devriminin tarihçesi niteliğindeki bu belgesel eseri büyük ihtimalle Rusçadan tercüme etmişti.

Verilen örnekler, 1930'ların başında Bulgaristan ile Türkiye arasında, kültür ve eğitim alanında aktif, açık ve iyi niyetli temasların olduğunu gösteriyor. Her iki ülkedeki siyasi iradenin bir ifadesi olarak imzalanan anlaşmalarla, Türk-Bulgar Dostluk derneklerinin kurulması; müfettiş, muallim, öğretim üyesi, bilim adamı, gazeteci, folklor ve dans topluluklarının komşu ülkeyi ziyaret etmelerinin yasal ve sivil zemini hazırlanıyordu.

Karşılıklı yoğun temas ve faaliyetlerin zirvesini 27 Nisan - 11 Mayıs 1932 tarihleri arasında, başmüfettişler, öğretim üyeleri, milletvekili vs.

13 Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, 1984, s. 141.

14 *Zora*, sayı 3526, 8 Nisan 1931.

refakatinde 81 Bulgar tarih, coğrafya, resim sanatı ve eliş mualliminin İstanbul, Bursa ve Edirne'ye düzenlenen bilimsel gezinin teşkil ettiğini söylemek abartı olmayacaktır. Planlama ve hedefler, organizasyon ve gerçekleştirmek, katılım, toplumsal akis ve somut neticeler açısından bu etkinlik ötekilerinden bir nebze öne çıkıyordu.

Hadisenin teferruatına girilmesi gerekiyorsa, 1930'lu yıllarda Bulgaristan Çarlığı Milli Eğitim Bakanlığı, genelde nisan ayı sonuna denk düşen Paskalya yortusunda faydalı bir uygulama başlattı. Bakanlığın girişimiyle yaklaşık on gün süren Paskalya tatilinde liselerdeki tarih ve coğrafya muallimleri için, ülke içinde tarihsel önemi olan şehir ve mekânlara eğitim amaçlı bilimsel geziler düzenlendi. Gelenek haline gelen bu uygulamanın kapsamı 1932'de genişletildi. Gerçekleşen inanılmaz yenilikleri yerinde görmek ve tanımak amacıyla Mustafa Kemal Paşa'nın ülkesine bir gezi düzenlenmesi kararı alındı. Ülke çapındaki mekteplerde görevli bütün tarih ve coğrafya muallimlerine gerekli duyurular yapıldı ve neticede 81 kişi İstanbul, Bursa ve Edirne'yi kapsayan geziye katıldılar.¹⁵

Gezi düzenleme komitesi İstanbul'a denizyoluyla gitmenin daha uygun olacağını düşünmüş, bu nedenle geziye Kuzey Bulgaristan'dan katılacak muallimlerin Varna'da, Güney'den katılacakların ise Burgaz'da toplanmaları kararlaştırılmıştı. İlk başta Bulgar Merkez Bankası'nın muallimlerin yurtdışı gezisi için döviz sağlayamayacağı gerekçesiyle etkinliğin gerçekleştirilmesi tehlikeye girse de, bu engel aşılmış ve neticede katile 25 Nisan 1932'de, akşamüzeri, Burgaz limanından İskenderiye seferine çıkan bir gemiyle İstanbul'a gelmişti.

İlk başta geziye Ankara'nın da dahil edileceği belirtilse de, daha sonra başkent ayağından vazgeçildi. "Asarınatıkayla olduğu gibi, coğrafi ve etnografya özellikleriyle de tanışma amacı"¹⁶ taşıyan geziye katılan Bulgar muallim kafilesine Milli Eğitim Bakanlığı Tarih Eğitimi Başmüfettişi Vladimir Nikolov'un başkanlık etmesi, ayrıca Sofya Üniversitesi Rektörü, ünlü bilim ve siyaset adamı Prof. Dr. Bogdan Filov'un (1883-1945) ve Ortaçağ tarihçisi Prof. Dr. Vasil Zlatarski'nin (1866-1935) ona eşlik etmesi

¹⁵ Hyusein Mevsim, *Pätuvaneto na Chudomir v Turtsiya* (1932), 2012, s. 35.

¹⁶ Zora, sayı 3844, 1932.

kararlaştırıldı. Adı geçen beynelmilel ölçekteki Bulgar bilim insanlarının tarih muallimlerine İstanbul'da konferans vermeleri tasarlanıyordu. Buna göre, Filov, müze ziyaretleri sırasında Bizans sanatını anlatacak, Zlatarski de İstanbul'un fethiyle ilgili bir konferans verecektir.

Sakin bir denizde gerçekleşen yolculuğun ertesi sabahında İstanbul Karaköy'e ulaşıldı. Yeni evlenen ve bir anlamda balayına çıkan Filov çiftiyse ana kafileden bir gün önce trenle Sirkeci garına gelerek Bolu milletvekili Hasan Cemil (Çambel), İstanbul Üniversitesi Rektörü Muammer Raşit (Seviğ), müderrisler, maarif müfettişleri, muallim mektepleri ve lise müdürleri tarafından sıcak bir şekilde karşılandılar. Filov, garda kendisini bekleyen *Cumhuriyet* ve *Vakit* gazetesi muhabirlerine, düzenlenen kapsamlı gezinin hedefini, "Türk meslektaşlarımızla tanışmak ve dost memleketin üniversite, lise ve mekteplerinde tetkikatta bulunmak" şeklinde açıkladı. Ünlü bilim insanına göre, "Bu suretle iki dost millet arasındaki fikri anlaşma ve yakınlığın bir daha kuvvet bulacağı muhakkaktır."

Eksiksiz organize edilen gezi çok iyi geçti; nazik ev sahipleri, Bulgar muallimlere üç şehirde, *Cumhuriyet* hakikati ve mucizesi üzerinde ilginç gözlemlerde bulunulmasına imkân sağlayan yoğun bir program hazırladılar.

İstanbul, Bursa ve Edirne'yi kapsayan iki haftalık gezi sırasında Bulgar misafirler 20'ye yakın teknik, erkek ve kız muallim mektebini, liseleri ve İstanbul Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerini ziyaret ettiler, meslektaşları ve başmüfettişlerle akşam yemeğinde, kabullerde ve konserlerde karşılaştılar, ders verme metotlarını daha yakından tanımak için tarih, coğrafya ve beden eğitimi derslerine girdiler. Bütün bunlar, Türk eğitim-öğretim sistemi hakkında daha bütünsel bir fikir oluşturulmasına yardımcı oldu; maddi imkânlar bakımından Türk mekteplerinin Bulgar mekteplerinden çok daha üstün olduğu tespit edildi. Bu nedenle de, "Mektep binaları dışarıdan temizlik ve düzeneyle, içeriden de, maziyle bağların geri dönülmeksizin koparılmış olduğu şuurunun verdiği coşkuyla parıldıyorlar" şeklinde değerlendirmeler yapıldı.

Bulgar heyeti, İstanbul limanında karşılanmalarından Edirne Karaağaç garından trenle uğurlanmalarına kadar Türkiye'de samimi ve sıcak bir kabul gördü. Geziye katılanların yazılı tanıklıklarında ev sahiplerinin, her türlü beklentiye aşan nezaketi ve misafirperverliği övülüyordu.

Sözünü ettiğim 81 kişilik kafilede, o yıllarda Kazanlık Karma Pedagoji Okulu'nda resim öğretmeni ve yerel müzede derlemeci olan Dimitır Çorbadjiyski de (1890-1967) bulunuyordu. Çok geçmeden Çudomir takma adıyla büyük Bulgar ressamı ve hikâyecisi olarak tanınacak olan Çorbadjiyski Türkiye gezisine heyecanla katılmıştı.

Yolculuğa titizlikle hazırlanan yazar, gezi sırasında, bugün Çudomir Edebiyat ve Sanat Müzesi arşivinde bulunan solgun pembe renk kapaklı ve kareli bir not defterine ziyaret ettiği yerleri, müzeleri, abideleri ve mektepleri günbegün not ediyor veya çiziyordu.¹⁷ Yolculuğu ve ziyaret ettiği ülke hakkındaki izlenimlerini bu notlara dayanarak 16 sayfalık ayrıntılı bir rapor hazırladı ve dönüşünden sonra bunu bir muallimler toplantısında sundu.

Bulgar tarih ve coğrafya muallimlerinin, her iki ülke kamuoyunda yankı uyandıran ve ilgiyle izlenen bilimsel gezisi sadece Çudomir'in bu çalışmaları üzerinden değil, kafiledeki coğrafya muallimi Bone Bonev'in "V stranata na Kemal pasha," (Kemal Paşa'nın Ülkesinde, 1934) adıyla kitaplaştırdığı eseriyle de anlatılmıştı. Geziye Kuzeybatı Bulgaristan'daki Vrača'dan katılan Bonev, deniz yolculuğunu ve İstanbul'da ziyaret edilen yerleri akıcı ve edebi öğeler içeren bir dille aktarıyor; yeni Türkiye'de, özellikle eğitime ve kız öğrencilerin yetişmesine verilen ehemmiyet ve kıymet açısından son derece müspet gelişmelere tanıklık ediyordu. Tipik bir coğrafyacı yaklaşımı sergileyen yazar, yeryüzü şekilleriyle de yakından ilgileniyordu.

Bilimsel geziye katılan 81 tarih ve coğrafya öğretmeninden bazılarının, ziyaret sırasında tuttukları not veya günlüklerini ülkesine dönünce gazetelerde dizi veya kitap olarak yayımladıkları görülüyor. Böylelikle Bulgar okurlar, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de gerçekleştirilen yenilikleri daha yakından öğrenme ve anlama imkânına sahip olmuşlardı.

Kuzeybatı Bulgaristan'da, Tuna'ya dökülen İskır nehrinin Kocabalkan'ı terk ettiği noktada, 19. yüzyıl sonlarında demiryolu inşaatı sırasında civar köylerden gelen işçilerin kurduğu ve daha sonra önemli bir ulaşım kavşağına dönüşen Mezdra kasabasında yayımlanan *İskırski far* (İskır Feneri) adlı küçük boy dört sayfalık haftada bir yayınlanan bağımsız

17 Hyusein Mevsim, *Pätuvaneto na Chudomir v Turtsiya* (1932), 2012, s. 38.

eğitim, kültür ve iktisat gazetesinde Andrey Tsvetkov imzalı bir yazı dizisi çıktı. 9 Haziran 1932 tarihli 132. sayıdan 5 Kasım 1932 tarihli 150. sayıya değin devam eden dizinin başlığı “*Nova Turtsiya*” (Yeni Türkiye) idi.

Dizinin giriş kısmından, A. Tsvetkov’un bilimsel geziye yeni Türkiye’deki reform sürecini yerinde görme merakıyla katıldığı anlaşıyor; not ve izlenimler son derece yalın, süslü ve abartılı anlatımdan uzak bir üslupta aktarılıyor. Duygu ve düşüncelerini kısa cümlelerle ifade etmeyi yeğleyen Bulgar muallim, 1930’lu yıllar Türkiye’sinden ilginç ayrıntılar yakalıyor, tespitlerde bulunuyor ve dili döndüğünce üç büyük şehri tasvir ediyor. Tsvetkov, mekteplerin düzeninden, verilen eğitimden, talebelerin istekli hallerinden, toplumun bağrından fışkıran enerji ve potansiyelden, sanayi hamlelerinden etkileniyor. Bundan dolayı Türkiye’nin önüne sürekli “yeni” ve “genç” sıfatlarını ekliyor.

Varna Taşra Gazetecileri Cemiyeti başkanı ve Spor Mektebi Müdürü Anton Bayçev yönetimindeki Bulgar gazeteciler 1932’nin Haziran ayı ortalarında Türkiye’yi ziyaret ettiler.¹⁸ Gezi, taşra gazetecilerinin neredeyse tamamının üye olduğu adı geçen cemiyet tarafından düzenlendi. Boris Tsonev’in idaresindeki Plevne merkezli *Balgarska kitka* (Bulgar Demeti) folklor topluluğu seçkin dansçıları ve orkestrasıyla, 36 kişilik bir heyet halinde İstanbul’a geldi. Heyet şehir gezisinden sonra akşam treniyle Ankara’ya hareket etti.

Topluluk Halkevi’nde, Mustafa Kemal Paşa ve nazırlarının da seyirci olarak yer aldığı bir gösteri sundu. Boris Tsonev programına, “Türk seyircilerinde hayranlık uyandıran” tipik Bulgar halk türküleri, hora, halk gelenekleri ve giysilerini seçmişti. Temsili çok beğenen Kemal Paşa, topluluk yöneticisini ve iki dansçı kızı locasına davet etti ve: “Beklediğimden daha fazlasını gördüm, eğer Bulgaristan, *Balgarska kitka* gibi güzelse, ülkeniz gurur duyabilir”¹⁹ sözleriyle onları tebrik etti. Bulgar topluluğu başkentte iki gün kaldıktan sonra Tepebaşı Sahnesi’nde üç temsil vermek üzere İstanbul’a döndü. Bilahare Bulgar gazeteciler birçok gazetede Türkiye hakkında dizi halinde gezi notları ve röportajlar yayınladılar.

¹⁸ *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1932.

¹⁹ *Mir*, 8 Temmuz 1932.

Görüldüğü gibi, 1930'ların başındaki karşılıklı temasların temelinde asırlık komşuyu tanıma ve toplumsal yaşamındaki yenilikleri kaydetme isteği, dostluk ve kardeşliğin geliştirilmesine yönelik samimi niyet; sadece coğrafyanın değil, tarihin de ezelden birleştirdiği iki millet arasındaki yakınlık bilinci yatıyordu.

Evet!

Çudomir de, Bone Bonev de, Andrey Tsvetkov da, Yordan Krıstev de, Petır Kokilev de, Anton Bayçev de, ayrıca Vera Boyacıeva da ve birçok başka Bulgar gazeteci, yazar veya entelektüel, 30'lu yılların başında Türkiye'yi birkaç günlüğüne, belirli güzergâhlar üzerinden resmi davetli sıfatıyla ziyaret ettiler ve gördüklerini kendi ülkelerinde başkalarına aktardılar.

1932 yılının sonbahar aylarından itibaren haftalık *Literaturen glas* (Edebiyat Sedası) gazetesinde “*Pisma ot Tsarigrad*” (İstanbul'dan Mektuplar) adı altında bir dizi yayınlanmaya başladı. Yayınlanan 24 mektubun yazarı, yukarıda adı geçenlere göre çok farklı, hatta imtiyazlı bir konumda bulunuyordu.

Elbette ki bu farklı konum, toplumsal veya mesleki statüsünden kaynaklanmıyordu. Kartpostallarla süslenmiş bu mektupların yazarını imtiyazlı kılan husus, 1932'de belirli bir süre için İstanbul'u ziyaret etmesinden çok, bir manada, uzun bir ayrılıktan sonra İstanbul'a dönüyor olmasında yatıyordu. Çünkü bu gazetecinin hüviyetinde, doğum yeri ibaresinin karşısında İstanbul yazıyor; hatta bu doğum belki de dünya coğrafyasının en gözde noktasında, iki kıtayı ayıran ve birleştiren Boğaziçi kıyısında gerçekleşiyor. Bu bebek, Resneli bir bahçıvanın, Debreli bir dülgerin, Kesriyeli bir sütçünün veya Doyuranlı bir seyisin kıt kanaat geçinen, iki yakasını bir araya zor getiren ailesinde değil, imparatorluk payitahtında ecnebi dilde gazete çıkaran bir babanın ocağında dünyaya geliyor. Ailesi daha sonra Pera'ya taşınacak ve bu hassas çocuk, tarihin sarp kıyısından birçok hadiseye bizzat tanıklık edecektir.

İmparatorluğun son döneminde ayrılmak mecburiyetinde kaldığı şehre, 20 yıl sonra, artık cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında dönüyor olması, kendisine dün ve bugün, eski ve yeni, gelenek ve asırlık arasında mukayese yapma imkânı verirken işini de epeyce zorlaştırıyor. Hangisi kendisine

daha yakın, sıcak ve sempatik? Çocukluğunun o renkli, beynelmilel, Şarki ve Levanten İstanbul'u mu, yoksa şimdi gördüğü, başkent olma tahtından indirilmiş modern ve milli İstanbul mu? İkisinden birini kesin olarak seçmek gibi sevimsiz bir mesuliyetten itinayla kaçınan yazar, bu ağır vazifeyi ve yargıyı okura yüklüyor. Kendi görevini de, her şeyi gördüğü ve hissettiği şekliyle aktarmakla, şehrin gizemli labirentine dalmakla sınırlı tutuyor.

Sahi, kim bu mektupların sahibi?

Hristo Dimitrov Brizitsov.

1901'de Ortaköy'de dünyaya gelen Hristo'nun babası, kökeni Doyuran ve Pirlepe'ye dayanan Dimitir Brizitsov, Bulgar Ekzarhlığı'nın yayın organı *Novini* (Haberler) (daha sonra *Vesti* [Havadisler] ve *Glas* [Seda] adlarını alacaktır) gazetesinin genel yayın yönetmeni.

Bizim Ortaköy doğumlu Hristo'nun çocukluk yılları, Makedonya ve Otlukköy'den göç ederek İstanbul'a yerleşen Bulgarlar arasında geçiyor; Beyoğlu, Ekzarh Yosif I Bulgar İlkokulu'na kaydını yaptırıyor; Ortaköy'den sonra ailesinin yerleştiği Tozkoparan ve Cadde-i Kebir'deki Rumeli Han'da geçen birçok mühim hadise çocukluk hafızasına kazınıyor. Balkan Harbi'nden sonra, önce babası, ardından da 12 yaşındaki Hristo bir Rus vapurunun güvertesinde doğduğu şehirden ayrılıyor ve Bulgaristan'ın Karadeniz limanlarından Burgaz'a ayak basıyor.

Brizitsov ailesi Sofya'ya yerleşiyor ve Hristo, Hür Üniversite'de diploması okuyor; bu arada ömür boyu sıyrılamayacağı ve baba mirası gazetecilik illetine bulaşıyor; arkadaşlarıyla dergiler çıkarıyor, gazetelere yazılar yazıyor. Günlük *Zora* (Tan) gazetesindeki yazılarıyla dikkat çekiyor; çok geçmeden de ülkenin köklü ve etkili gazetelerinden *Mir*'e (Dünya) davet ediliyor (1926); gazetenin genel yayın yönetmeninin yardımcılığını yapıyor.

1930'lerde gazetede yayınlanmış mülâkatlarını kitaplaştırıyor, büyük ilgi uyandıran gezi notları ve röportajlar kaleme alıyor. Bunlar ona itibar ve ün sahibi bir gazeteci kimliği kazandırıyor. Opera sanatçısı Katya Spiridonova ile evleniyor; *Mir* gazetesinin genel yayın yönetmeni oluyor (1936). Görevde kaldığı üç yıl içinde gazetenin içeriğini ve çehresini değiştiriyor; birinci sayfadan reklamları kaldırarak, bunun yerine gündemi özetleyen kısa ve yalın bir yorum koyuyor, haberleri atasözleri, fıkra veya kıssadan

hisselerle destekliyor; siyasi karikatüre ve görselliğe önem veriyor ve yaygın kaniya göre *Mir*'i Bulgar *Times*'ına dönüştürüyor.

İkinci Cihan Harbi'nin en çalkantılı döneminde, hükümet yanlısı *Dnes* (Bugün) gazetesinin genel yayın yönetmenliğine davet ediliyor (1941). Her ne kadar güdümlü gazetecilik yapmamaya gayret etse de, ülkedeki 1944 darbesinden sonra, eski iktidara hizmet ettiği gerekçesiyle tutuklanıyor. (Daha sonra, "Yarımı düşünmeden *Bugün*'e genel yayın yönetmeni oldum" şeklinde veciz bir itirafta bulunacaktır). Apar topar kurulan Halk Mahkemesi'nce yargılanıyor ve büyük bir şans eseri idamdan kıl payı kurtulup müebbet hapse mahkûm ediliyor. Sekiz yıl sonra serbest kalıyor, ama kendisine gazetecilik yapma imkânı verilmiyor.

Ne tuhaftır ki, 1950'lerin kişiye tapma ve korku iklimi, hapiste geçirdiği acı dolu yıllara, kilolarından kurtulup sağlığına kavuşmasına vesile oldu diye övgü düzmek zorunda bırakılıyor. Kısıtlanan ve her sahadan el çektirilen, ancak yazmadan da duramayan Brizitsov, hatıralarını kaleme almaya başlıyor; 1960'lı yıllara doğru da, bilhassa kökeni itibariyle son derece hassas olduğu Makedonya konusunda Bulgaristan'ın yürüttüğü siyasete faydalı olabileceği beklentisiyle gazetecilik alanı ona yavaş yavaş açılıyor.

Sürelî yayınlarda yazması teşvik edilince, zaten beş binin üzerindeki gazete yazısıyla bir anlamda dünya rekoruna sahip olan Brizitsov'un kaleminden ardı ardına hatıra eserleri yayınlanmaya başlıyor. Bunlar arasında, gazetecilikle edebiyatın, hatıratla belgeselin iç içe geçtiği, nostaljinin ağır bastığı, ama ne yazık ki sıkça güncel siyasi konjonktürün gölgesinin de üzerlerine düştüğü *Nyakoga v Tsarigrad* (Bir Zamanlar İstanbul'da, 1965); *Bashtin kray* (Baba Diyarı, 1968); *Nyakoga v Sofiya* (Bir Zamanlar Sofya'da, 1970), *Spomeni na edno dete* (Bir Çocuğun Hatıraları, 1971), *Dalechni spomeni za blizki hora* (Yakınlarımla Irak Hatırası, 1979) sayılabilir.

1980'de Sofya'da hayata veda ediyor.

Bulgaristan'daki rejim değişikliğinden sonra da çok önce yazdığı *Tri hilyadi dni v zatvora* (Hapishanede 3000 Gün, 1991) yayınlanıyor.

HÜSEYİN MEVSİM

BİZİM “KÖY”

Ben İstanbul’u artık sevmiyorum galiba! Ne güzel bir başlangıç, değil mi? Bu mektupları yıllar önce yazsaydım, kim bilir neler döktürürdüm. Coşku, aşk ve abartı gırla giderdi. Aşkın gözü kördür derler ya... Bugün İstanbul’u yazmak, 20 yıl önceki ve adını bile unuttuğunuz bir sevgiliniz için şiir döşenmek gibi bir şey.

Pardon, ama ben İstanbul’u artık niye sevmiyorum?

Aşk niçin bitiyor? Bazen kendiliğinden ve her iki tarafın da kabul lenmişliğinden bitiyor; bazen sadece tarafların birinden dolayı, bazen de sevdiğimize kavuşamadığımızdan. Bazen de nefretle neticeleniyor.

Nefrete kadar dayanmadı şükür daha iş, her ne kadar tam da benim sınıftaki âşıklar, yani hiçbir şey elde edememiş âşıklar sınıfı, nefretle noktalasa da aşkını.

Ben İstanbul’da olmayı ve kalmayı hayal ediyordum. Boğaz’da bir köşke kendimi sürgün etmeyi, Prinkipo [Büyükada] karşısında kimsenin yaşamadığı bir kara parçasını ele geçirmeyi, dilediğim zaman Marmara’nın sularını kesmeyi ve salmayı...

Hiçbir şey yapamadım. Kedi yetişemediği ete munda diyor ya.

Gene de İstanbul’u seviyorum. Daha az sevmem, belki daha iyi. Âşık, oyuncudur, kendi rolünü yazamaz. Oh be, şimdi artık rahatladım; içime çöken tortulardan arındım. Dolayısıyla, sizler de âşık mektupları değil, bir zamanlar sevilen bir şey için yazılan mektuplar okuyacaksınız.

☆

Düşüncelerim, allak bullak. Nereden tutsam? Sanki yazmıyor, kadehin yanına sızmış bir arkadaşım ile hasbelkader sohbet ediyorum. Ha, şimdi aklıma geldi: Acaba İstanbul’u yeni kıyafetinden dolayı mı sevmiyorum?

İstanbul’un ne denli büyük bir değişim geçirdiğini hayal bile edemezsiniz. İnanılır gibi değil. Bir tek harika tabiatı aynı kalmış, Tanrı’ya

* Bulgarca özgün metinde “Giriş Notları” başlığıyla, Sayı 161.

şükür. ("Mademki Türkiye'yi yazıyorsun, "Allah'a şükür!" demen daha doğal olmaz mı?" diye itiraz edebilirsiniz. Sizi 20 yıl geri götürdüğümde böyle diyeceğim, ama ya şimdi?! Ne Allah'ı? Birkaç milyon fes üst üste yığılmış ve O göklere çıkartılmış).

İstanbul'un ne kadar çok değiştiğini göz önüne getirebilmeniz için, şunu hayal edin: Belirli bir günden itibaren Sofya'daki bütün erkekler fes, kadınlar ise ferace giysin ve ben de, sayın okurum, Arapça yazayım, sen de beni Arapça oku.

Misalde mübalağa yok.

Halifesiz İstanbul! Kuran-ı Kerim Türkçeye çevrildi! Kuran-ı Kerim radyoda okunuyor! Mehmet kasketle, Hatice -kısa saçla! Bütün bunlar da beş bin bilmem kaçınıcı yılında değil, Eylül 1932'de olsun! Verdiğim örnek yeterli.

Ben yeniden yanayım, elbette. Yeni kim sevmez? Ama eski İstanbul'a üzülüyorum.

Belki de bencillik benimki; Rus imparatorunun faytoncusu gibi. Hani oturağının yüksek konumundan dolayı Rusya'daki düzenin değişmesini istemeyen faytoncu.

Mustafa Kemal Paşa beni bağışlasın, ama ben onu bağışlayamıyorum.

*

Eski İstanbul'a beslediğim hislerle başladım, ama yeni İstanbul'a geldim. Benim için 20 yıl tutan uzun bir yol. Hafızamın el verdiği ölçüde sizi maziye götürceğim.

İstanbul'u konuşmak veya yazmak istediğinde, nereden başlayacağını hakikaten bilmiyorsun. Gene de benim için bu köyler, adalar, banliyöler sarmalından; bu hatıra, his ve düşünce keşmekeşinden bir çıkış yolu var.

Doğduğum Ortaköy'den başlayacağım.

Öncelikle, İstanbul söz konusu olduğunda, köyün ne anlama geldiğini açıklamalıyım.

İstanbul; Boğaz ve Marmara kıyılarına konan ve bizim anladığımız şekilde köy özelliği taşımayan çok sayıda banliyöden oluşuyor. Bu köylerde evler de, sokaklar da İstanbul'un merkezi kadar kentli. Bütün bu sözüm ona köyler, vadiyle, çayırda veya tarlayla birbiriyle bağlı. Ahşap evler, avlular,

eğri sokaklar, camiler, saraylar, dükkânlar, tekkeler, muhallebiciler, müzeler karmaşası ve mezarlıklar, mezarlıklar, mezarlıklar.

Ortaköy, sırasıyla İstanbul'un üçüncü köyü. Eğer Boğaz'ın Avrupa kıyısı 25 km kadar uzunsa, Ortaköy yaklaşık üçüncü kilometrede ve iki ünlü saray –yangın geçiren Çırağan ve Yıldız– arasında konumlu. İşte artık doğduğum köydeyim, anavatanım Bulgaristan'dan beni mıknaş gibi çeken Türk vatanımdayım.

O zamanlar Ortaköy, Bulgar kolonisinin merkeziydi. Kançılılarıyla, Makedonya'daki mekteplerin kahırları ve gazete dertleriyle Ekzarhlık buraya yerleşmişti. Babam,¹ Osmanlı idaresi tarafından her kapatılışından sonra adı değişen *Novini* [Haberler],² *Vesti* [Havadisler],³ *Glas* [Seda]⁴ gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yapıyor ve Boğaz kıyısında bir ev tutuyordu.

Doğduğumda pencerenin yanına, aydınlığa götürülmüş ve ninemin bir şaplağı sayesinde kendime gelmişim. Bu utanç sahnesine, evin temeline çarpan Boğaz'ın mavi suları ve yeşilliklere bürünen Anadolu yakası şahitlik etmiş. Gene de utancımın bu şahitlerini seviyorum ve hayatın o son sillesini de Sofya'nın Tahtalıköyü⁵ yerine, Ortaköy'de yemek istiyorum.

Uzun lâfın kisası, benim doğduğum “köydeyiz.” Buradan bütün yollar İstanbul sarmalına çıkıyor. Yolculuğa hazır mısınız? Hazırlanmanız için süre tanıyorum size.

1 Dimitır Brizitsov, Doyran'da [Doyuran] dünyaya geliyor (1859); Edirne Bulgar Lisesi'nde tahsil görüyor; Filibe'de çıkan *Maritsa* [Meriç] gazetesinde gazeteciliğe başlıyor. 1890'dan itibaren Bulgar Ekzarhlığı'nın yayın organını çıkarmak için İstanbul'a geliyor. Aynı zamanda Schiller, Boccaccio, Balzac gibi klasik yazarların eserlerini Bulgarcaya tercüme ediyor. Sofya'da hayata gözlerini yumuyor (1931).

2 Siyasi, ilmi, edebi ve dini gazete alt başlığıyla, 1890-1898 yılları arasında Bulgar Ekzarhlığı'nın yayın organı olarak, önce haftada bir, daha sonra iki defa çıkartılıyor.

3 *Novini* kapatılınca, 1898-1912 yılları arasında, aynı içerik ve doğrultuda haftada üç defa yayımlanıyor.

4 *Vesti*'nin sansüre uğramasından sonra, Ocak-Ağustos 1912 arasında çıkıyor.

5 Metinde, Sofya şehir mezarlığının bulunduğu Orlandovtsi semtinin adı geçiyor.

BOĞAZ KIYILARINDA

Yanın geçiren Çırağan, Boğaz kıyısında bir iskeleti andırıyor. Bir eskiçağ yaratığının iskeleti gibi. Yanan pencereler, bunlara yapışan kurum ve nem karışımıyla, masallardaki korkunç yaratıkların oyulmuş gözleri gibi boş boş bakıyorlar.

Oysa bir zamanlar burada hayat varmış!

“Hayat fışkırıyormuş” demiyorum, çünkü burası tembel padişahların ve çok sayıdaki kadınlarının sarayymış. Çırağan’da hayat fışkırmıyor, kösnül bir kedi gibi geriniyormuş. Cariyelerin ağıtları; kem dillilik; Boğaz’a dökülen kanallarda sayısız kurban; yılan yuvasının uğursuz sessizliği. Deniz âleminin sessiz yırtıcılarının birbirini yok ettiği Boğaz’ın dibinde olduğu gibi. Ancak içeride bir padişah uğruna öyle bir ihtişam hüküm sürüyormuş ki! Bazen bunlar el ele gidiyor. Eğer firavunların acımasızlığı olmasaydı, bugün şahane piramitler de olmayacaktı. Bu da hem sanat, hem de bilim için bir kayıp olurdu. Binlerce kölenin çektiği acılar ne eder ki, eğer bugün piramitler dimdik ayaktaysa?

Boğaz’ın Avrupa kıyısını takip ediyoruz. İstanbul’un ilk köyleri: Kabataş, Çırağan Sarayı’nın bulunduğu Beşiktaş; buraya kadar uzayan başka ünlü bir saray olan Yıldız’ın yer aldığı Ortaköy. Adı geçen saraylar o kadar çok tasvir edildiler ki, tekrarlamaktan çekiniyorum. Burada da, Çırağan’da olduğu gibi, uyuklayan padişah, kayıtsız hadımlar ve Osmanlı İmparatorluğu’nun her diyarından getirilen cariyeler.

Ortaköy’deki doğduğum evin terasından, hakiki İstanbul fonunda, köprüleriyle limanı, çok sayıda vapuru ve camiyi, yeşilliklere bürünmüş Yıldız’ı görüyoruz. Arkasından, Ortaköy’den İstanbul’a götüren sokaktan yola koyuluyor ve uzun zaman, can sıkınlığına, korku ve umutsuzluğa kapılınca kadar iki kalın duvar arasında yürüyorum.

İstanbul’u Boğaz banliyöleriyle bağlayan sokağın geçmesi için burada saray avlusu ikiye bölünmüş. Bundan dolayı bu iki kalın ve ıssız

* Sayı 163.

duvar, iki kısım arasındaki irtibatı sağlamak için havadan köprülerle birleştirilmiş.

Ancak, şehre doğru acele etmeyelim, zamanımız var. Ortaköy'de kalalım.

Doğduğum evin terası; güneye has bütün çatıyı kaplayan teraslardandı ve İstanbul'un tamamına, uzak Adalar'a ve Boğaz'ın Karadeniz yönündeki üst kısmına kadar uzanan bir manzaraya açılıyordu. İşte bu terastan, küçük bir çocukken, rüyaymış gibi hatırlıyorum, Bulgar Ekzarhlığı binasının yanışını izlemiştim. Bu yangının tesadüf mü, yoksa kasıtlı mı olduğu, birçok aydınlatılamamış hadise gibi sır kaldı. Alevin, Ekzarhlığın devasa binasını yalayan dili birkaç saat içinde onu eritti. Alevler geniş bir çevreyi aydınlatıyorlardı ve o akşam Bulgar kelimesi, kötümserlik ve Abdülhamid devrine has bir taassupla birçok kişinin ağzından düşmüyordu. Yıldız köşkü kim bilir ne sevinmiştir.

Şimdi gözlerimin önünde alev yok, Abdülhamid de çoktandır unutuldu. Alev yerine, güney güneşinin taze ve geceleyin arınmış ışınları doğudan bizi ısıtıyor, esenlik ve neşe katıyor. Yeşilliklere bürünmüş her iki kıyı ertesi güne hazırlanıyor. Boğaz sularını, vapur, gemi ve kayıklar hareketlendiriyor.

Efsaneye göre, İason¹ ve Medea,² Kolkhis dönüşü Ortaköy'e demir atmışlar. Zevklerine diyecek yok. Tarihe göre ise, deniz korsanı Barbaros'un kemikleri buraya yakın bir yerde yatıyor.

Öteye doğru bakınca, gözümüze sırasıyla Kuruçeşme, Arnavutköy ve Bebek takılıyor. Yaz tatili için güzel yerler –özgün yalılar, paşa konakları, bahçe ve tatlı sular.

Bebek'te ünlü Robert Kolej de bulunuyor –Şark'ta mağrur ve ciddi bir Amerikalı gibi. Bu sahilde şimdi Türk liseleri de açılmış. 20 yıl öncesi-ne kadar Yıldız Köşkü'nün kalın duvarları arkasında kadınlar sessizlik ve tembellik içinde yatarlarken, bugün saray kenarındaki lise avlularında Yeni Türkiye'nin kızları neşeyle cıvıltıyorlar.

Bebek'ten sonrasına bakalım. [İkinci] Mehmed'in yaptırdığı büyük Rumeli Hisarı; aynı duvarlar, karşıda, Anadolu kıyısında da var. Surlardan

1 Yunan mitolojisinde altın postu aramaya giden Argonotların önderi.

2 Yunan mitolojisinde soylu Kolkhis prensesi.

sonra da sırasıyla küçük, ama şirin Boyacıköy, Emirgan ve İstinye geliyorlar. Buraya kadar gelmiş Çar Simeon³ 912'de.

İstinye'den sonra da Yeniköy ve Tarabya –bütün ecnebi sefirlerin sayfiyeleri burada. Her ülke (İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya) yazlık rezidansını kendi üslubunda yaptırmış. Bir zamanlar Türkler buraya gelmeye cesaret edemiyorlarmış, şimdi ise... Pencereler boş boş bakıyorlar. Buhran mı? Bıkkınlık mı? Yeni zaman mı? O zamanların zevk sahibi insanları nereye gittiler? Avrupai üsluptaki büyük oteliyle ünlü Tarabya civarında, daha az konforlu, ama tabiatla iç içe bir sayfiye yeri daha bulunuyor –Büyükdere; iç kısımlarında Çırçır suyu, Kestane suyu vs. gibi tatlı ve soğuk su membaları dikkat çekiyor.

Az sonra Boğaz'ın sonuna varacağız –Mezarburnu, Yenimahalle ve son köy Rumeli Kavağı. Bu tepelerden bir zamanlar korkunç büyük topların namluları uzanıyordu. Tam karşıdaki Anadolu Kavağı'ndan da başka toplar deniz yoluyla İstanbul'a yapılacak her taarruzun yolunu kesiyordu. Bu, tabii ki, bize değil, Rusya'ya karşıydı.

Buradan bakınca Boğaz ne kadar güzel!

Rumeli Kavağı'nın incir ağaçlarının arasından öyle baş döndürücü bir tablo açılıyor ki, bu güzellik hakkında yazılan yüzlerce coşkulu tasvir boşuna kaleme alınmamış diye düşünüyorsun. Burada deniz dalgalanmaya başlıyor, Karadeniz uyuyor. Birden iki Boğaz kıyısı –Anadolu ve Avrupa– uzaklaşıyor ve önümüzde bir deniz uçurumu açılıyor; derya, sadece ve alabildiğince derya.

Burada, Rumeli Kavağı'nda çocukluğumda bir takım maceraperest insanlara refakat etmiştim. Kayık iki kıyı arasındayken, kendinizi nehirde gibi hissediyorsunuz. Ancak Karadeniz sularıyla ilk temasta, kayık bir oyuncağa dönüşüyor. Rumeli Kavağı kıyısının sonunda ise bu daha da korkunç hale geliyor, çünkü tabiat Rumeli Kavağı kayalıklarında korkunç bir mağara oymuş, bu mağara dalgalarla mücadelesinde kâh dolar, kâh boşalırken hıçkırığı andıran tekdüze bir ses çıkarıyor.

Ancak Boğaz'ı tasvir etmek ne haddime. Herkesin görmesi lazım. Her zaman aynı kaldı. Kemal Paşa da engelleyemedi. Sadece fes ve ferace

3 Çar Simeon (9.-10. yüzyıl): Askeri ve manevi açıdan Birinci Bulgar Çarlığı'nı zirveye taşıyan hükümdar.

eksik, ama insanların giyimine kuşamına değil, tabiatın şirinliğine bakınız; bu size yeter.

Dönüş, Anadolu kıyısından. 14. asırdan kalma ünlü Ceneviz Hisarı'yla Anadolu Kavağı. Yabancı filoların Boğaz'dan geçmesine izin veren sözleşmenin imzalandığı Hünkâr İskeleyi. Şahane ve haklı olarak Sultan Körfezi denen koyuyla Beykoz. Boğazın bu harika köşesini, zamanla tuhaf şekiller almış asırlık çınarlar kaplamış. Gene burada Türklerin Yuşa dağı yer alıyor; buraya güya İsa gömülüymüş. Bir zamanlar buradaki orman Herakles Ormanı adını taşıyormuş, çünkü efsanevi kahraman marifetlerini burada sergiliyormuş.

Beykoz'dan aşağıya devam ediyoruz: Paşabahçe; Mısır hıdivinin kasrı bulunan Çubuklu; Türk Lamartine'i Fuat Paşa'nın görkemli yalısının bulunduğu Kanlıca; Jüpiter tapınağı üzerine kurulan kalenin kalıntıları ve Asya'nın tatlı sularının⁴ körfezine döküldüğü Anadolu Hisarı. Bir zamanlar cuma günleri bu körfezde kapalı paşa hanımları kayıklarla geziyorlardı. Kıyılarda şerbet akıyor; tambur ve keman hiç susmuyormuş. Bugün ise, Avrupa kıyafetli kadınlar dolaşıyor. Daha sonra Kandilli, Vaniköy, Çengelköy, Beylerbeyi (Ortaköy'ün karşısında), Kuzguncuk ve Üsküdar geliyor. Karşımız Avrupa, biz Asya'dayız.

Karşıya geçmek için vapura binmemiz gerekiyor. Burada vapur tramvay görevi görüyor. İki kıyıdaki her köyde duruyor, iskelelere inanılmayacak bir çeviklikle yanaşıyor ve sonra hareket ediyor. Yaz aylarında ki marttan kasıma kadar yazdır, bu vapurlar gerçek bir dinlenme yeridir. Güverteye çıkarak her iki kıyının bitmez tükenmez güzelliklerinden keyif ve püfür püfür deniz esintisi alıyorsunuz ve eğer tabiat sadece estetik algılarınıza değil, midenize de tesir ediyorsa, dilediğiniz her şeyi ısmarlayabiliyorsunuz; her şey servis ediliyor. Böyle olmasaydı, "keyif" kelimesi Türkçe kökenli olur muydu?

Çocukluğumdaki gezi vapurlarını hatırlıyorum, insanların neşeli olduğu, yarına dair kaygılar taşımadıkları zamanları. Müzik ve eğlence eşliğinde alaturka süslenmiş vapurlar bütün Boğaz'ı dolaşırlardı o günlerde. Bugün de Boğaz aynı. Eğer insanoğluna bağlı olsaydı, çoktan çirkinleştirilmişti bile.

4 Göksu ve Küçüksu dereleri.

BOĞAZ SERÜVENLERİ

Ilk Boğaz serüvenim aslında, burada doğmuş olmam. Ardından birçok serüven geliyor: Çocukluk merakı, delikanlılık çılgınlığı, gazeteci koşturması. Boğaz'ı avucumun içi gibi biliyorum, ama gene de gizemi kaybolmuyor.

Boğaz'ı tasvir mi edeyim? Kim? Ben mi? Önce siz Rafael'in *Madonna'sını* kelimelere sığdırın ve sonra benden Boğaz'ı tasvir etmemi isteyin. Ne manası olacak ki? Gidin ve görün. Nihayet insanoğlu, tabiatın en büyük mucizesinin kendisi olmadığını ve her şeyin ayağına kadar getirilmeyeceğini anlasın. Bundan dolayı zaten Boğaz eşsiz, hatta eşsiz benzersiz, çünkü eğer kalem, fırça ve paletle herkesin önüne getirilebilseydi, bir hiç olurdu.

Kaldı ki insanoğlu, şunun şurasında 2+2'nin bazen 4 etmediğini anlamak için 3, 5 ve hatta daha çok yılını ayırabiliyor da, niye bir yılını değil, bir haftasını dağa ayıramıyor ve arsızca dağın ona gelmesini bekliyor?

Of be! Boğaz'ı tasvir etme acizliğimden hakkınca aklandım. Şimdi, daha kolayına, serüvene atılalım. Serüvenin kendisinden dolayı değil, Boğaz'dan dolayı.

*

Bağrı yanık bir Türk elinde bıçakla evimizin kapısına dayanırken henüz kundak çocuğuymuşum. Oysa uğruna bıçak çekilen Rum mürebbiyem Manyo'nun güzel bir kadın olduğunu hatırlamıyorum; demek ki o Türk ince bir zevke sahip değilmiş. Benim bilgim dışındaki ikinci serüvene gelince, uzun bir süre içeri girmeye yeltenen Türk, Manyo'nun çılgınlıkları üzerine kaçmış. Mürebbiye, ikimizin de kurtuluşu şerefine bir şeker tkmış ağzıma; oysa geçirdiğim bir çocuk hastalığı nedeniyle şeker benim için ölümcüldü. Velhasıl bir ölümden kurtuluş, az kalsın ikinci bir ölüme sebep olacakmış.

Sanırım, bugünkü sadık okurlarımla ruhu beni korumuş. Aksi halde ne okuyacaklardı? Yanardım hallerine.

Bir keresinde ailecek vapurla Boğaz'ın bir kıyısından öteki kıyısına gidiyorduk. Bizimkiler yukarıda güvertedeydi ki oradan dört bir yana tam

* Sayı 165.

bir manzara açılıyor. Ben vapurun içinde dolaşmaya başladım; üşümüş hanım yolcular kapalı bir salonda duruyorlardı. Üşüyenler arasında, daha sonra paşa olduğunu anladığım biri de oturuyordu; başında büyük al fes, önünde de okuduğu gazete. Dolaşırken, bir ara, “Vay anasına, gene bu Bulgarlar!” sözleri ilişti kulağıma.

Döndüm. Paşa hazretleri, Bulgarları paylıyor, okuduğu gazetede ki bir yazıya yorum getiriyordu. 5-6 yaşlarında olmam gerekiyor ve gazeteden anlamasam da yorumu anladım. Adamın yanına gittim, fesini aldım ve ağır adımlarla uzaklaştım. O arkamdan baktı kaldı ve ne yapacağını şaşırdı. Açık havaya çıktım ve fesi denize attım.

“Vay şunun yaptığına” diye çılgılık attı paşa ve şemsiyesini savurarak bana doğru koştu.

Ben yerimde durdum; bu onu daha da şaşırttı.

“Kimsin sen bre?”

“Bulgar.”

“Korkun yok mu senin bre?”

“Hayır.”

Paşa bana baktı, çıplak kellesindeki birkaç kıl kıpırdadı.

“Nasıl korkmazsın bre?” diye sordu gene öfke ve hayretle.

“İşte, öyle. Korkmuyorum.”

“Helal olsun sana fesim!”

Ve sırtını döndü. Bu hadiseyi, Türklerde insanlık olduğunu göstermek için anlatıyorum.

Şimdi bir Bulgar gitsin de herhangi bir Bulgar beyefendinin şapkasını atsın bakalım ve sıkıyorsa, “Ben Bulgar’ım!” desin.

Bir keresinde ise vapur battı. Nasıl ve neden battığını –kaptan mı sarhoştı, yoksa bir yere mi çarpmıştı?– hatırlamıyorum. Ama daha sonra yapılan yorumları pekâlâ hatırlıyorum.

Vapur, Boğaz akıntısının en güçlü ve tehlikeli olduğu Arnavutköy karşısında yan yatınca ve artık kurtarma kayıklarının yardıma gelmeleri gerektiğinde hanım yolcular kaptana: “Pekâlâ, kayıklara bineriz, ama erkekler başlarını öteye çevirirlerse” demişler. (Çünkü kurtarma kayıklarına binerken, yasak olan bazı yerler görünecekti.)

Hanımların kurtarma işini ne kadar yavaşlattıklarını hatırlıyorum; o kadar ki, sıra biz erkeklerle geldiğinde, batan vapurdan ancak çıkabildik. Bu hadiseyi biraz hayal meyal hatırlıyorum, ama bunca yıl sonra günümüz Türk kadınıyla karşılaştırırken bana yardımcı olsunlar diye o zaman yapılan yorumlar çocuk beynime kazınmış.

Bir keresinde büyüklerle birlikte kayığa bindik ve Boğaz'ın sonuna, artık aralarında Karadeniz'in açıldığı Rumeli ve Anadolu Kavağı'na doğru yola koyulduk. Boğaz bile sakın değildi; Karadeniz'in nasıl olduğunu varın siz düşünün. Biz artık Karadeniz'i hissediyorduk, çünkü büyüklerden 30 yaşlarındaki birinin ısrarıyla kayıkçı kürek çekmeye devam etti. Hatta iki Kavağı da geçtik. Rumeli Kavağı'nın devasa uçurumu, çarpan ve dağılan dalgaları bir ejderha gibi yutup tükürüyor ve korkunç şekilde inliyordu. Ben önceleri sesimi çıkarmaya cesaret edemiyordum. Öteki büyükler de susuyorlardı. Sadece biri, "Biraz daha, kayıkçı!" diye sesleniyordu.

Zavallı kayıkçı Bulgar istihbaratına hizmet etmek için hayatını tehlikeye atıyordu. Çünkü kayıkta ayak duran "komutan" iki Kavağın yükseltilerindeki topları gözden geçiriyor ve durmadan bir şeyler not ediyordu.

Bir tek yaşlı kayıkçı ve ben hiçbir şey çıkmıyorduk. Şimdi artık ben de anlıyorum. Kayıkçı da sağ mıdır acaba veya Edirne, Kırklareli ve Çatalca'da vatanını Bulgarlardan savunurken düşmüş müdür?

Gergin sinirlerle de olsa sağ salım döndük; sadece "komutan" memnundu bu yolculuktan. Hatta kayıkçıya bahşiş bile verdi. Artık karanlık çökmüştü; büyükler beni ana babama teslim edip bir yerlere gittiler.

Yıllar sonra gene İstanbul'a gittim. Boğaz sularında artık sadece küçük yolcu vapurları dolaşmıyordu; galiplerin askeri gemileri de gelip demir atmışlardı. Buradan Amerika'ya devam eden arkadaşımın Boğaz kıyısında yürüyor ve arada bir gemilere bakıyorduk.

"Keşke şu gemi alsaydı bizi!" diye hayıflanıyordu arkadaşım.

"Nasıl alsın, askeri gemi bu. Kaldı ki Fransız askeri gemisine binmeyi kabul eder misin? Düne kadar onlarla savaşıyorduk."

Gemilerin demirlediği uygun bir körfez olan Stenya [İstinye] yakınlarında bir yerdeydik. Burada genelde gemilere boya atılıyor. Biz konuşurken, birden arkamızdan:

"Messieurs, les cartes!"¹ diye bir emir duyuldu.

Fransız devriyesi. Kartlarımız mı? Pasaportlarımızı uzatıyoruz.

Askerler birbirine bakıyorlar.

"Bizimle gelin!"

Devriye odasına gittik. Fransız subay:

"Niçin bakıyorsunuz gemilere?"

"Öylesine."

"Mademki Bulgar'sınız, 'öylesine' olamaz! Düşman bizi 'öylesine' izlemez."

"Öylesine olduğunu nasıl ispat edelim?"

"Ama siz Bulgar'sınız?!"

"Evet."

"Neresinden?"

"Ben Makedon kökenliyim."

"Hm. Demek Bulgar değilsiniz?"

"Tam tersi, çifte kavrulmuş Bulgar."

"Kendinizi aklayacağınız yerde, siz..." diyor gözaltından bakan subay. "Hadi, savulun! Gemilerin yanında da durmak yok. İspiyonları ihtar etmeden vuruyoruz."

*

Daha sonraları Boğaz'ı dolaşırken, bu "galiplerden" iz bile kalmamıştı. Burada artık, bugün de böyle, sadece Türkiye Cumhuriyeti bayrağı dalgalanıyor.

Şalvarının ipi görüneceğine boğulmayı tercih eden hanımlar yoktu; birini Boğaz'ın dibine fırlattığım fesler yoktu; Kemal Paşa bütün fesleri Boğaz'a atmıştı.

Çok yakın zamanda da, güvertesinde Türk zabitan ve Rum papazlarıyla sohbet ettiğim bir gemiyle Boğaz'a hacca gittim. Her taşı Bizans'ın bir parçası olarak gören Rum papazlar ve her taşı Mustafa Kemal Paşa'nın bir reformu olarak gören Türk zabitler sayesinde neler neler keşfettim.

Geçen sefer sizi nerede bırakmışım? Hatırladım: Üsküdar'dan dönüyorduk; yolumuza oradan devam edeceğiz.

1 Mösyö, kimliğiniz! (Fr.)

GALATA KÖPRÜSÜ İSTANBUL ALEV ALEV YANIYOR

Vapurla Üsküdar'dan, büyük İstanbul köprüsüne geliyoruz. Bu köprü İstanbul'un modern kısmını tarihi kısmıyla bağlıyor. Bir zamanlar, bu sıradan ahşap köprünün her iki girişinde de ücret alınıyordu. Beyaz gömlekli adamlar, bir yolcudan öteki yolcuya koşuyor ve "para" diye bağırıyorlardı. Bu, biraz gülünç düzen, birkaç yıl öncesine kadar halen devam ediyordu. Köprüden yüzlerce fesli erkek, feraceli kadın, Arap, Acem, Suriyeli ve her türlü milletten Avrupalılar geçiyorlardı. Burada herkes sergi açabiliyor ve malını satabiliyordu –lokum, fıstık, limonata, çorap, nalın, çubuk.

Atlı tramvay da, bir ucundan öteki ucuna doğru boğuk bir gürültüyle ilerliyordu. Hakkabazlar hünerlerini sergiliyor, yakındaki karanlık Kemeraltı'nın hafifmeşrep kadınları kelepiri kaçırmıyorlardı. Çünkü Boğaz ve Haliç, Adalar ve karşı yaka vapurları buraya demir atıyor ve buradan demir alıyorlardı.

Köprünün öteki ayağı yakınında, her gün akın akın Avrupalının aktığı büyük Sirkeci Garı bulunuyor. Karşı kıyıda da, Anadolu'ya uzanan Haydarpaşa Garı. Anadolu'dan gelenler burada iniyor. Köprünün kenarında, dünyanın her tarafından gelen büyük gemilerin limanı bulunuyor. Bunca ticaret ve kelepir imkânı başka nerede var?

Bir zamanlar olduğu gibi, şimdi de, büyük vapurların Haliç'e geçebilmesi için köprü gece geç saatte açılıyor. Köprünün açılıyor olması, İstanbul'un modern kısmında yaşayan Hristiyanlar için hürriyet zamanında bir kurtuluş imkânına dönüşmüş. Jön Türkler Abdülhamid'i tahttan indirmek için sarayı kuşattıkları zaman, eski kısımdaki eski Türkler, padişah için kritik bir gecede kamalarını alıp karşıya geçmek için köprüye yığılmışlar. Galata, Pera, Tatavla, Şişli ve bu taraftaki başka yerlerin hali yaman olacak, o gece kan akacakmış. "Nasıl olur da gâvurlar padişahın azledilmesine yardım ederler?"

İstanbul'da birçok yerde kan akmış. Son anda köprü açılınca taassup yığınları elde kamayla kalmışlar. O günler İstanbul'un yakın tarihinin en ilginç günleri ve bunlara şahitlik eden bendeniz bunları yazmazsam, günahı boynuma.

Ne ki şimdi köprüdeyiz. Buradan Boğaz'a doğru yola çıkabiliriz, ama biz zaten oradan dönüyoruz. Bir gidişle Boğaz'a doyulmuyor tabii ki. İnaniyorum ki bir imkân daha çıkacak karşımıza. Ancak şimdi, şu ana değin hiç ayağımızın basmadığı yerlere gidelim. Adalar'a? Üsküdar'a? Haliç'e? Pera'ya?

Şimdi köprü modern ve üstündeki her şey modaya uygun. Elektrikli tramvay geçiyor, para toplayıcıları artık yok. Ama köprü üzerinde durmak da yasak. O yüzden, acele karar verin.

Yolunu şaşırıp düşmüş yıldızlar gibi, birbiri ardına Marmara'ya dizilmiş olan Adalar'ın şahane görünümü sizi cezbetmesin. Gözlerinizi kapatın ki güneşin Haliç'e batışı sizi büyülemesin. Tarihi İstanbul'a da acele etmeyin, çünkü yorgunuz, oysa oradaki camiler, çeşmeler, müzeler, saraylar dinç olmayı ve sakın sinirleri gerektiriyor. Denizi, asariyatıkayı, yıldızları bırakalım –şimdi artık akşam ve şehrin Avrupa kısmında, Pera'da da hoşça vakit geçirebileceğiz.

*

Köprünün bu yakası İstanbul'un Avrupai kısmı, bir zamanlar çok net belli ediyordu kendini. O zaman burada fes daha nadir görünüyordu; şimdi herkesin şapka taşıdığı ötede ise neredeyse şapka görünmüyordu.

Köprüden sonra Galata geliyor –şehrin ticari, daha doğrusu, top-tancı ticaret bölgesi. Liman iki adım mesafede; depolar, vapur acenteleri ve liman çevresinde bulunması gereken her şey.

Şimdi yangın kulesi olarak kullanılan ünlü Ceneviz [Galata] Kulesi de burada. 140 basamağı var. Buradan engin şehirdeki yangınlar izleniyor. Gene İstanbul'da kundaklamalara göz yumuluyormuş. O zamanlar İstanbul her gün yanıyordu. Bu, Abdülhamid'in bir ıslah imar siyasetiydi. Salgın yuvası olan mahalleler vardı. Öyle eğri evlere, dar sokaklara ve pisliğe başka yerde rastlamak mümkün değildi. Yüzlerce evi nasıl yıkarsın? Tazminat gerekcek değil mi? Velhasıl, çak bir kibrit...

Bazen de aynı anda şehrin dört tarafında yangın çıktığı oluyordu. Bu yangınları Yangın Kulesi'nden değil, ama daha az yüksek olmayan bir yerden –devasa Rumeli Han'ın çatısından izliyordum ki çatıya da sıra gelecek. Şimdi sıra İstanbul yangınlarında.

O vakitler Neron ve Roma yangınından bihaberdim, ama şimdi, “Acaba Abdülhamid Neron'u mu taklit ediyordu?” diye düşünüyorum. Boğaz'dan Haliç'e, Tatavla'dan Şişli'ye kadar bu yangınlardan daha dehşetli bir görüntü yoktu. Gözün yangın görsün! Bir kerede 300, 400 ev çıra gibi yanıyor, bütün mahalleler kül oluyordu.

Derler ki su yerine, gazla söndürülüyormuş yangınlar! İnanmıyorum, çıraya gaz niye dökesin ki? İstanbul evleri ya taş, ya tahtadandı ve halen de öyle. Rum Tatavla gibi büsbütün ahşap mahalleler bir gecede yok olup gidiyorlardı. Bence bu işte bir ittifak vardı. Üç kurum –padişah, itfaiye ve belediye– arasında ittifak. Padişah keyif, itfaiye soygun, belediye imar uğruna. Gerçi İstanbul'da itfaiye de yoktu.

Yangın çıkınca şehrin bütün tulumbacıları yangın yerine koşuyorlardı. Bunlar yarı çıplak, yalınayak Kürtlerdi. Dört kişi omuzda iki sopa üzerinde fıçı taşıyor, ötekiler de fıçının ardından “Yallah” diye bağırarak koşuyorlardı. Bu arada, bütün şehirde bekçiler dolaşüyor, demir asasıyla tretuvara birkaç kere vuruyor ve türkü söyler gibi, “Yangın var! Hacı Mehmet Mahallesi'nde Çavuş evinde...” diye bağırıyorlardı.

Cümle bir hırıltıyla bitiyordu. Sanki sırtından bıçaklanmış gibi bekçi yardım dileniyordu. Köpekler havlamaya başlıyorlardı. Bekçi, belediye bekçisi. Uyuyorsun. Şehir karanlığa bürünmüş. Odada, gaz lambası kokusu. Birden pencerenin altında, kaldırımda “Tum, tum, tum...” diye boşuk vuruşlar ve uzun, monoton, müezzinin minareden ezanı gibi bir haykırış: “Yangın var. Hacı Mehmet Mahallesi'nde...” On, yüz, bin köpeğin havlaması. Sokak köpekleri ki İstanbul'da kişi başına ikişer tane düşüyordu. İstanbul'un bütün köpekleri havlıyorlar, bekçi geçiyor. Bir müddet sonra sesi başka bir mahalleden duyuluyor: “Yangın var.”

Bu sefer daha dehşet verici duyuluyor ses, çünkü sanki mezardan geliyor gibi. Tulumbacılar ise koşturuyor. Yangın eski İstanbul'da, onlar Şişli'den yola çıkmış. Koşsalar da, takla atsalar da bir saat yol. Yangın yerine

varınca da, yangından geri ne kaldıysa cebe. Eğer büyük bir malsa doğru arabaya. Sonra da kimse ne sarımsak yemiş, ne ağzı sarımsak kokmuş.

Dört taraftan yanan şehri çatıdan korku ve hayranlıkla izliyorduk. Çırağan yanarken bütün Boğaz kızıla boyanmış, öteki saraylar da kıpkırmızı bir ışığa bürünmüştü. Adalar da, Ayasofya da kızılıklar içinde, karşıda Üsküdar'daki büyük mezarlık da kırmızı içinde yüzüyordu.

İstanbul çatır çatır yanıyordu.

*

Tembellik, pislik, ağalık yanıyordu; Balkan Harbi öncesindeki mutlu, neşeli, ucuz eski zaman yanıyordu. Ama İstanbul bu, sonuna kadar yanarmı? Onun yangına vereceği de, yangından koruyacağı da var. Sabah olunca kırmızı korların külleri kalıyordu. Herkes işine. Gene atlı tramvaylar ağır ağır yürüyor; gene belediye, yeni yangın için planlar yapıyor; gene Galata üzerindeki yabancı dans başlıyor: "Paral!" Gene güneş şahane Boğaz'a dökülüyor –pirinç yüzükteki inci.

Pirinçyüzük –yavaş, amageridönüşsüz biçimdeyanan Abdülhamid'in İmparatorluğu.

*

Biz ise halen köprüdeyiz.

GALATA'DAN PERA'YA, İSTANBUL ZÜHRE'Sİ, YÜZ BASAMAKLI SOKAK, MOLIERE VE EURIPIDES

Pera, İstanbul'un Avrupai kısmı; aman dikkat kavramlar karışmasın. İstanbul'da çok Hristiyan yaşıyorken, "Avrupai kısmı" deniyordu. O zaman eski İstanbul, şehrin Türk [Müslüman] kısmıydı.¹

Bugün Pera ve İstanbul Avrupai olduğu kadar Türk de –her iki tarafta da daha çok Türk yaşıyor. Sadece umumi üslup, mimari vs. açısından Pera gene de daha Avrupai. İstanbul iki kısma ayrılıyor, eski İstanbul ve Pera, her ne kadar bu iki kısım, kendi adı olan ve kendine has özellik taşıyan birçok mahalle ve semti ihtiva etseler de.

Sınır olarak, denizle ayrılmış iki kısmı bağlayan köprü alınıyor. Geçen sefer köprüde durmuştuk, ama çeşitli düşüncelere dalınca bir adım bile atamadık. Güya Pera'ya çıkacaktık. Geç olsun da güç olmasın. Şimdi yola çıkıyoruz, ama tam ne zaman varacağımız meçhul. Dediğim gibi, Pera'nın birçok kısmı var ki bunlardan biri olan Galata'dan istesek de, istemesek de geçeceğiz. Yolumun üzerinde. Hemen şimdi mi varınız Pera'ya, bundan da emin değilim, çünkü Galata çok ilginç bir yer; sizin de çok meraklı olduğunuzu görüyorum.

Köprüden öteye adım atar atmaz, Galata'nın sınırlarına giriyorsunuz. Çeşitli ecnebi ve mahalli şirketlerin devasa liman depoları burada, daha önce borsa da buradaydı. Bir zamanlar burası çok farklıydı. Büyük bir dünya limanının canlılığı hissediliyordu. Bugün buhran burada da yıkıcı yüzünü göstermiş. Sadece umumi iktisadi buhranı değil, ama spesifik Türk buhranını da kastediyorum.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'u tahtından indirdi; bu güzelim şehir artık payitaht değil. Bunun haricinde, harplerde, Birinci Cihan Harbi'nde,

* Sayı 167.

1 Mektuplarda, sur içi tarihi yarımada Stambul [İstanbul] olarak adlandırılırken, bütün İstanbul kastedildiğinde, 'çarların şehri' veya 'şehirlerin çan' şeklinde tercüme edilebilecek olan Tsarigrad adının kullanıldığı dikkat çekiyor.

Türkiye bozguna uğradı. Sirtında bütün Makedonya'nın ve Trakya'nın yükünü taşıyan İstanbul limanı nire, şimdiki liman nire? Ama Galata gene gürültülü. Her şeye rağmen, beşeriyet çoğalıyor ve yaşamak istiyor. Tramvaylar, otomobil trafiği, otobüsler, hengâme, sergiler, vitrinler, curcuna...

Biz artık Galata'nın dehlizindeyiz ve sokaklarında yürümekle bile ancak baş edebiliyoruz. Dik ve ani dönemeçli dar sokaklar; tramvay ve otomobiller sanki yer altından fırlıyor ve üzerimize geliyor. İyi ki düzgün polisler her şeyi nizama sokuyor. Aksi halde, vay halimize!

Galata'dan Boğaz'ın Avrupa kıyısının neredeyse sonuna kadar tramvayla gidilebiliyor. Bütün şehri kesen, yolculukta çeşitli kombinezon imkânları sunan geniş bir tramvay ağı var. Boğaz'ı bırakalım ve yolumuza devam edelim. Pera'ya nasıl gidelim? Tramvayla? Yeraltından? Yaya? Ve hangi yoldan? Nasıl da gitsek, dik bir rampayı tırmanmamız gerekiyor. Tramvay bizi yukarıya doğru, sanki uçmak için süreduruma geçer gibi çıkaracak. Bu arada, aşağıya doğru ok gibi uçan otolar atlayacak üzerimize. Kanımız donacak; biz öyle çılgın trafiğe alışık değiliz.

Yeraltından? Bu, epey hoş bir seçenek; bir mini Paris metrosu; sanırım 3-4 km uzunluğunda. Galata'dan giriliyor ve rampanın sonunda, hakiki Pera'da iniliyor. Her şey çarçabuk, Avrupai süratle gerçekleşiyor; girmen ve çıkman bir oluyor, Şark yavaşlığı hak getire. Ne ki yeraltı karanlığından boğuk bir gürültüyle geçeceğiz. Biliyorum ki yer üstünden yürümeyi tercih edeceksiniz. Yaşa, yaya! Yaya her şeyi görüyor. Pera'ya birkaç sokaktan çıkılıyor, ama en ilginç olan ve tercih edilen, tuhaf ve eşine nadir rastlanan Yüksek Kaldırım. Aslında bu bir merdivenli sokak; bir adım aralıklı merdivenler Pera'ya götürüyor.

Uzun lafın kisası, istavroz çıkaralım ve yola koyulalım.

Yahu bu canhıraş bağırışlar da neyin nesi? Sağda, 20 m mesafede bir takım kadınlar bir erkeği yere sermiş ve ha babam dövüyorlar. Gidip bakalım, görmek için yola çıktık, değil mi?

Böylece, tuhaf Kemeraltı'na ayak basıyoruz. Burası, İstanbul Zühre'sinin krallığı! Birbirine paralel, yaklaşık 500 m uzunluğunda altı sokak, kör bir sokağa çıkıyor. Tam manasıyla bir sarmal; aynı adı taşıyan, evleriyle ve sakinleriyle birbirine benzeyen altı sokak.

İkinci katlarına parmak ucuna kalkarak yetişeceğiniz küçük ahşap evler; birinci kat yarıya kadar toprakta. Gerçi birinci kat eve de benzemiyor. O, dükkân; canlı mal dükkânı. Pencerelere ve kapılara farklı yaşta ve her milletten kadınlar oturmuşlar. Bütün bunlar çıplaklığını sergilemek ve baştan çıkarmak için yapılıyor. Bunun riski de var, üşütme riski. O yüzden mangallar yakılmış ve bazı kadınlar bunların kenarına çömelmişler.

Ne baştan çıkarması, yahu, ne kösnullük! Daha çok tiksindirmeye ve kovmaya yarıyor. Gene de merak, tiksintiden daha kuvvetli –buyurun İstanbul Zühre’sinin semtini dolaşalım.

İşte, henüz daha ayak basmadan, her yerden sesleniliyor. Birileri tazeliğiyle övünüyor, ötekileri tecrübesiyle, üçüncüleri ise ucuzluğuyla. Her türlü lisanda davet ediliyorsunuz. İstanbul halen beynelmilel bir şehir. Bazıları Türkçeyi çapak, başkaları da ana dili gibi düzgün konuşuyorlar. Tabii ki burada Alman’ı da, Rum’u da, Fransız’ı da, Hollandalısı da, Rus’u da var; var oğlu var. Ancak bu semt iskarto mal sunuyor; şöyle ki Alman kadını da, Rus kadını da insan simasını kaybetmiş ve bir yığın et ve kemik kütlesine dönüşmüş.

Pera’nın başka semtlerinde durum çok farklı; oralarda burjuvazi sınıfına da kaçamak imkânı sunuluyor. Burası hamallar, denizciler ve alçakgönüllü müşteriler için. Burada kadınlar cesur, gözü pek, kavgacı – biraz önce gördük, değil mi? Etme bulma dünyası; adam ödememiş. Şunun şurasında sadece 20 Leva!

Önce sözlü davet ediyoruz, sonra da hakaret devreye giriyor. Bu da fayda etmiyorsa fesin, şapkan kapılıyor. Gözü sarılı, kolu kırık, peruklu kadınlar; gülen ve aval aval bakan genç kızlar. Amma da yere getirdim sizi! Oraya buraya küçük kahvehaneler serpiştirilmişler. İçeride gevşek Türkler kurulmuş, kahve yudumluyor, nargile fokurdattıyor, tavla oynuyorlar. Dışarıda da neşe saçan laterna. Kadınlara kimse bakmıyor bile, gözler tok.

Gözde semtten çıkacağız, ama şurada bir kilise gözümüze çarpıyor; Rum kilisesi. Lanetlerle uğurlanarak buradan sıyrılıyor. Hiç değilse bir kahve ısmarlasaymışız! Pekâlâ! “Kahveci efendi, al şunu da, oraya iki kahve götür.” Tüh! Ağzımız tükürük dolu, ama yutamıyoruz. Tükürsen,

vay haline, sopaya davet çıkarıyorsun. Eninde sonunda kadınlar onurunu, haysiyetini koruyorlar.

Velhasıl, 20 adımı geri sarıyor ve Yüksek Kaldırım'dan vaat edilen Pera'ya tırmanıyoruz. Kulaklarınıza pamuk da tepseniz, gene sağırlaşabilirsiniz. Sarp sokağın iki tarafında da küçük dükkânlar, önlerinde de sergiler. Herkes bağılıyor ve sanıyor ki ne kadar daha yüksek bağırıyorsa, o kadar kazançlı çıkacak. Heyhat! Eğer bağırıma para ödenseydi, bu adamlar çoktan paşa olmuşlardı. Canhıraş bağıyorlar:

“Ne alırsan ı kuruş.”

Yok öyle yağma; bu, bir zamanlardı, şimdi, “Ne alırsan 20 kuruş.”

Sergide sabunlar, rujlar, düğmeler, süsler, incik boncuk. Biraz ötede Eski Ahit'ten daha eski kitaplar; Moliere de, Euripides de, Victor Hugo da. Fransızca, Almanca bütün lisanlarda. Her dilde bağıyorlar satıcılar, çünkü bu tuhaf sokaktan her çeşit turist geçiyor.

“Victor Hugo. Hadi, mösyö, hadi madam! Lermontov. Bugün var, yarın yok. 100 sayfa, 20 kuruş; pazarlıkla 15, kandırmayla 10. Hadi! Ne bekliyorsunuz? Lermontov kaçacak!” diye bağıyor satıcı.

Yakındaki Jeanne d'Arc Fransız okulundan üniformalı genç kızlar, utangaçça kitap yığınını karıştırıyor ve dikkatle Maupassant, Heine, Turgenyev seçiyorlar.

“Hadi, eğer Shakespeare de alırsanız, 30 kuruş. Alın, üzülmesin zavallı!” diye davet ediyor satıcı.

Bir kitap kurdunun dulundan kiloyla satın alınan kitaplar.

Biraz daha ötede şerbet, Hacı Bekir lokumu, akide şekeri, fıstık, bal sucuk.

“Alın, çünkü dayanamayacağım ve bütün malımı kendim yiyeceğim” diye ikaz ediyor satıcı. Hemen yanında da keten helvası satan biri rekabet ediyor. O yumuşak helva ki, ktır ktır ağzında eriyor ve ananeye göre sadece türküyle satılıyor. Helvacının ince sesi ortalığı inletiyor:

Keten helva,

İpek helva,

Hanım yedi,

“Aman” dedi.²

Müşteriler serginin önünde duruyor ve dikkatle türküyü dinliyorlar; sokak çocukları da çaktırmadan helvaya parmak atıyor ve yalıyorlar, ama kimin umurunda helvacı türküyü kaptırmış kendini, keyfine diyecek yok; sanki patron, “Satıp satmaman mühim değil, mühim olan söylemen. Maaşın gidiyor, türküne bak, evladım” demiş.

Tırmanmaya devam ediyoruz, sanki sonu yok. Yüz basamak, ama sanki gökyüzüne çıkıyoruz. Süratle tırmanıyor ve sıkça nefes almaya duruyoruz.

İşte, gene soluklanıyoruz. Bir sakallı Türk de sakal-ı şerif, padişahın ilk sevgilisinin nalinından çivi, Büyük İskender’in ceketinden düğme sattığını söylüyor. “Vallahi billahi” diye yemin de ediyor. “Eğer inanmıyorsanız, alın ki inanasınız.” Haksız da değil. Bütün iş satın almakta. İşte, zengin bir pul koleksiyonu. Canhıraş haykırırlar: “Bonne marche!,”³ “Sir, please, comme hier!,”⁴ “Liquidazione generale!,”⁵ “Tovarişç, izvolte!”⁶ –ve daha nice lisanda.

Yazık! Kimse Bulgarca davet etmiyor. Biri buna akıl etse, bu şeref için gene de bir şeyler alırdık. Ama istesek de, artık geç. Yüksek Kaldırım’dan tırmanmışız ve artık Pera’dayız.

² Metnin aslında ifade Türkçe olarak geçiyor.

³ Büyük ucuzluk! (Fr.).

⁴ Buyursunlar, söz! (İng.).

⁵ İndirim! (İt.).

⁶ Buyurun, yoldaş! (Rus.).

ARTIK PERA'DAYIZ; SOVYET SEFARETİ, KORO YILLARI, LEVANTEN KADINI KİMDİR? BÜYÜK MAĞAZALARDA

Bir duvara yaslanalım ve bir nebze olsun soluklanalım. Yüksek Kaldırım'ın 100 basamağı yoruyor insanı. Neresi sokaksa bunun? Ama tırmandık ya, şimdi bizi ödül bekliyor.

Plansız programsız yürümeyi teklif ediyorum. Taşrahılar gibi itişip kakışalım, çocuk gibi vitrinlerin önünde kaykılalım. Yüksek Kaldırım'dan çıkınca, yeraltı demiryolundan ki burada ona Tünel deniyor, bir sürü insan çıkıyor. Bunların çoğu süratli İstanbul tramvaylarına atlıyorlar; buradan öte tramvaylarla artık saatlerce yolculuk edilebiliyor. Mesafeler uzun, kombi-nezonlar sayısız.

Biz tramvaya? Asla ve kata. Daha iyi, bu parayla biraz muz, ananas veya başka tropikal meyve alalım.

Pera, birkaç semti kapsıyor, ama şimdi biz hakiki Pera'dayız (Türkçe Beyoğlu); başlangıcındaki meydanı terk ediyor ve dar, ama canlı, Avrupa tempolu Grand rue de Pera [İstiklal] Caddesi'ne giriyoruz. Avrupalıların, moda ihtiyacını tatmin ettikleri bütün şık mağazalar burada.

Harplerden sonra burada çoğu Avrupa moda evlerinin şubeleri vardı: Printemps (Paris), Tearing (Londra), Carlmann (Viyana), Stein (Berlin) vs. Bugün bu moda evlerinin bazılarını halen rastlanıyor. Ne ki bu evlerde, elit de olsalar, Şark için çok uygun mallar satılıyordu. Şimdi artık bu geçmiyor. Harplerden sonra herkesin gözü açıldı. Her ne kadar Levanten kadının gözü daima açık olsa da. Geçmişte olduğu gibi, şimdi de burada kadınların çoğu Parisli kadınlar kadar şık. En sıradan işçi kadın bile şık giyiniyor.

* Sayı 168. Kartpostalın altındaki not: "Pera'nın merkezi, Grand rue de Pera. Ağaçların olduğu yerde, Ağa Camisi. Yanındaki yüksek bina 5, 6, 7 odalı 52 dairesi Rumeli Han. Altta üç sokağı birleştiren pasaj var. Fotoğraf 1905 yılına doğru çekilmiştir. Atlı tramvay görülmüyor. Yaz, öğleden sonra 2; her yer sinek avlıyor. Şimdi çok daha canlı. Bu caddeden ordular geçiyor; Hürriyet'te [1908] çatışmalar oluyordu. Balkan Harbi'nde Bulgar esir buradan geçirildi."

İşte, şimdi yanımızdan geçen şu güzel Rum kadını, tecrübeyle sabittir ki, işçi. Ama bir görün! Böyle zevkle giyinen kadına başka yerde ender rastlanıyor. Ya karşıdan gelen ve bakmaya kıyamadığın, kocasının parasıyla üç giyim mağazası satın alabilecek şu bayanın giysilerine ne demeli? Modanın son çığlığı.

Burada kadınlar haddini bilmiyorlar, hepsi şık olmak istiyor ve öyleler de. Edebiyattan çok moda dergileri okunuyor. Her kadının elinde, Paris ve Avrupa moda evlerinin şık matmazellere hitap eden *Samaritans*, *Printemps* vs. dergileri görülüyor.

Paris'te en zengin kadınların veya kokonaların giydiği elbiseleri burada her kadın giymek istiyor. Levanten kadının, hele de geçmişte, kültür seviyesi çok yüksek değildi. Alelacele görülen tahsil, Fransızca, piyano, bir tutam edebiyat (Moupassant) ve moda evleri. Daha sonra dans evleri ve sinema salgını; Alman, Rus, İspanyol, İtalyan, Avusturyalı, Senegalli askerlerle (İstanbul her türlüşünü gördü) flört, ama her zaman her şeyin üstünde güzellik ve parıltı kaygısı.

Pera'da değil miyiz, Peralı kadını konuşuyoruz. Bir zamanlar burada Türk kadınına rastlanmıyordu. Rastladığınız da örtüsü altında gizemliydi; Türk kadını eski İstanbul'da yaşıyordu. Şimdi bütün şehre dağılmış, adeta ayırt edemiyorsunuz. Ferace yok. Hristiyan kadını gibi dolaşıyor; sadece daha çok kırmızı sürüyor –dudaklarda ruj, bolca pudra ve gözler boya içinde. Tatlımsı bir güzellik, ama bu kadar. Pierre Loti, mezarında dönüyor musun? Hakiki güzellerin yüzdesi gayet düşük.

Rum, Ermeni, Kafkas, Makedon, Suriyeli karışımı Levanten kadınlar daha güzel. Burada birçok kadın ne olduğunu bilmiyor. “Nasıl yani? İstanbulluyum.” Mesela, Kalyopi'nin annesi Rum, babası Ermeni. Anneannesinin ebeveynleri de Kafkasyalı –anası Suriyeli, babası ise vaftiz olmuş Yahudi ve Selanikli Makedon kadından doğma.

Levanten kadınlar Yunanca da, Fransızca da, Türkçe de konuşuyorlar, evde de, sokakta da. Yunanlar ise, ah şu bağınaz Yunanlar, kendilerine Helen değil, Rum diyorlar.

İşte size bir Rum: Bıyıklar yukarıya doğru burulmuş; o da dergideki gibi giyinmiş ve kuşanmış, ince sesiyle önünde yürüyen Levanten kadının

güzelliklerini övüyor. Damardan giriyor, çünkü biliyor ki güzellik Levanten kadının her şeyi.

Beyoğlu'nun hemen başlangıcında, sağda, dikkatimizi geniş bahçeli devasa bir bina çekiyor. Kapısında orak ve çekiç amblemi ve Slavca yazılar: Sovyet Sefareti.

Çocuk merakıyla içeri bakıyorsunuz. Solda, kulübede, genç bir Kızıl Ordu askeri kımıldamadan duruyor. Sakın ola yakınlaşayım demeyin. Birisi beni arkadan itiyor, yol açıyor kendine ve bekçiye doğru gidiyor; nazikçe konuşuyorlar.

"Herhalde Bolşevik" diye düşünüyorum. Bunda tuhaf bir şey yok, İstanbul'da yaşayan her Rus, idare tarafından Sovyet Rusya tebaasından olmaya mecbur tutuluyor. Türk idareciler tebaası olmayan insanlarla uğraşmak istemiyorlar. Şimdi İstanbul'daki her Rus için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sefareti mesuliyet taşıyor.

Gence bakarken geçmiş canlanıyor. Aynı bu kulübede bir zamanlar beline kadar beyaz sakallı bir Rus duruyordu. Biz İstanbul Bulgarlarının bazen sefaret kilisesinde ibadet etmek hoşumuza gidiyordu, bundan onur duyuyorduk. Bir ara kız kardeşimle Rus kilise korosunda bulduk kendimizi. Paskalya ayinini hatırlıyorum. Koro şefimiz, Port Arthur'u¹ unutamayan ve her zaman kadehini ölümlerin ruhu için kaldıran Prof. Trotsenko'ydu. Sefaret kilisesinde şık ve ağır bir âlem toplanıyordu. Papazlar okumaya başlıyor, koro da arkadan tekrar ediyordu. Sefir, sefire ve bazı önemli zevat bize bakıyor ve dinliyordu. Bendeniz de bir ara sesimi öyle yükseltiyordum ki sanki koro sadece benden ibaret. Ayinden sonra, atıştırmalık soğuk mezeler sunuluyordu ve evimizin yolunu tutuyorduk. Ama her şey ne kadar ağırdı, gözün ambiyans görsün! Çarlık Rusya'sının çarlığıyla ilk ve tek temasım buydu.

Daha sonra, şehirde gerginlik ve tehlike duyumu alınca, hatırlıyorum ki birçok Hristiyan sefaretin büyük avlusuna atıyorduk kendimizi. Birer vesika da verilmişti bize –Rusya İmparatorluğu protejesi [himayesi altında] olduğumuzu belgeleyen. Kötü niyetli biri kapına dayanırsa, bu vesikayı gözüne sok.

1 Port Arthur: Japon Denizi'nde, 1904 Rus-Japon Harbi'nin başladığı liman şehri.

Yıllar sonra, Balkan Harbi'nde işte böyle bir vesikayla kaçtım İstanbul'dan. Babam da, Karadağ kralının protejesi olarak kaçtı. Toprağı bol olsun, benim imparatorluğum daha mühimdi.

Güya Pera'da başıboş yürüyecektik, ama Sovyet Sefareti önünde çakıldık kaldık. Sanki biraz daha ötedeki, adeta çikolatadan dökme ve rengârenk bonbonlarla tamamlanmış Katolik kilisesi [St. Antuan Katolik Kilisesi] daha az dikkat hak ediyor. Çan sesi yayılıyor ve sanki senfoni dinliyor gibinize geliyor.

İstanbul, bu.

Senfoninin tam karşısında, gerçi artık değil, Pera'nın en dalave-
reci mağazası bulunuyordu: Bonne Marche.² O, iki sokağı birleştiriyordu
–Grand rue de Pera'dan giriliyor, Petits Champs bahçesine çıkılıyordu.
Neler neler vardı bir zamanlar burada? Bir kuş sütü eksikti. Ne ki naçizane
hafızamda Bonne Marche oyuncak mağazası olarak kalmış. Şimdi de dün-
yanın her yerinde oyuncak görüyorum, ama bana öyle geliyor ki, buradaki
oyuncaklar artık yok. Belki de o yıllara uzaklaştığımızdan dolayı? O güzel,
minnacık, ucuz sürprizleri unutmam mümkün mü? İçti boş toprak atlar,
tavşanlar vs. Yapıştırılmış kâğıdı yırtıyorsun ve içinden sürpriz, küçük
metalik atlar, merkepler, toplar, davullar, bisikletler, uçurtmalar, tekerlekler
çıkıyor. Masalsı bir âlem!

Bonne Marche'nin yanında Bazar Alemania, şimdi ise Bazar de
Levant; gene öyle zengin, her çeşit malla dolu bir mağaza. Gene burada, haki-
ki Avrupalı, ama Türk öğelerle süslü Turkuaz Cafe yer alıyordu. Grand rue
de Pera'nın yorucu alışverişinden sonra bitap düşmüş Levanten kadınların
mola yeri. Kaçamak bakışların, küllenmeye yüz tutan korların alevlendiği yer.

Harplerden önce böyle bir dinlenme yeri, yedi katlı Carlmann
mağazasında da vardı. Her katta farklı, çeşitli ürünler satılıyordu; en üst
kattaki kışlık bahçede ise, kafe, atıştırma yerleri, orkestra bulunuyordu.
Asansörlüydü, tabii ki.

Levanten kadının soluklanmaya ihtiyacı vardı. Şimdi de var, çünkü
İstanbul'da pazarlıksız hiçbir şey alınmıyor. Boşuna bazı mağazalar vit-

2 Bon Marche Mağazası, günümüzün Odakule binasının yerinde 1850'de inşa edilmişti. Sahipleri Bartoli Kardeşler'di.

rinlerine o kibirli “Prix fixe” [pazarlık yok] tabelasını asıyorlardı; Levanten kadını kendi bildiğinden şaşmıyordu. Her zaman fiyat kırılıyordu. Niye pazarlık yapılmasın ki? Kendimizden pay biçelim; gelin şu terlik, çubuk ve her türlü kumaş satan ilginç mağazaya girelim.

“Ne kadar bu terlikler?”

“2 Lira.”

“Pahalı.”

“Bizde pazarlık yok.”

“Mademki yok, pazarlık yapalım. 1 lira veriyorum.”

“Kırıyorsunuz bizi, ama hadi, 1,5 lira olsun.”

“Hayır.”

Tam çıkmaya yeltendiğinizde, “Bugün paraya sıkıştım; hadi verin 1 lirayı.”

Biraz daha yukarıda, dar ve ana caddeyle kesişen bir sokakta bir satıcı pazarlıkla aynı terlikleri 80 kuruşa veriyor. Paraya sıkıştım diyenden 20 kuruş daha ucuza. Ah şu Grand rue de Pera’yı kesen dar kaldırımli kasvetli sokaklar! Eğri gibi duran ahşap evlerin yanında, zamanın kararttığı yüksek kâgir binalar; sokaktan daha kasvetli otellerden her akşam köşelere ava çıkan aç kadınlar...

Nereye daha önce götüreyim sizi? Pera’dan devam mı edelim, yoksa şu küçük sokaklardan birine mi sapalım?

PETİTS CHAMPS; KRAL ALFONS VE ŞARKICI, MAX LINDER ZAMANINDA SESLİ FİLM

Grand rue de Pera, konutları ve mağazalarıyla ve hayatın temposuyla hep öyle modern bir caddeyken, yan sokaklar, kuşku uyandıran evleri, pisliği ve geçilmez kaldırımlarıyla olağanüstü dar. Bu dar sokaklar, Bonne Marche mağazası gibi, Grand rue de Pera'nın paraleline çıkıyor; şu sokağın yarısı ise Petit Champs [Tepebaşı] bahçesiyle sınırlı.¹

Petits Champs'da aceleyle dolaştıktan sonra gene Grand rue de Pera'ya döneceğiz. Petits Champs mazinin şanıyla yaşıyor. Müzik sahnesi, Amerikan Garden Bar'ı, tiyatro salonu var. Burada gündüzleri çocuklar temiz hava alıyordu, akşamları ise aklınıza gelebilecek her türlü eğlence düzenleniyordu. Şimdi her şey yerinde duruyor, ama sönük. Burada, dedimiz gibi, Garden Bar da bulunuyor.

*

Ancak önce, son zamanlardan bir şey anlatayım; ardından gene Petits Champs'ın uzak geçmişine ve tuhafliklarına döneceğim.

Çiçek rayihasına ve sakin İstanbul sularının deniz safirine batırılmış bir mayıs geces. Erken ilkbaharda henüz ıssız olan Prinkipo [Büyükada] vapurundan yeni inmiş, gürültülü ve düzensiz İstanbul hayatının girdabına dahıyorum; her an bir tehlike geçirip bir yığın yonga ve demire dönüşme tehlikesi taşıyan tramvay, otobüs ve arabalar girdabı. Şehrin büyük caddelerinden kaçınıyor ve zarif Pera Palas oteli ve Garden Bar gece kulübünün

* Sayı 169.

1 Bugün Tepebaşı'ndaki katli otoparkın yerinde bulunuyordu. Burası eskiden Batılıların "Petit Champs des Morts" (Küçük Mezarlık) diye adlandırdıkları Müslüman mezarlığının yanında geniş bir çayırılık alandı. 1870 yangınından sonraki imar hareketleri sırasında burada bir tiyatro binası ile lokanta ve bahçe yapılması fikri oluştu. Tiyatro binası inşaatına 1879'da başlandı. 1880'de ahşap tiyatro binası, yapay bir göl ve orkestra için bir platformla gezinti yollarından oluşan Petits Champs Bahçesi açıldı. Cumhuriyet döneminde buraya Tepebaşı Bahçesi denilmeye başlandı. Bu dönemde burada Tepebaşı Yazlık ve Kışlık tiyatroları vardı. Daha sonra Tepebaşı Dram Tiyatrosu adını alan ve Mimar Hovsep Aznavur'un eseri olan kışlık tiyatro binası 1970 ve 1972'deki iki ayrı yangınla yok oldu. 1984'te tüm bahçe ortadan kaldırılarak günümüzün beton teraslı katli otoparkı yapıldı.

bulunduğu görece sakın sokağa sığmıyorum. Cezbedici afişler, buhranın somurttuğu İstanbulluları buraya teselli etmeye davet ediyor. Bütün dünyadan aktrisler sarı ve pembe afişlerde bolca gülümsüyorlar.

Giriyorum. Henüz gece yanlanmamış; tam da gece hayatı zamanı, ama bar yeterince canlı değil. Belki de en pahalı yerlerden biri olduğundan. Kulübün sık köşelerinde çat pat ecnebiler, yerli hedonistler [haz düşkünleri] ve Levant'ın karışık kanının, bu zevk ve sarhoşluğun topraklarında bolca bulunan güzel kadınları kurulmuşlar. Marsilyalı veya Viyanalı kadın şarkıcıdan sonra perde yeni kapanmış. Sessizliği sadece kristal kadehlerin hafif tokuşturmaları bozuyor.

Bir köşeye oturuyorum ki gölgede olayım; her şeyi göreyim, ama beni kimse görmesin. Hemen fark ediliyorum; o an bir garson geliyor. Hani o artık saçları ağarmış olanlardan ki bunlar garsonluk mesleğinde profesörlüğe yükselmişler. Hani bir bakışta neyin nesi kimin fesi olduğunu, ne ismarlayacağını, ne kadar bahşış bırakacağını sezenlerden. Ağarmış garson gülümsemeyle eğiliyor.

“Mösyö, nasıl bir sandalyede oturduğunuzu biliyor musunuz?” ve sorunun yaratacağı etkiyi izliyor.

Ben hemen yutmuyor, İngilizce cevaplıyorum:

“Bambu sandalyede, sö.”

Garson, taktiği değiştirmesi gerektiğini anlıyor:

“Beyefendi, geçenlerde İspanya Kralı XIII. Alfons'un oturduğu sandalyede oturuyorsunuz.”

*

Yeniyetmelik yıllarımda kaçak yolculuk ettiğim Pakeba kumpanyasına ait büyük *Suira* gemisi henüz deniz uçurumlarına gömülmemişti. Bu gemi Batum yakınlarında korsan saldırısına uğramış (1919) daha sonra da birçok kaza atlatmıştı. Geminin kaptanları boş gezenin boş kalfalarını hoş görüyor ve bunları gemide biletsiz yakaladıklarında, sadece gülümsüyorlardı; geminin çok hoş bir geleneği idi bu.

Velhasıl, biz mevzumuza dönelim; *Suira* henüz batmamıştı.

1932'nin erken ilkbaharında bu gemiyle Atina'dan İstanbul'a İspanya eski kralı XIII. Alfons yolculuk etmiş. Gizlice; kimse varlığından

haberlar değilmiş. Bir ara geminin salonuna inmiş ki New York American Express Company'nin müdürüyle ünlü bir sanayici tavlada oynuyorlar. XIII. Alfons bir müddet oyunu izlemiş; oyun sona erince, müdüre doğru dönmüş ve:

"Bana bu şerefi bahşeder misiniz?" diye sormuş.

XIII. Alfons tavlada acımasızca yenilmiş. Bir hafta önce de Marsilya limanında bir İspanyol işçiye yenilmiş. Daha önce ise, bütün İspanya hal-kına.

Gemi İstanbul'a yaklaşmış. New York AEC müdürü kiminle tavlada oynadığını ancak Ćanakale Boğazı'na doğru anlamış. Bunu müdürün kendisinden dinledim.

*

Garden Bar.

Kupkuru, uzun boylu bir beyefendi, elinde bir dürbünüyle zarif hareketlerle ićeri giriyor. Garsonlar insan sarrafıdır, ama bu beyefendinin kim olduęunu tutturamıyorlar. O yle bir masa, köře ve yer arıyor ki, kendisi her řeyi görsün, ama onu kimse görmesin. Bir köřeye oturuyor; perde aćılıyor, kapanıyor, gene aćılıyor. Sahneye, halkının ateřini ve kanını yansıtan güzel bir kostümle, müthiř bir Grenadalı genć ćıkıyor. Daha önceden tanıyanlar onu gürültülü, ićten alkıřlarla karřılıyorlar. Genć, sahnenin ortasında řarkılarını söylemeye bařlıyor.

Bir, iki, ć. Seyirciler nefes aldırıyorlar. şarkıcı artık yorgun ve devam edebilmesi ićin bir kıvılcıma ihtiyaćı var; kıvılcım ona dokunsun, sancılansın, mutlu olsun. Gücünü ve yüreğini hangi şarkı geri getirebilir, memleket şarkısından gayrı?

"Grenada'yı artık göremeyeceksin..." diye başlayan bir şarkı tutturuyor.

Uzun boylu, kupkuru, zarif hareketli beyefendinin, hani kimsenin onu görmemesi, ama onun herkesi görmek istediği ićin oturduğu köşeden bir ağlayış sesi duyuluyor; bastırılabilen hıćkırıklar yükseliyor. Herkes o yöne bakıyor; Grenadalı gencin de bakışı kayıyor ve kendi kralını; yeryüzünde yüreğine ve tavlada yenilmek amacıyla gezip duran uğursuz XIII. Alfons'u görüyor.

Genç, bir zamanlar bu kralın adamları tarafından Grenada'dan kovulduğunu; kral da, bir zamanlar kral olduğunu unutuyor –burada artık iki kişi, iki erkek var; bir taraftan Kral XIII. Alfons, öteki taraftan, 1932 karnavalında Sofya'da da şarkı söyleyen Uri Bari; iki erkek birbirine doğru yürüyor, kral ve şarkıcı kucaklaşıyor ve uzun zamandır görüşmeyen kardeşler gibi birbirini yaşlı gözlerinden öpüyorlar.

*

İstanbul çok şeyler gördüğü gibi bunu da gördü.

*

Oysa ben Petits Champs'ı, İspanyol ve öteki kralların kabare şarkıcılarıyla kucaklaşmadıkları dönemden hatırlıyorum. O zaman bu bahçe içinde, şapkalarında Şark'ın bütün flora ve faunasını taşıyan bayanlar dolaşırlardı; yarım silindir şapkalı, buruk bıyıklı, pahalı bastonlu ve kulaklara kadar kolalı gömlekli kavalyelerle el ele tutuşup geziniyorlardı. Biz çocuklar da, bir değnekle iterek yuvarladığımız ahşap tekerleklerimizle yaklaşıyorduk onlara.

İlk sinemaya gidişimi de hatırlıyorum. Sanırım sadece benim için ilk değildi bunlar. Petits Champs'ın salonu sinemaya dönüştürülmüştü. Pathe sineması; ünlü film fabrikası Pathe Freres. O zamanlar adı yeni duyulmaya başlayan komedyen Max Linder revaçtaydı; bu adam kısa zamanda büyük bir başarı yakaladı. *Paris'te Sel* filmini hatırlıyorum. Orkestra acıklı bir melodi çalıyor olmalı ki salonda herkes ağlıyordu. Salon büyüktü, oturma yerleri antik tiyatrolardaki gibiydi. Sinema müdürlüğü şırıltı sesiyle bizi daha çok ağılatmak için bir şadırvan yaptırmıştı. Böylece sessiz sinema yıllarında sesli film izlemiş oluyorduk. Şadırvana ne oldu bilmem, borusu mu patladı ne, ama salonu sel bastı.

O zaman bir kerede, 10'ar dakikalık 12 film gösteriliyordu. Sahneler, manzaralar, komedyalar. Bahçede ise, bütün dünyadan seyyar kumpanyalar açık sahnede boy gösteriyorlardı. Abdülhamid'in bandosu çalıyordu –valsler, polkalar, mazurkalar, marşlar. Masalarda Bomonti ve Nektar birası içiliyor, istiridye yeniliyor veya 12 mezeyle soğuk duziko² içiliyordu. Haliç, bugünkü gibi mavi mavi parılıyordu. Ancak biz Grand rue de Pera'ya dönelim.

2 Rumların yaptığı; şarap üretiminden artan cibrenin yeniden damıtılmasıyla elde edilen grappa türü metil alkol oranı yüksek alkolle üretilen; kimi zaman sade haliyle, kimi zaman da anason katılarak satılan rakı.

ACEM AHLÂKI, DERVİŞLER NASIL MÜRİT KAZANIYOR? LİSAN BİLEN POLİS, RUMELİ HAN'IN ÇATISINDA

Grand rue de Pera'dan şöyle bir süzölmek varken, bu dar sokaklarda belamızı mı arıyoruz? İşte, kaldırımda ayağım burkuldu ve 200 kişi seyre bakıyor. Bir Acem, büfesini bırakarak riske atıyor, ama seyri de kaçırmak istemiyor. Ayağımı kırmadığımdan dolayı üzgün, ama eğer büfesinin yanında durup ve bir bardak su istesem, hemen:

“Buyurunuz, afiyet olsun. Allah’a şükredin!” diyecek.

Acem’in gözleri parlıyor, ama lafı mı olur –o her zaman suyu bedava vermeye hazır, çünkü Kuran, merhametli olmayı öğretiyor.

Acemler İstanbul’da bütün büfeleri ele geçirmişler ve ha bire su ve limonata satıyorlar. Çünkü İstanbul’un Terkos’tan gelen musluk suyu lezzetli değil; buna karşılık, kaynak suyu diye anılan ve sakaların evlere gaz tenekeşi ve fiçılarla dağıttığı Sultansuyu, Çırçırsuyu vs., bir o kadar lezzetliler.

İstanbul’un meraklı seyircileri sadece Acemler değil. Etrafımızı kokonalar da, sergilerden Yahudiler de kuşattılar; bir de hamallar, İstanbul’un, bir evin bütün eşyasını sırtında taşıyabilen o meşhur hamalları. Gözle görmeniz gerekiyor ki inanasınız.

Sokakta 5 m yüksekliğinde bir yığın hareket ediyor –yorganlar, döşekler, gardıroplar, sandalyeler, masalar... Altta sadece yemeni giymiş ayaklar görünüyor; yorganlardan ritmik şekilde “Ay, vay, ay, vay” diye sesler duyuluyor. Yol üzerinde damla izleri kalıyor, sanırsınız ki bir sakanın fiçısı delinmiş; bunlar Kürt hamalın ter damlaları.

Eğer şimdi değil de, yıllar önce tökezleyip düşseydim, meraklı kalabalığın içinde, gökyüzüne kadar yüksek kavuklu, solgun çehreli ve adeta gözlerinden kıvılcım çakan bir dervişi de görecektik. Mustafa Kemal bu dervişleri kaldırdı. Oysa onlar çoktu: zikreden mi ararsınız, dönen mi, zıplayan mı, yüzen mi. Her tarikatın şehrin bir noktasında tekkesi vardı. Kendini

kırbaçlama gibi tuhaf gösterinin gayesi, ruhu günden günden arındırmak ve Tanrının lütfunu kazanmak.

Derviş, Farsça bir kelime ve “fakir” manasına geliyor. Derviş tarikatlarının kurucusu Acem şair Celaleddin Rumi. Derviş kelimesinin daha geniş manası, “her türlü maddi nimeti reddetmiş; dünya kibrinden kopmuş, huşuyla ölüm sonrası hakiki hayatı bekleyen insan.” İslamı kabul eden ve 1001 gün çile dolduran herkes derviş olabilir. Bu süre içinde çilehanede en büyük işkenceye tabi tutuyor kendini.

Dervişlerin fikirlerini sosyalist fikirlere benzeten Abdülhamid, bir ara dervişleri kovuşturmuş. Ancak dervişler kendilerini öyle çilelere maruz bırakıyorlardı ki, Abdülhamid’inkiler bunların zayıf bir taklidi gibi geliyor-du onlara.

*

Pera. Baca gibi kavuklu Mevlevilerin tekkesi. Yarı çıplak Mevleviler zıplıyor, ellerini sallıyor, kendi ekseninde dönüyor; karşı karşıya durarak sarılıyorlar. Bu arada, boğuk davul sesi eşliğinde ney üfleniyor. Semazenlerin çehresi gergin, bakışları bulanık. Şeyh ayağa kalkıyor ve dua okuyor. Semazenler eşlik ediyor, salondan çıkıyorlar, neyin ve davulun boğuk sesiyle uğurlanarak.

*

Üsküdar, Mevlevi tekkesi. Gösteri salonu paralelkenar şeklinde; duvarlar ayetlerle süslü; on beş davul asılı. Minderin üstünde tam bir cephanelik –maşalar, kerpeten, şişler, dişli bıçaklar ve bir balta. Coşkuya kapılan derviş için zengin seçenek imkânı. Salon, “Allah, hu” zikirleriyle çınıyor. Semazenler yorulmaksızın dönüyorlar; çehreleri parşömen gibi gerili, çıplak göğüsler sarkmış. Cephaneliğe uzanılıyor, herkes birer silah kapıyor ve darbeler indiriyor, etine saplıyor; ardından da “Allah, hu.”

Dairenin dışında bağdaş kurmuş 20-30 Türk, yüzlerinde bir kas bile gerilmeden müritlerin işkencelerini izliyorlar. Onları kıskanıyorlar. Çekilen eziyeti değil, ama kazanılan cenneti. Kanlar içindeki dervişler mermerin üzerine yığılıyorlar. Öldüler mi? Hayır, toparlanarak kalkıyorlar ve gene darbeler eşliğinde “Allah, hu.” Düşüp artık kalkamayınca, sedyeyle çıkarılıyorlar.

Son. Seyirciler, bütün bu zaman içinde töreni soğukkanlılıkla izleyen şeyhe koşuyor ve ayaklarına kapanıyor. İlahi ayaklarıyla kendilerini ezmesi için.

Etrafımızdaki seyirciler hayal kırıklığıyla dağılıyorlar. Hiçbir şey olmamış –sıradan ayak burkulması ve tökezleme. Daha çok kalmak istese de, bugünkü Türk polisi buna izin vermiyor. Yanıma, ayakkabısına kadar gerili pantolonlu, hafif sarı ayakkabılı ve beyaz eldivenli çevik bir polis geliyor. Ne olduğunu soruyor. Türkçe anlamıyor muyum? Ama Yunanca da anlamıyorum. Fransızca, Almanca, İngilizce soruyor. Bugün Türk polisleri en az lise mezunu. İstanbul liseleri ise yabancı dili iyi öğretiyorlar. Pratik imkânı da var, İstanbul'da çok lisan konuşuluyor.

Vakti zamanda ise polis sanki daha çok eşkiyaydı. Çizme ve kılıçla geziyordu, Çinli bir soyguncu veya bir Balkan ülkesinin polisi gibi. Hiçbir kalabalığı dağıtamıyordu, çünkü itibarı yoktu. Beş kuruşa kendisini satıyordu ve eğer ecnebi olduğunu söylersen, asları önünde referans vermen için yalvarıyordu. Aylarca maaşı ödenmiyordu. Bugün Türk polisinin ceza kesme ve toplama, Amerikan vatandaşını bile tutuklama yetisi var.

Bu düşüncelerle gene Grand rue de Pera'ya çıkıyor ve yolumuza devam ediyoruz. En zarif giysi, ayakkabı vs. ürünlerle dolu devasa vitrinler birbiri ardına diziliyorlar.

Galatasaray kavşağına geliyoruz ki burada aynı adı taşıyan büyük lise bulunuyor; bu noktada Grand rue de Pera, Petits Champs sokağıyla kesişiyor. Cadde buradan itibaren bir km boyunca çok canlı, İstanbul'un kalbi burada atıyor. Sonra, sokak genişliyor ve semt Taksim adını alıyor; Mustafa Kemal Paşa'nın abidesi burada.

İşte bu bir kilometrede, 50'nin üzerinde 4, 5, 6 odalı daireler ihtiva eden büyük Rumeli Han bulunuyor. Bildiğiniz kooperatif, ama 20 değil, 52 daireli ve her daire 2-3 değil, 4, 5, 6 ve daha fazla odalı; 20 veya 50 kooperatif üyesine ait değil, tek bir kişiye. Kaldı ki bu kişi sadece Rumeli Han'a değil, ama daha beş böyle hana sahip ki bunlara beş kıtanın adını vermiş: Avrupa Han, Afrika Han vs.; hepsi de böyle devasa.'

1 İstiklal Caddesi üzerinde, Ağa Camii'nin hemen yanındadır. II. Abdülhamid'in başmabeyincisi Ragıp Paşa yaptırmıştır. Ragıp Paşa, İstiklal Caddesi üzerinde yaptırdığı üç hana, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı üç kıtanın adlarını vermişti: Rumeli, Anadolu ve Afrika hanları. Hanın ana girişi

Anne babamla Rumeli Han'ın üçüncü katında oturuyorduk ve tam da bu nedenle şimdi Rumeli Han'ı yazacağım. Geniş olduğu kadar yüksek olan, sanırım 10 katlı, kare biçimli büyük bir kütle. Binanın zemin katında, üç sokağı birleştiren pasajda, insanın ihtiyaç duyabileceği her şeyin satıldığı mağazalar vardı. Hürriyet dönemindeki mücadeleler sırasında kıyım tehlikesi yaşandığında, bu pasaj veya pazar büyük demir kapılarla kapatılmıştı. Birkaç gün dışarıya çıkmaya hiç gerek duymadan tüm zamanımızı içeride geçirmiştik. Ekmek, zerzevat, süt, et –bütün gerekli gıdalar tedarik edilmmişti. 52 daireye dört büyük kapıdan giriliyordu; çatıda kiremit yerine düz bir zemin.

Her gün 150 kadar çocuk çatıda oynuyorduk. Buradan, her tarafa yayılmış olan İstanbul'a doğru şahane bir tablo açılıyordu. Denizler, camiler, saraylar, Adalar, Anadolu yakası –her şey gözünüzün önünde, tepside gibi sunuluyor. Çatıdan uçurtma da uçuruyorduk ki en sevdiğimiz oyundu. Bütün İstanbul evleri teraslıydı ve o yüzden şehrin çatısında ikinci bir hayat yaşanıyordu. Bilimkurgucuların hayal ettiği o hayat gibi. Şehrin çatısında sadece sokaklar eksikti, ama aslında biz İstanbul çocukları uçurtmalarımızla daima bağlantı halindeydik.

Rumeli Han'dan saldıığımız uçurtmamızı uzun kinnabı Boğaz'a doğru uçuruyordu. Orada, Üsküdar'dan bir uçurtmayla karşılaşıyordu. Ustaca birbirine yaklaştırılan iki uçurtma, havada sağlamca kenetleniyorlardı; her iki taraf da, gücü yettiğinde, kinnaplar gerilinceye kadar çekiyordu. Bu noktada artık kinnapların sağlamlığı devreye giriyordu. Her zaman taraflardan biri elinde –koptuğu yere bağlı olarak- daha kısa veya daha uzun bir kinnapla kalıyordu; öteki taraf ise sevinerek kinnapla birlikte “düşman” uçurtmasını da çekiyordu. Bazen de uçurtma çözülüyor ve iki cephe arasına düşüyordu.

Daha sonra başka yerlerde de –İstanbul'da değil- uçurtmalar salındığını gördüm, ama bu sadece bir taklitti. Evin 10. katından uçurtma uçurmak ve çok renkli kuyruğuyla Boğaz sularını selamlamak nire, sıradan bir uçurtma uçurtmak nire! Biraz sert bir rüzgârda ise, uçurtmayı düşürmemek için ne gayretler gerekiyordu. Bazen de adeta sizi çekiyordu uçurtma, ama çatı yüksek demir korkulukla çevriliydi. Daha yaşlılar da –ya da bize öyle

İstiklal Caddesi, diğer iki girişi ise Sakızağacı Caddesi ile Öğüt Sokağı üzerindedir. Birbirine bitişik ama ayrı çalışan iki blokten oluşmaktadır. A Blok bodrum, zemin ve 6 kattan, B Blok ise bodrum, zemin ve 7 kattan oluşmaktadır.

geliyordu, 7 yaşında birine 17 yaşındakiler çok büyük görünür- burada oynuyorlardı... Onlar daha büyük ve hatta kare şeklinde uçurtmalar salıyorlardı ki havada tam manasıyla bir çatışma çıkıyordu. Hey gibi çocukluk yılları!

Ben sıradan uçurtmaları tercih ediyordum. Bunları kendim yapıyor ve her zaman Bulgar bayrağının üç rengine boyuyordum. Bu, mücadeleye tat katıyordu. Bazen de uçurtmayı bir yumruk kadar küçük yapıyordum ki havada kudurmuşçasına ucsun. En kalın kınnap olan sicimi bağlayınca, teklif ettiğim savaşı kabul edenin vay haline. Ganimeti topluyordum. Ne ki sicim epeyce pahalıydı.

Rumeli Han bir 1001 gece rüyasıydı; hem o zaman orada yaşarken, hem de şimdi, onu hatırlarken. Bu arada, Rumeli Han'da, 10'un üzerinde milleti temsil eden akranlarımla elebaşıydım. Çoğunun Bulgar'dan dili vardı ve o nedenle de beni gayet iyi hatırlıyorlardır. Niçin mi? Okuyacaksınız.

BEYNELMİLEL BİR ÇATI, İSTANBUL'DA ECNEBİLER NELER KONUŞUYOR? ASİMİLATÖR MÜREBBİYELER, DİLENCİLER VE KOLERA

Rumeli Han, 13 yaşına kadar İstanbul'da yaşamış olduğum üçüncü ve son evimiz.

Dünyaya gözümü açtığım Ortaköy'deki ev, hafızamda boz bulanık canlanıyor; Tozkoparan'daki ikinci evimizde 6-7 yaşlarındaydım, oysa Rumeli Han'da artık yeniyetmeydim, o yüzden çocukların elebaşyıldım.

Elebaşılığımı İtalyan Mario Bragioti ve bir Alman çocuğu tartışıyorlardı, ama bir şekilde anlaşıyorduk, çünkü üçümüz ve Avusturyalı Psalti, bir gün ait olduğumuz devletlerin de müttefik olacaklarını bilmeden bir ittifak oluşturmuştuk.

Bu çok merak uyandıran bir durum. Sanki milletleri ortak kökten çok zihniyet daha fazla yakınlştırıyor. Her ne kadar mesela İtalyanlarla zihniyet yakınlığımız olduğunu görmesem de. Kim bilir? Belki o zaman büyükler arasında konuşulanlar biz çocukların hafızalarına da kazınıyordu!

Hasımlarımız Fransızlar, İngilizler ve Rumlardı. Sürekli çatışma halinde olduğumuzdan falan değil, ama bir kavga çıkarsa, tam da bu iki kamp arasında kopuyordu. Çatışma dediysem, öyle kan gövdeyi götürmüyordu. Daha ziyade yarışma, spor. Neredeyse bütün çocuk oyunları iki takım gerektiriyor; bizim takımlarımız hazır vaziyetteydi. Büyük çatıyı ikiye bölüyor, su tabancalarıyla savaşıyorduk. Kovadan su tabancasını dolduruyor ve taarruza geçiyorsun. Eğer gözü pek ve cesursan, vay haline düşmanın.

Rumeli Han devasa bir bina, çatısı da keza. İki büyük kısmı tünelle birleştiriliyor ki mühim stratejik rol oynuyordu. Çatıya sekiz merdivenden çıkılıyordu, binanın dört beyaz ve dört siyah girişı vardı. Demir korkuluklarla çevrili çamaşır kurutmaları da vardı. Çatışma için onlarca birleşim.

* Sayı 172.

Strateji, A girişin 10 katlı merdiveninden inip G girişin 10 katlı merdiveninden tırmanmayı gerektiriyordu ki düşman sırttan vurulsun. Binanın altında da gene böyle geniş bir bodrum katı bulunuyordu. Tünel. İşte, tükenmez çocuk enerjisinin tüketileceği yer. Bu iniş ve tırmanışlarda, tabii dairelerin zilleri zarar görüyorlardı. Koşmaca, saklambaç, hoplama ve zıplama için adeta vaat edilmiş mekânlar. Futbol da oynuyorduk; her ne kadar top çatının büyüklüğüne rağmen zıplıyor ve on kat yükseklikten bir atlı tramvayın üstüne düşüyor olsa da.

Akranlarımın başlarında ve dizlerinde yara izleri halen duruyor olmalı. Çünkü coşkulu oyunların önü kesilemiyordu. Arkadaşlarım aynı milletten sadece 5-10 çocuk değil, onlarca milletten farklı mizaçta onlarca çocuktu.

Aristidis Strongilo (babasının Strongilo iç çamaşırı mağazası vardı), Oscar Masa, Mario Bragiotti, Psalti, Ruşi, Alfred, Julio ve adlarını artık hatırlamadığım birçok çocuk daha. Hepsi artık yetişkin insanlar, ama sadece birkaçının kaderini biliyorum. Mario, gencecik yaşta, kaptanı olduğu gemiyle batmış; Aristidis Strongilo –Atina’da büyük bir tüccar, birkaç yıl önce orada görüştük; Bragiotti ise Milletler Cemiyeti’nde bir sekreterlik görevi üstleniyor. Ya ötekileri? Sanıyorum biri yazar ve gazeteci, ama kabul görüyor mu, bilmiyorum. İnşallah bu yazar ve gazeteci Rumeli Han’daki o Bulgar çocuğu değildir, çünkü ülkesinde kesinlikle kadri bilinmeyecektir.

Rumeli Han’ın çatısı cıvı cıvı –Milletler Cemiyeti sekreteri bacalara tırmanıyor; Mario şarkı söylüyor; tüccar Aristidis tekerlekle koşturuyor; Suriyeli Ruşi tabancasına su dolduruyor; Psalti ve Alfred bilye oynuyorlar; geleceğin gazetecisi de üç renkli bir uçurtma uçurtuyor.

Lev adında, hep Tanrı’dan bahseden bir Rus çocuğu da vardı. İskandinavyalı Rolan’la çok iyi anlaşıyordu. Rolan da, her ne kadar anne babasıyla yedi yaşındayken terk etmiş olsa da, aynı mistisizmle memleketi Norveç’i anlatıyordu.

Yahu bu Norveçliler, Avusturyalılar, Fransızlar burada ne arıyorlardı?

İstanbul, kozmopolit bir şehirdi. Şimdi de birçok milletten oluşuyor, ancak harplerden önce İstanbul’da her milletten insan vardı; sadece koleksiyon için değil, ama kitle halinde. Düveli muazzama, kapitülasyonlar hükmünce kendi posta idarelerine sahipti. Bütün yüksek gelirli kurumlar

ecnebilerin elindeydi. Türkler, hele de Pera'da azınlıktaydı. Varlıkları fes-
lerinden anlaşıyordu, ama birçok Hıristiyan da, eski İstanbul'a geçince
kolaylık olsun diye fes takıyordu.

İstanbul sokaklarında bütün lisanlar; mağazalarda ise en az üç lisan
–Fransızca, Yunanca, Türkçe– konuşuluyordu.

Ailede, Rum mürebbiye, aşçı ve hizmetçi kadınlardan dolayı Yunanca
ağırlıktaydı. O yüzden bütün İstanbul çocukları ana diliyle birlikte Yunanca
da öğreniyorlardı. Mürebbiyelerden dolayı bu dil, aile diline bile dönüşü-
yordu. Satıcılar da –gerek mürebbiyelerden, gerekse Rum olduklarından
dolayı– bu lisanı konuşuyorlardı. Pera'da ise her şey, ekmek, süt, zerzevat
ve etten ta kumaş ve ayakkabıya kadar eve kadar getiriliyordu.

Peralı kadın hiçbir zaman, hiçbir şekilde eline bir paket bile almı-
yordu. Belki sadece bir çift çorap satın alıyordu, ama elinde paketle mutlaka
mağazanın elemanı arkasından yürüyordu.

Geçmiş zaman kipinde konuşuyorum ama bunların birçoğu şimdi
için de geçerli. Ne ki Türklerin önünde rahat etmek için Yunancadan biraz
kaçınılıyor.

İstanbul'da ecnebilerin sayısı artıyordu, çünkü bu şehir, adeta bir
ucuzlukcennetiydi. İthalatta gümrük yoktu. Burada birçok mal, ithal edildi-
ği ülkeden bile daha ucuzdu. İstanbul'un ucuzluğu dillere destandı; bolluk
içinde yaşıyordu. Dilenciler hakikaten çoktu, ama bu, iktisadi buhrandan
veya sefaletten değil, tembellikten kaynaklanıyordu. Aslında dilencilik iyi
gelir sağlayan bir meslekti. Alman'ından Türk'üne kadar İstanbullular mer-
hametli insanlardı; en azından dilencilere ve köpeklerle yardım etmek bir
gelenektir. Kilise ve cami civarlarında doğru düzgün mesleği olan insanlar
kadar para kazanan onlarca değil, yüzlerce dilenci yuvalanıyordu.

İstanbul'da dilencilik o derece kök salmıştı ki Kemal Paşa'nın,
birçok şeyi değiştirdiği bugün bile dilenciler sadece biraz eksilmiş; onları
tamamen kazıyacak bir kudret yok. Gerçi dilencilerin gücü Levantenlerin
sadaka verme zaafında yatıyor. Bir cellat bile, hükümlünün ipini çektikten
sonra sadaka dağıtıyordu.

İstanbul dilencilerinin bir teşkilatı yoktu; o yıllarda teşkilatlar
moda değildi, ama her türlü örgütten daha güçlüydüler. Kanunlar, bir de

İstanbuluların merhameti, onları sıkıca koruyordu. Oysa ne korkunç halleri vardı! Cüzamlı, yüzünü yitirmiş, bulut bulut sineğin bayram ettiği çürümüş etlerini ve yaralarını gösteren dilenciler ki bu özellikler bir o kadar daha iyi karşılık buluyordu. Kolera işte bu yüzden bütün ülkelerden kovulduktan sonra, sıcak bir yuva bulduğu İstanbul'a sığındı. Dilencilere ve köpeklere yuvalanan kolera, uzun zaman İstanbul'da kaldı.

RUMELİ HAN'IN ÇATISINDA NELER OLUYORDU? KIYIM TEHLİKESİ, SÜRTÜŞMELER, HÜRRİYET VE TANTANA

Rumeli Han'da tek bir Türk çocuğun adını anmamış olduğum dikkatinizi çekmedi mi?

Çünkü orada Türk yoktu. Buna karşılık küçük kız çocukları vardı, onları da şimdiye kadar anmadıysam, unuttuğumdan dolayıdır. Çünkü biz, Rumeli Han'ın çatı "erkekleri," bu pembe yanaklı ve sarışın kız çocuklarından nefret ediyorduk. Sanıyorum bu his, biraz da onların erişilmezliğinden kaynaklanıyordu. Tıfıl da olsalar, bazılarına karşı tuhaf, o zaman çözümleyemediğimiz bir şeyler hissediyorduk; hatta bir Haritina vardı, sanırım ona âşık da olmuşum.

Haritina, Notre Damme de Sion'da okuyordu ve her sabah ve akşamüzeri Rumeli Han'ın önünde büyük, kapalı bir araba duruyordu. Şoförün yanında bir rahibe otururdu; arabada, büyük beyaz boneleriyle başka iki kız kardeş vardı. Bunlar Haritina'yı fayans vazo gibi, sanki kırılmasın diye elinden tutarak indiriyor ve anne babasına teslim ediyorlardı. Haritina'nın babası Rum, annesi Gürcü'ydü. Kaç tıfıl yaratık daha sonra muhteşem matmazellere dönüştüler ki bazıları bugün İstanbul'un süsü ve gurur kaynağı.

Biz sanki kızların kendilerinden çok, oyunlarından nefret ediyorduk; onlar da güya bizden nefret ediyor, ama saygı da duyuyorlardı. İyisi mi gelin şimdi de onlara sırt çevirelim ve bir çatışmada yer alalım, ama bu sefer su tabancalarıyla değil, başkalarının ellerinde de olsa, hakiki silahlarla.

Bu anlattıklarım, İstanbul'un savaş sahnesine dönüştüğü Hürriyet [1908] zamanındaydı. İç savaştan daha dehşet verici bir şey yok. Herkes "biz"den ve herkes "onlar"dan olabiliyor. Aynı şekilde giyinmiş insanlar,

* Sayı 173.

gözlerinde aynı hınçla, elinde tüfekte, ama kimi hedef alıyorlar? Pera çatıları böyle çatışmalar için biçilmiş kaftandı; düşman kamplardan çatılara çıkan birer kişi, Grand rue de Pera’da yürüyen “bizim” ve “sizin” zümrelere ölümcül bir ateş açıyordu.

Böyle durumlarda Rumeli Han’ın çatısı çocuklara kapatılıyordu, ama kargaşada, binanın yaşlı kapıcısı ve korucusu, çatıyı kilitlemeyi unutmuştu. Ana babalarımız da herhalde dalgın olacaklar ki biz “erkekler” çatımızdan, komşu çatılardaki pusuları keyifle izliyorduk. Kuklalarına ve insanlara aynı gaddarlıkta davranan barbar bozuntuları! Gri üniformalı insanları hatırlıyorum. Namlu, düşmanın gizlendiği veya kolladığı bir çatıya doğru yöneltilmiş; kurşun vınıyor ve karşı terastaki sırtüstü takla atıyordu.

Burada, hemen Rumeli Han’ı yanında, Yunanistan Sefareti karşı-sında, kör kurşun, sanıyorum *Times*’ın ünlü bir muhabirine isabet etmişti.

Kurşunlar havada uçuşuyordu ve Rumeli Han’ın çatısına da yağıyor olmalı ki, bunu iyi hatırlıyorum, bütün çocuklar anında kapılara, oradan da merdivenlere koştuk. Biraz sonra gene dönmek istediğimizde, artık baba ve komşular devreye girdiler. Teras kilitlendi, çocuklar toplandı. Dışarıda ise kurşunlar vınıyor ve makineli tüfek ölüm kusmaya devam ediyordu.

Grand rue de Pera’nın üstünde, caddeye bakan odaların birine gizlenmiş, tül perdenin aralığından iç savaş tablolarını izliyordum. Şimdi hayal meyal hatırlıyorum –cadde boşaltılmış; kepenkler indirilmiş. Biraz önce gıcirtıyı da duydum. Panik halinde indirilen kepenklerin dehşet gıcirtısı. Sokakta, sadece iki kampın savaşçıları. Atışlar, birbiri ardına düşen insanlar.

Kurşun yağmuru altında yürümeye cesaret eden bu insanlar neyin nesi, kimin fesiydi? Fikirler hareket ettiriyordu bunları. Eski Türkler ve Yeni Türkler. Abdülhamid indirilmeliydi. Jön Türk kuvvetlerinin yardımı-na Makedonya’dan ve Trakya’dan bizim voyvodalar da, Andartlar [çeteler] da gelmiştiler, ama eski Türkler halen duruma hâkimdiler.

Bir gece önce ise eski Türkler Hristiyanları kıyımdan geçirmeye niyetlenmişler. Eski İstanbul’dan bir kitle kamalarla Pera’ya doğru yola çıkmış. Ama köprünün açılması Pera’yı kurtardı. O geceler İstanbul’un en dehşet verici geceleriydi; zaten aydınlatması cılız olan gaz lambaları da kaldırılmıştı; sadece mitralyöz takırtısı duyuluyordu.

Aşağıda Rumeli Han pasajında büyük bir muhallebi ve süt dükkânı vardı; sahibi de Kuzo adında Arnavutlaşan bir Ohrili. Bizim yanımızda Bulgar'dı, ama damarında Arnavut kanı aktığını da anlatmayı seviyordu.

Rumeli Han'ın kapılarına koca koca kilitler vurulmuşlardı. O gece kıyım bekleniyordu. Kalın ve iriyarı Kuzo, dükkândan dört yardımcısıyla bizim daireye geldi. Dördü de Makedon; levent, gözlerinden kıvılcım fışkırıyor; bu sağlam adamlar piştov dolu büyük bir zembili anca taşıyabildiler. Birkaç Hristiyan, üstelik Balkanlı aile bizde toplanmıştı.

Hatırlıyorum. Büyük, ama çok büyük bir oda –Türk evleri öyle yapılıyordu. Lamba, o zamanın gaz lambası, duvarda asılı. Işığı dikkat çekmesin diye fitil kısılmış. Odaya hanımları ve çocuklarıyla on civarında erkek toplanmışlar. Lamba ışığından yüzlerine gölge düşüyor; büyük yemek masasında ise Kuzo'nun dizdiği 10'dan fazla piştov, kılıf, fişekler.

“Bu gece vuruşacağız! Canlı teslim olmayacağız.”

Şimdi bu on kelimenin telaffuz edilmesi, dinlenmesi, yazılması ve okunması ne kadar kolay! Ya o zaman? Kapıcımız Kasım'ın, kapıcı odasına 20 silahlı eski Türk'ü aldığı iddia edilirken?

Dünyada çocuk olacaksınız! Biz çocuklar korkmak bir yana, bütün bu sansasyonlardan büyük keyif alıyorduk. Kim bilir, belki babalarımıza duyduğumuz itimat bizi cesur kılıyordu? Ölümün ne olduğunu bilmiyor ve bizi de kastedebileceğine ihtimal vermiyorduk.

Ya yetişkinler? Öyle sanıyorum ki, odada büyük miktarda sert duziko da vardı.

Dışarıda bir çatırtı. Kurşunlar pencere kenarlarından vınıyorlardı. “Lambayı üfleyin; sadece mum kalsın; çocuklar da yatsın.” Hiç uyku girer mi göze? Yan yana dizilmiş bu kadar çocuk. Gene de hatırlıyorum ki sabah gözlerimi açtım. Mübarek gün aydınlığı, en ağır anlarda bile cesareti ve ruhu diriltiyor. Hayat, kendi hakkını öne sürüyordu. Dışarıda devriyeler dolaşıyorlardı. Babam kendisini tehlikeye atıyordu, ama gidip gazetesini yazması gerekiyordu. (Başka bir yerde de yazdığım gibi, kıyamet koptuğunda, bir tek gazeteci cesaretini kaybetmeyecek. Birkaç dizgici bulmaya bakacak ki, büyük haber yeni sayıya yetişsin.)

O gün (yoksa ertesi gün mü, hatırlamıyorum), şehir Jön Türklerin zafer gürültüsüyle cınlıyordu. Kışlar yıkılmıştı; Abdülhamid Jön Türklerin elindeydi, binlerce hafiyesi ise –darağacında sallandırılmış veya Kasımpaşa’da, denizin bulanık sularına atılmıştı. Galata köprüsünden, ibret için ipte bırakılanlar arasından geçiliyordu.

İstanbul komitecilerle kaynıyordu; aralarında, dar, gayriciddi fis-tanlarıyla Yunan andartlar da vardı. Her şey rengârenkti! Görülmemiş ışık gösterileri! Akşamları, gökkuşağının bütün renkleri şehri Şişli’den Prinkipo’ya, Üsküdar’dan Boğaz’ın sonuna kadar aydınlatıyordu. Saraylar, camiler, vapurlar, yalılar, dükkânlar, her şey ıslıl ıslıldı.

Coşkuya kapılan ahali, “Yaşasın Hürriyet!” naralarıyla gece gündüz sokakları dolduruyordu. O zaman şu türkü de çıkmıştı:

Yaşasın Hürriyet,
Adalet, müsavat,
Yaşasın Millet!"

İnsanlar sokaklarda kucaklaşıyorlardı. Hıristiyanlar –artık İstanbul’un kendilerine ait olduğunu; Jön Türkler –artık hakiki bir devlet kuracakla-rını düşünüyorlardı. Makedon voyvodalar ve Türk zabitan, bir zamanlar Makedonya kayalıklarında vuruştukları aynı tüfeklerle havaya ateş açarak beraber yiyip içiyorlardı. Kimin içtiği, kimin ödediği bilinmiyor, ama karanlık maiyeti ve binlerce hafiyesiyle korkunç Abdülhamid’in alaşağı edildiği biliniyordu. Sokaklara, hayvan gibi vapurlara tıklan binlerce hafiyenin ve dinamitle havaya uçurulmuş vapurların tasvir edildiği tablolar asılıyordu.

Zavallı eski Türkler –şimdi de onlara acıyordum; sokaklarda fare gibi yakalanıyorlardı.

Marş, laterna, ışık gösterileri –işte sana Hürriyet! Çok geçmeden her şeyin eski tas eski hamam olduğu anlaşılacaktı. Bizim İstanbul’daki gaze-temiz *Vesti*’nin, Hürriyet’in sularında kulaç attığını hatırlıyorum, ancak çok geçmeden karaya çıkarıldı. Makedon komitacıların da, Abdülhamid’in düşürülmesine yardım ettikten sonra, İmparatorluğun yeni efendileri tarafından ödüllendirilmeden önce, panik içinde sığınaklarına dönmeleri gerekti.

Rumeli Han'ın çatısından, ünlü Mahmut Şevket Paşa'nın kadın kılığına girerek saklandığı evin kuşatılmasını da izlemiştim. Paşalar arasında güzel bir kadın için yürütülen savaşı da. Büyük Pera Palas oteli arkasındaki Tozkoparan semtinde ise bütün bir alay evden eve saklanan paşasını kovalıyordu. Paşa aylarca alayın parasını alıyor ve Rum yavuklusunun kaprislerine para yetiştirmek için askerine dağıtmıyormuş.

Rumeli Han'da epey çok oyalandık, ama sizi buraya sadece büyük bir bina göstermek için getirmedigimi pekâlâ anlıyorsunuz. Çatısından ne kadar çok şeyler serildi gözümüzün önüne! Çünkü İstanbul, Leblebici Horhor Ağa'nın saçtığı saadete, ucuzluğa ve refaha rağmen, her gün gebe olduğu hadiselerle insanı şaşırtıyordu.

Bu durumda Hristiyan, hele de Balkan matbuatının durumu ağırlaşıyordu. Karakola çağırılan veya mahkemeye çıkartılan babamı beklerken birçok gece uyuyamamıştım. Ama o zamanın Türklerinde, artık âlemde tamamen yok olan bir şey vardı: Adamlık.² Eninde sonunda af ediyorlardı, kabahatlinin nüktedan bir şakasıyla yumuşuyorlardı; Makedonya'nın bugünkü sözü onlara medeni efendilerinden çok daha şefkatliydi. Gene de, askeri mahkeme önüne çıkartılmış babama ne olacağı tedirginliği, sürgün veya darağacı korkusu Rumeli Han'la ilgili öteki hatıralarımla ısrarla iç içe geçiyorlar.

2 Metnin aslında kelime Türkçe geçiyor.

SOYAĞACIMA TIRMANINCA YENİÇERİLER VE PİRLEPELİLER HAKKINDA HİKÂYELER HATIRLADIM

Anavatanı dışında ve bilhassa Abdülhamid Türkiye'sinde dünyaya gelmeyen, hürriyetin kıymetini yeterince bilmez. Bulgaristan'da çocuklar mahalle mahalle ve takım takım yarışabilirler. Biz İstanbul'da Bulgar-Rum, Bulgar-Türk vs. yarışıyorduk. Bu kavgaların mükâfatı olan madalyalar, halen dizlerimizde ve başlarımızda duruyor, her ne kadar “yarık baş” kelimesi kulağa hoş gelmese de.

Hristiyan ve Bulgarlar için yabancı olan bu payitahtta, milli hislerimiz gittikçe daha çok kabarıyordu. 250 gâvuru kılıçtan geçiren Yeniçeri Ömer Ağa'nın dünyaya geldiği bu şehirde, Andre Chenier de doğmuş (1762). Ömer Ağa'nın İstanbul'unda değil, ama mavi deniz sularının, güney gökyüzünün, masalsı tabiat güzelliklerinin İstanbul'unda.

Gene de Yeniçerilerin hakkından bir Pirlepeği geldi –anne tarafından dedem olan ve 111 yaşında ölen Konstantin Gruev. Dedemi hayal meyal hatırlıyorum; öldüğünde 6-7 yaşlarındaydım. Kolumdan tutup Pera'daki Bulgar Okulu'na kaydımı yaptırmıştı. Ne büyük bir onurdu onun için; torununu Bulgar Okulu'na kayıt ettirdiği günleri görmüştü. Çünkü zamanında kendi çocuklarını Bulgar Okulu'na yazdıramamış; İstanbul'da Bulgar Okulu olmadığından, Rum okullarında okutmuştu. Oysa dedem, 70 yılı İstanbul'da geçmesine rağmen, inadına Rumca öğrenmemiş, sadece birkaç kelimeyle yetinmişti. Hizmetçi kıza, “Anan öldü mü?” sorusunu soracak kadar. Oysa sorunun asıl manası: “Kedinin anası ölmüş mü?” imiş.

Dedem sıkça misafirlğe geliyor ve birçok şey anlatıyordu, ama kim dinlesin? Herkes pür dikkat dinlerken, ben ha bire ellerine bakıyordum, çünkü bir ara metalik bir kutu çıkaracağını biliyordum ki o zaman hayalimde bir masal canlanıyordu –şerbet mi istersin, akide mi... Ucuzluk!

* Sayı 175.

Dedemin kıymetli hatıralar anlattığı müteveffa Ekzarh Yosif'in² sözlerinden de anlaşıyor. Bir keresinde, sanırım bizde bir isim günü yortusunda, dedemin hikâyelerini dinlerken, ona refakat eden kapı kâhyasına veyahut öteki kişilere dönerek:

“Sadece dinlemeyin, yazın! Karşınızda canlı bir tarih duruyor! Gün gelecek Konstantin'in anlattıklarını topraktan kazacağız ve neyin ne olduğunu tartışacağız” demiş.

Hakikaten, Bulgaristan'ın Bağımsızlığından yaklaşık yüz yıl önce, Pirlepe de, Çorbacı Gruyo'nun oğlu olarak doğan dedemin çok şeyler bilmesi gerekiyordu.

Ancak ben, o zaman çocukluk hayalime en uygun olanı hatırlıyorum. Yeniçeriler reayayla dalga geçiyor, umursamıyorlarmış. Galata'yı İstanbul'a bağlayan eski ahşap köprüünün her iki tarafına da iki tabla ve uzun bir süpürge koymuşlar. Köprüden her geçeninin süpürgeyle süpürmesi ve tablalara para atması gerekiyormuş. Dedem de geçmiş, ama bu kaideyi nereden bilsin? Yeniçerilerden biri yetişmiş ve bir tokat atmış. “Yeniçeri tokadı,” dedemin dediği gibi; ayrıca köprüyü süpürtmüş ve para bıraktırmış.

Aynısını evlerde de yapıyorlarmış: Tıka basa yedikten ve içtikten sonra diş kirası istiyorlarmış –yerken çenelerini yordukları için tazminat. Ancak dedem bu yeniçerilerin hakkından gelmiş. Babasının dericilik mesleğini sürdürüyormuş; deri atölyesi varmış ve yeniçeri ağasıyla yakınlaşmayı başarmış. Yanına şişik yanakla gittiği ağa: “Geçmiş olsun, Çorbacı Gruyo, ne oldu?” diye merhamete gelip sorunca, dedem köprüdeki hadiseyi anlatmış.

“Bre, bunlar bula bula benim dericimi mi bulmuşlar” diye gürlemiş yeniçeri ağası.

2 Asıl adı Lazar Yovçev Radev olan Ekzarh Yosif, Kalofer kasabasında dünyaya geliyor (1840). İstanbul'da aba ticareti yapan hemşerilerinin desteğiyle Fener Rum Okulu ve Bebek Fransız Koleji'nde tahsil görüyor. Sorbonne Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırıyor (1864), üç yıl sonra Hukuk Fakültesi'ne devam ediyor; bakalorya ve lisans derecesiyle mezun oluyor. Paris'te geçen beş yılın ardından İstanbul'a dönerek Ticaret Mahkemesi'nde göreve başlıyor. Gazetecilik, tercümanlık ve Ekzarhlık sekreterliği yapıyor. Ruhani oluyor (1872); Bulgar Ekzarhı seçiliyor (24 Nisan 1877). İstanbul'da Bulgar Ruhban Okulu (1891), Aziz Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesi (1898), Bulgar Hastanesi (1902) gibi kurumları açıyor. Ekzarhlık merkezinin Sofya'ya taşınmasından sonra (1913) orada yaşama gözlerini yumuyor (1915). (Daha ayrıntılı olarak bkz: Hüseyin Mevsim, “Bulgar Ekzarhı Yosif I'nın 1884 Bursa Sefası (Cefası?),” *Toplumsal Tarih*, 212, 88–91, 2011, İstanbul).

Sonra faillere ağır cezalar vermiş ve bundan böyle dedeme dokunulmamasını tembihlemiş. Hakikaten, birkaç gün sonra yeniçeriler İstanbul'u kasıp kavurmuşlar, ama Çorbacı Gruyo'nun dükkânına ilişilmemiş. Başka dükkânlarda yiyor, içiyor ve parayla doldurulması için büyükçe bir mendil seriyorlarmış; Gruyo'nun dükkânının kenarından ise usluca ve selam vereyerek geçiliyormuş.

Yeniçeriler Türkleri de rahatsız ediyorlarmış; padişahın da başına tak etmiş. Bir gün padişah saray camisine gelmeleri için kandırmış ve sonuna kadar bunları temizlemiş. Şimdi İstanbul müzesini süslüyorlar, balmumundan; biri mısır pişiriyor.

Dedem Ekzarhlık, Fenerlilerle mücadele³ ve Demir Kilise'nin inşaatı konusunda da canlı bir tarihi. Hapiste de yatmış, elinden geldiğince Hıristiyanlara yardım etmiş; yaptıklarına müteveffa Ekzarh Yosif çok büyük kıymet biçiyordu.

Dedem Pirlepe hakkında da çok şeyler anlatıyordu, ama kimin aklında kalsın.

Hani şu "Pirlepe'de maymun oynatılmaz" lafı yok mu, onun bir hikâyesi var. Pirlepeliler yabancı unsura hiç tahammül etmiyorlarmış. Bir gün bir Çingene sırıkta bir maymunla gelmiş. Pirlepeliler de onun bir daha buraya ayak basmaması için sırığın ucuna iğne batırmışlar. Sırığın ucuna tırmanan zavallı maymun, Pirlepelilerin bağınazlığına ağır bir bedel ödemiş.

Her halükarda, Pirlepe'den 20. yüzyılda alınacak çok dersler var. Belediye için iki fırka kıyasıya yarışıyorlar. Mücadele çetin, ama bir taraf kazanıyor; mağlup olan söz istiyor:

"Biz mücadele ettik, ama siz galip geldiniz; vatandaşlar size güven-di. Yarış bitti; şimdi hepimiz Bulgarlık ruhu ve kasabanın gelişmesi için çalışacağız. Biz sizin rakibinizdik, ama şimdi ortak iyilik çabalarınızda yardımcınız olacağız."

Çok dağıldığının farkındayım. Neylersin? Bütün bunlar kalemimden doğal olarak çıkıyor. Bu hatıra ve sohbetler İstanbul'da geçirdiğim çocuk-

3 Burada, bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesinden kaynaklanan ve 19. yüzyıl ortasına doğru iyice alevlenen Bulgar-Rum kavgası kastediliyor ki 28 Şubat 1870'te Abdülaziz'in fermanıyla bir manada mutlu sona ulaşıyor. Bulgarlara, Fener Rum Patrikliği bünyesinde kalarak iç işlerinde özerk olacak olan Ekzarhlığı kurmaları izni veriliyor.

luğumun ayrılmaz birer parçası; hafızamı gerilere götürmeden İstanbul'u nasıl yazacağım?

Sadece İstanbul'un coğrafi konumunun ve iktisadi durumunun tasviriyle yetinmem ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya mersiyeler düzmeme razı olur muydunuz?

Her dönem ilginçtir; Kemal'e de geleceğiz. Ancak artık geri gelmeyecek olan o mazi daha cazip ve unutulma tehlikesi var. Ana baba ve dede vasıtasıyla ben İstanbul'un, artık tarih olan en uzak mazisiyle temasa geçiyorum.

İstanbul; baba ve dedelerimizin tebaası olduğu devletin payitahtıydı.

İşte, ninemden söz etmeden de geçemiyorum. Bunu da, egemenlik altında da olsa, Bulgar'ın girişimci ruhunu göstermek için yapıyorum. Soyağacı teferruatına girmeyeceğim; sadece ninemin İstanbul'a kardeşiyle beraber geldiğini söyleyeceğim. Voynugan köyü Panagiurişte'den [Otlukköy] günlerce yolculuk etmişler. İstanbul'da kardeşi Kozma bira fabrikası açmış ve uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgar fabrikasının birası içilmiş. Belki de bira sayesinde delikanlı Konstantin Panagiurişteli Ekaterina'nın kalbine düştü.

Ne büyük bir aileydik! 100 kişilik sofra hikâyelerini hatırlıyorum. Ancak her şey şimdi toz duman oldu. Toz duman, birader, toz. İstanbul'un cılız tramvay atları da tozutupuyorlardı. Önlerinde bir külhanbeyi, yırtık pırtık bir Kürt koşuyor ve "deh!" diye haykırıyordu. Tam da tramvay hareket etmek üzereyken, biri şemsiyesini sallıyor:

"Hey, dur!"

Tramvay duruyor, yolcu biniyor. Beş adım sonra fesli, "dur, ineceğim!" diye bağırıyor, zira tramvay kahvehanesinin önünden geçiyor.

Böylece, "deh," "dur," "deh," "dur," derken at nal vuruyor ve mavi İstanbul'da gökyüzüne kadar toz kalkıyor. Faytoncular ise bana mısın demiyor. Kapralarında mağrur mağrur oturuyorlar, pazarlık da tam bir saat sürüyor. Her faytoncunun önünde miting gibi kalabalık.

"Hadi, 20 kuruş al."

"Yok, efendim, lafı bile olmaz. 22 kuruştan aşağı asla."

"Hadi bre, al mecidyeleri!"

"Neyse, 21 kuruş ver!"

“Olmaz! Artık ağızımdan çıktı.”

“Mademki olmaz, buyur tramvaya. Eğer akşama kadar varabilirsen, bir mahalleyi yangına ver de vardığını anlayayım.”

“Vah, kerata, sen benimle dalga mı geçiyorsun? Seni gidi palamut suratlı!”

“Hey, kendine gel, çünkü kırbacı şöyle bir sallarsam...”

Neyse, nihayet, tatlıya bağlanıyor ve demir tekerlekli fayton kaldırımdan tıkr tıkr hareket ediyor.

Şimdi faytonlar müzelik. Onların yerine, üst üste binlerce otomobil. Trafik, Paris'teki gibi; sürücüler de çok tecrübeli. Eğri ve dar sokaklarda o denli süratli sürülüyor ki, sanki İstanbul'da ikinci bir araba yok. Kesişen sokaktan her an üçüncü bir araba çıkabileceği hesaba katılmıyor. Ya da hesabı yapılmış, tecrübeye güveniyorlar sürücüler. Her ihlal için, ağır ceza. Ömer Ağa'nın değil, Kemal Paşa'nın devri.

Tramvay ise tam bir keyif aracı; süratli, iki sınıflı, çeşitli semtler için her türlü kombinezonlar sunuluyor. İlk birkaç sıra sadece kadınlara mahsus; onlar ön platformdan biniyorlar. Daha önceleri, kadın ve erkek yerleri perdeyle ayrılıyordu. Bugün perde kaldırılmış, ferace de, ama en temel şey korunmuş: kadına saygı. Dini, gelenekleri, alfabeyi ve daha neleri değiştirdi Kemal Paşa, ama bunun gibi güya ufak şeyler duruyorlar. Çünkü bu dünyada, ne olursa olsun, değişmeyen bir şeyler kalacak gene de.

GRAND RUE DE PERA'DAN ÇIKIYOR VE RUSLARIN ARASINA DALIYORUZ, AMERİKA'YA DOĞRU YOLA ÇIKIŞ

Nihayet Grand rue de Pera'dan çıkalım ve devamında yürüyelim. Mustafa Kemal Paşa'nın abidesinden itibaren Taksim başlıyor; daha sonra, düz gidersek Pangaltı, Harbiye, Şişli geliyor; uçsuz bucaksız, kâh daralan, kâh genişleyen ve adını değiştiren bir cadde. Gerçi Tünel ve Grand rue de Pera'dan Şişli'ye kadar hep aynı cadde. Ancak yaya geçmenizi tavsiye etmiyorum.

Grand rue de Pera'nın yorgunluğundan sonra Taksim biraz mola imkânı sunuyor. Burada sokak, aradaki yeşillik şeridiyle üç misli daha genişliyor. Solda ünlü Champs de marche [Gezi Parkı] bulunuyor –askerlerin talim yaptıkları veya çocukların bisiklet sürdükleri, top koşturdukları büyük boş bir alan. Sağda, bir kışla vardı. Hürriyet döneminde kışlaların bir kısmı bombardımanda yıkıldı. Önemli değil; İstanbul'da kışla isteyiniz, her adımda bir.

Ben geçmiş zamanı kastediyorum, çünkü bugün Champs de marche'a inşaat sahası. Rumlar Champs de Mars diyorlardı ve “savaş tanrısı Mars'ın bahçesi” manasına geliyordu ki mantıklıydı. Buraya şimdi Sofya'daki kooperatif bloklar misali devasa binalar inşa edilmiş, ancak İstanbul'da eski gelenek devam ediyor: Kooperatif falan yok, her bina bir kişiye ait.

Çöküntü içindeki ve yüz binlerce ecnebinin (en çok da Rumların) terk ettiği İstanbul çılgınca bir inşaat furyasına kapılmış. Burada da inşaatın sebebi refah değil, panik. Bankalar artık faiz vermiyor, dolayısıyla para gayrimenkule yatırılıyor. Başka bir gerekçe daha var –emniyet için. Gerçi bu dünyada emniyetli bir şey var mı ki? Gene de gayrimenkul kültürü hâlâ dimdik ayakta. Bugüne bugün gayrimenkul kıymetli. Ya gelecekte? Geçmişte nasıldı? Geçmişte de emniyet yoktu.

* Sayı 176.

Bir zamanlar Pirlepelı Konstantin Gruev'in, biraz daha yukarıda bulunan Pangaltı'da büyük bir arazisi varmış; bu arazide şimdi ünlü Notre Damme Kız Lisesi'ni göreceksiniz.

Pangaltı'dan denize doğru devasa devlet petrol deposu Gazhane' bulunuyor. Şimdi de orada, ama üstü örtülü, Avrupalı düzende. Bir zamanlar ise açkımış, tam da *a'la Turca* işi. Bir keresinde bu gaz denizi parlıyor ve bütün Beyoğlu tutuşuyor; Taksim de, Pangaltı'yla beraber çam çırası gibi yanıyor ve binaların, hayatın, canlılığın yerinde bir çöl oluşuyor. Tam da İstanbul'un kalbinde, en zengin kısmında.

İşte o zaman Tatavla kurulmuş; geçici mekân için şu sol tarafa aceleyle ahşap evler kondurulmuş. Ancak bunlar geçici değil daimi oldu: Evler genişletildi, semt profili oluştu ve Pera'nın eski zenginleri yeni bir kabuğa büründüler. Zamanla palazlanınca, artık semti değiştirmediler. Bundan dolayı, bugün de Tatavla en fakirlerin ve en zenginlerin yaşadıkları semttir; doğuştan fakir değil, fakirleşmiş manasında. Oraya, o ilginç semte de gideceğiz, ancak daha önce nereye gidelim? İstanbul için çok şey yazılabilir ve gene de söylenmemiş o kadar çok şey kalır.

Mal emniyetinden söz ediyorduk. O yangından sonra her yer o kadar karışmış, öyle bir vurdumduymazlık almış başını gitmiş ki, zaten her zaman pusuda bekleyen uyanık bezirgânlar durumdan iyi istifade etmişler ve netice itibarıyla dedemin arazisi buharlaşmış. Dedemin Şişli'nin arka kısmında da çok toprağı varmış, ancak o zamanlar tapu yokmuş; araziler vesikasız alınıyor ve satılıyorymuş. Bir Arap gelmiş ve bu araziye konmuş.

Geçmişte böyleydi; emniyet yoktu. Gene de insanlar inşaattan geri kalmıyorlar. Bütün Champs de Marche inşaatlarla kaplı; şehrin bu kısmı, sokağın genişliğinden dolayı bir Avrupa yolunu andırıyor.

Kışlanın birahaneyle dönüştürülen terasından İstanbul makamlı meşhur maniler ve çalgılar yükseliyor; Rum Sofitsa'nın "Aman, aman..." nakaratları yankılanıyor.

1 Dolmabahçe Gazhanesi: Dolmabahçe Sarayı'na gaz ve aydınlatma sağlamak için 1853'te, şimdiki İnönü Stadinin yanında, zamanın saray ahırlarının arka kısmında Sultan Abdülmecit tarafından inşa ettirildi. 1955'te İstiklal Caddesi havagazı lambalarıyla tanıştı. Kısa süre içinde Galata ve Beyoğlu civarında oturan zenginler de, evlerine havagazı tesisatı kurma izni aldılar.

Ne ki İstanbul Rusya'dan göçenlerle doldu taştı ve terasta kan kana karıştı. Sofya'da çok az Rus prenses gördük. Çarlık Rusya'nın hakiki zenginliği İstanbul'a aktı. Gemiler her gün, valizleri inci ve altın dolu binlerce göçmen taşıyordu. Bunca ev ve mekânı olan devasa İstanbul'da, insanlar sokaklarda yatıyordu. Oda bulmak hayaldi. Rusya'nın ana kuzuları işte bu şartlarda ikinci hayatlarına başladılar.

İstanbul, kıymetli taşlarla parılıyordu. Mavi gökyüzündeki yıldızların parıltısına ve Boğaz'daki ışık gösterilerine, prens, prenses ve baroneslerin tacındaki incilerin parıltısı da eklendi. Kıymetli taşlar değış tokuş aracı olmuşlardı. İstanbul şatafata ve eğlenceye tutuşmuştu. Hayat seferberliği! Her gün, Rusların paralarına talip şık restoranlar açılıyordu.

İstanbul'un bu dönemini yazmak için özel bir kalem ve daha özel bir kâğıt gerekiyor. Çarlık Rusya'sının bakiyesi burada fırtınalı yaşadı ve akılsızlıktan öldü. Paris'teki Çarlık Rusya'sı daha sonra kuruldu; bakiyenin bakiyesinden.

İnci ve altın Levantenlerin eline geçince... İşte o zaman Slav'ın iyi yanları da görüldü. Kollar sıvandı ve Pera'nın Levanten âlemi, bu zengin prens ve prenseslerin rekabetinden çok korktu.

Yeni bir seferberlik başladı, hayat memmat meselesi! İstanbul Rus barları, diş hekimleri, tiyatro revüleri, modern kuaför atölyeleri, Rus şoförler, ayakkabıcı, terzi, temizlikçi vs. yangınına kapıldı. Bir şehrin gerek duyduğu her şey, düne kadar eğlenen bu kitleden oluşturulabilirdi.

İşte o zaman kışlanın teraslarında kan kana karıştı. Rum Sofitsa'dan sonra, Rus romansları söylemek için bir yıldız çıkıyordu. Sonya, İstanbul'un hayali ve masalı oldu. Çalgıcılar gitgide eski İstanbul'a itildiler, Pera da Slavlaştı. Her şirket önünde Slavca sohbetler yapılıyordu; ecnebiler de Rusça afişler asıyorlardı –İstanbul, Slav oldu.

Sonya, Nadya, Katyuşa –bu güzel ırkın alımlı, sarışın, iri mavi gözlü kadınları şarkıları ve coşkulu danslarıyla İstanbul'u elinde oynatıyordu. Kışlanın terasları eski baronesler içindi; daha koyu mavi kan başka bir sahne arıyordu. O zaman, Garden Bar'ı veya Maksim'i bir görmeliydiniz.

Bir zamanlar burada, perişan bir Rus'la kucaklaşmıştım. İçmenin son aşamasına gelmiş iyi huylu ve asil bir ihtiyar insanlara çarparak zor

yürüyordu. Akşam saatlerinde karınca kovuğu gibi karışan Grand rue de Pera'da böyle yalpalarsan insan trafiğini durdurursun.

Uzaktan, "Volga, Volga" ile karışık bir gürültü duyuyorum. Parola, Rus. Yaklaştım, Rus bir duvara yaslanmış, bir Acem'in büfesinin yanında ve "Volga, Volga" diye söylüyor. Bir Rum da bastonuyla onun karnını dürtüyor ve durmadan: "Sarhoş Slav ırkı!" diye aşağılıyor. Seyirciler gülüyor, hepsi Rum. Rumlar için öteki ırklar ikinci el.

Ben durumu çakıyorum, sanki Rus'la aramızda bir telefon hattı var; o sarhoş olduğu için şarkı söylemiyor, bu kibirli Rum milletini lanetliyordu; Aristoteles ve Temistokles'le yakından uzaktan alakası olmayan bir karışım; ortak yanları, nasırları veya her 24 saatte bir aynı fizyolojik ihtiyaçları olmalı.

Rus'u kucaklıyorum, o da hemen, nasıl oluyorsa, Bulgar olduğumu anlıyor: "Bulgar! Kardeş!" Rumlar şaşkın –bozguna uğramış iki millet ittifak yapıyorlar. Rum'un bastonunu kırıyorum –sadece zamanlar korkunç değil, ama ben de epeyce gençtim– ve kardeşle Taksim teraslarına gidiyoruz.

"Nerede buldun bunu?" diye azarlıyor beni, beni Rum sanan garson. "Daha önceleri gecede 100 lira harcıyordu, ama şimdi başkasının 100 lirasını içiyor."

Orkestra hep Rus, seyirciler –keza, gazete satıcıları da, dilenciler de, fıstık satıcıları da. Orkestra bizim hararetili marşlarımızı çalmaya başlamasın mı? Meraklı Rumlar yığılıyorlar; Sonya söylüyor, orkestra çalıyor; Nadya ağlıyor, Rumlar bön bön bakıyorlar; orkestra çalıyor, İlyiç ağlıyor; ben ısmarlıyorum, Rumlar yığılıyor, Türkler bakıyorlar; Katyuşa İlyiç'i teselli ediyor, orkestra çalıyor. Boğaz suları taşıyor; ardından Volga, İlyiç durmasını söylüyor, emir veriyor, Nadya cariyeye oluyor; gazete satıcıları hademe; İlyiç milyoner, İstanbul tutuşuyor.

Bir gün ve gece geçmesi gerekiyor ki şu Rus İstanbul'undan sıyrılalım. Kalemı bırakmam, kâğıdı çevirmem lazım, sizinle beraber striknin yerine alkolü tercih eden çılgın Rus mültecilerin teraslarından sonra yola devam edebilmek için.

Elveda, İlyiç! Sen, Puşkin'den şiirler oku; takatsiz kollarınla Soneçka'ya sarıl; Volga'yı söyle, hayatın son demlerinde. O Rum'un ise bir bastonunu daha kıracağız.

O zamanlar İstanbul'da misafirdim. Nihai hedefi Amerika olan gençlik serüvenim buradan başlıyor ve ertesi gün yola çıkmam gerekiyordu.

İstanbul büyük, limanı daha da büyük. Hele hele hangi gemiyle gideceğin belli değilse, bir o kadar daha büyük. Seni uğurlayacak olanların Tanrı yardımcısı olsun.

O gece Volga'yı konuştuk, ama Amerika'yı da unutmadık. İlyiç, alkolün zehirlediği Rus ihtiyar, terastaki bütün şanlı kumpanyayı toplamış ve doğruca limana. Bravo, İlyiç!

Hangi limanda ve hangi gemi önünde bulacağını bilmeden, bir Bulgar'ı uğurlamaya gelmek! Kader de bu Rusların beni uğurlamasını istedi, her aklı başında insanın benden tiksineceği o anda. Tam da Marsilya'ya demir alacak Fransız *Suira* gemisine tırmanıyordum. Amerika'ya beş adım daha yakınlaştığım bordaya çıkınca, herkesin uğurlayıcısı –ana baba, eş dost, sevgili– olduğunu gördüm. Ben kimseye söylememiştim, kimse gideceğimi bilmiyordu. Gemi artık kıydan koptu; aşağıdan binlerce el sallanıyor; denize yağmur damlası gibi gözyaşları dökülüyor; insancıl –kim istermez böyle bir sahneyi. Tam o anda: “Kardeş! Yaşasın!” diye bir çılgılık duyuyorum. İlyiç'in, Nadya'nın, başka İlyiç'lerin ve Sonya'ların birbirine karışan sesleri.

TAKSİM BAHÇESİ, BULGAR MAHALLESİNDE, EKZARHLIK, RUHBAN OKULU, HASTANE

Gene Taksim'de, denize ve Boğaz'a açılan geniş manzaralı büyük bir bahçe de bulunuyor. Deniz İstanbul'da nereden görünmüyor ki zaten? Sular içinde bir kara parçası burası. Taksim Bahçesi'ne' giriş, öteki İstanbul bahçelerine olduğu gibi ücretli. Ama karşılığında bakın neler sunuluyor: Daimi orkestra –bando veya telli çalgılar; açık sinema ve İstanbul'un en güzel kızlarını süzme imkânı. Çünkü parkın patikaları daire şeklinde; öyle ki gezinenler, banklara kurulmuş olan bizlerin önünden birkaç defa geçiyorlar.

Banklarda oturmak da ayıp, gelin büfeye biraz ciro yapalım. Kaldı ki patika büfenin yanından da geçiyor; bir de, zevkimizin objesi geçinceye kadar, Boğaz'ın en şirin kısımlarını seyredebileceğiz: Galata Köprüsü, Yıldız Köşkü, Üsküdar ve uzakta Prens Adaları.

Bir zamanlar burada boş masa bulmak imkânsızdı; insanların parası vardı ve harcamayı da seviyorlardı. Şimdi mesai günü; o eski canlılığı yaşayabilmeniz için tatil günü gelmelidir.

Taksim Bahçesi, büfesi ve barı semtin konumundan dolayı kaymak tabaka tarafından ziyaret ediliyordu. Hiç değilse derli toplu sosyete. İstanbul'da buna çok dikkat ediliyordu. Bugün bile ediliyor, çünkü kanda var olan bir şey asla yok olmuyor.

* Sayı 177.

1 Taksim Bahçesi veya Taksim Belediye Bahçesi günümüzdeki Sheraton Otel'i'nin yerindeydi. 1857'de Altıncı Daire-i Belediye'nin kurulmasıyla başlayan imar hareketinde burada bir bahçe yapılması planlandı. Ancak bahçe ancak 1870'te inşa edildi. Girişi bugünkü Cumhuriyet Caddesi üzerindeydi. Girişin solunda bir havuz, bunun arkasında da ahşap gazino binası vardı. Girişin tam karşısında iki katlı ahşap bir büfeyle yüksekçe bir orkestra yeri bulunuyordu. Daha ileride Boğaz manzarasına hâkim bir konumda bir başka gazino yer alıyordu. Burada yine Boğaz'a bakan ve güzel manzarası nedeniyle Belle-vue Kahvesi de vardı. Bahçe 1939'da sonradan Taksim Gezisi adını alacak olan İnönü Gezisi'nin yapımı nedeniyle yeniden düzenlendi, eski gazinonun yerine Taksim Belediye Gazinosu yapıldı. 1975'te Sheraton Otel'i yapılıncaya kadar bu gazino kullanılmaya devam etmişti.

Rum, Fransız ve bütün öteki zenginler, gizli değil, umuma açık yerlerde eğleniyorlardı. O yüzden, zengin insanların nasıl para harcadıklarını gözünüzle görebiliyordunuz. Öyle zengin sülaleler vardı ki, bunlar Şark'ın Rockefeller'leri sayılıyorlardı. Ben sadece tasvir ediyorum, eğlenmek için torba dolusu para savrulsun demiyorum. Gerçi kasada kilitli duracağına, harcanması daha iyi.

Taksim Bahçesi barında öyle şık ve alımlı kadınlara rastlanıyordu ki, anlatamam. Sadece şık değil, ama güzel de. Müthiş bir karma. Hem de Levanten güzelliği. Bir zamanlar burada paşalar bütün alayın yıllık maaşını sevgilileri için çarçur ediyorlarmış. Paşalar ki kaymak tabakaya dahildiler. Paranın her şeye kadir olduğunu size mi öğreteceğim?

Bara bütün dünyadan fıstıklar geliyordu. Bir yeniyetmenin gözüyle konuşuyorum; o çağda bunlar dikkat çekiyor, oysa daha önceki yıllarda Taksim Bahçesi benim için sadece açık sinema ve 99 milletten çocuklarla sürat yarışında ahşap tekerleğimi yuvarladığım bir mekândı.

Bir ara bahçeye küçük bir Prater kuruldu –aşağıya salınan, yukarıya tırmanan bir dağ kızıağı², dönme dolaplar ve daha neler. Ama İstanbul'un disiplinsiz toplumundan dolayı bu mucizelerin çoğu çarçabuk arızalandı ve artık sadece Avusturya-Macaristan'ın başkentinde bulunabilmesi için Prater kaldırıldı.

Taksim Bahçesi altında, denize doğru inen sokakta, Belle Vue, Panorama vs. gibi birkaç esnaf birahanesi dizilmişti ki burada bol miktarda duziko, mastika ve Bomonti birası tüketiliyordu. Bir düzine mezeyle Fransız francalası da sunuluyordu. Burada Rum kantocular gitar ve mandolinleriyle çalıyor ve söylüyorlardı; Rumlar Rumca, İtalyanlar da İtalyanca.

Karşıda daha geniş avlularla gene büyük kışlalar var, ama biz dönelim.

Taksim Bahçesi'nden çıkıyor, Pera'nın Pangaltı adını taşıyan devamına giriyoruz. Buradan yolumuz Harbiye üzerinden, bir zamanların Bulgar mahallesi Şişli'ye doğru uzayacak. Kâh daralan, kâh genişleyen aynı sokaktan ilerliyoruz; modern Maçka'ya ayrılan kavşağı geçiyor ve sanki sonsuz uzun bir sokağın geniş kısmına giriyoruz. Burası Şişli. Her iki tarafta,

2 Lunapark hız treni.

çeşitli tarzda büyük binalar dikkat çekiyor, ama Batı üslubu ağırlıkta. Geniş sokağın ortasında yeşillik şeridi.

Mahalle derken, sadece bir sokağı kastetmiyorum. Tünel'den Şişli'ye kadar uzayan sokak 5-6 kere ad değiştiriyor ve yan sokaklara da adını veriyor ki bu şekilde bir mahalle meydana geliyor. Böylece Bulgarların İstanbul'un bu en kıymetli semtinde nasıl yaşayabildikleri anlaşılıyor. Çünkü ana caddeyle kesişen sokakların, İstanbul'un geri kalan sokaklarından farkı yok. Şişli'nin sadece büyük binalarla süslü ana arteri güzel; bu binalarda da çok az Bulgar yaşıyordu; çoğu yan sokaklara dağılmıştı.

Bulgarların bu semte ne zaman yerleşmeye başladıklarını bilmiyorum, ama ninemin, hani bira fabrikatörü olan kardeşi Kozma'nın burada birkaç binası olduğunu biliyorum. Öteki kardeş ve kız kardeşlerin keza. Otlukköylü Kozma'nın evi İstanbul'a gelen bütün Bulgarlar için hem konsolosluk, hem de otel görevi görüyormuş.

Bilahare, Ortaköy'deki binanın yanmasından sonra Ekzarhlık Şişli'de güzel bir konağa taşındı. Daha yukarıda, kırsal alanda Bulgar Ruhban Okulu ve Bulgar Hastanesi bulunuyor. İşte Bulgar unsurunun bu semte yoğunlaşmasının sebebi. İlk başta birçok Bulgar Ekzarhlık, Ruhban Okulu ve Bulgar Hastanesi'nde görevliydi. Daha sonra ayakta kalma içgüdüğü Bulgarları bir araya topladı. Ancak Fener, Vlanga [Langa] gibi semtlerde de Bulgarlar yaşıyordu.

Şişli'de bir zamanlar Bulgarlar için ünlü bir mekân vardı: Yeşillik içinde gizlenmiş ve herhalde eski bir paşa konağı olan Ekzarhlık Binası.³ Bugün size turistik kılavuz başka bir ünlü yeri de işaret edecek: Sıradan bir İstanbul sakiniyken Mustafa Kemal Paşa'nın kalmış olduğu ev; bir levha iliştirilen ev, şimdi müzeye dönüştürülmüş.

Ekzarhlığın önünde duruyoruz. Milli ruhun uyanışıyla ilgili hatıralar depreşiyorlar. Her Pazar günü Ekzarhlığın küçük kilisesinde ayin düzenleniyordu; ardından da İstanbul Bulgarları sohbet etmek için geniş avluya dağılıyorlardı. Kulüp işlevi de gören ibadethane. Dileyen yukarı salona çıkıyordu; Ekzarh Yosif asil duruşuyla bir koltuğa oturuyor ve mual-

3 Şişli'de Halaskârgazi Caddesi üzerindeki geniş bahçe içindeki bina Eksarh I. Yosif tarafından satın alınarak kullanılmaya başlanmıştır.

limlerle, zerzevatçılarla ve sütçülerle millet işlerini konuşuyordu. İstanbul Bulgarlarının çoğu bu meslekleri yapıyordu.

Paskalya'da ise, o zaman Pera Bulgar Okulu talebesi olan bizler, koro halinde İncil okuyorduk, o gece çörekle mükâfatlandırılmamız için.

"İsa, dirildi!" dileği daha farklı telaffuz ediliyordu o zaman, Makedonya'nın serbestliği için yürütülen mücadele yıllarında, mücadelenin kalbi olan İstanbul'da. Bulgarlar birbirine sarılmıyor ve öpüşmüyor, ama kalpten ve katı inançla: "Önümüzdeki yıl hakikaten dirilecek" dileğinde bulunuyorlardı ki bu muallimlerin, zerzevatçıların, abacıların, sütçülerin birçoğu bu yola baş koyacaklardı.

Ruhban Okulunu da, Evlogi Georgiev Hastanesi'ni de [Bulgar Hastanesi] ziyaret ediyorlardı. Ruhban Okulu'nda mezuniyet törenleri düzenleniyordu. Bu koskocaman mektepten mezun olan "erkeklerle," küçük mektepte okuyan bizler hayranlıkla bakıyorduk.

İstanbul'un işgal yıllarında Fransa, İngiltere vs. gibi düveli muaz-zama temsilcileri Ruhban Okulu'nu geneleve dönüştürdüler; sonra da yandı. Düşünebiliyor musunuz, Bağımsızlık yolumuzu aydınlatan o kadar çok kıvılcımının çakıldığı; Bolgrad'dan Fener'e bir milletin haysiyeti olan İstanbul Bulgar Ruhban Okulu geneleve dönüştürüldü! O da dünyadan bihaber yabancı Afrikalılar veya Papualar tarafından değil, ama Balkan işle-rini ve bilhassa Bulgar davasını çok iyi bilen, kendi kıvılcımı için vaveyla koparan, ama başkasının alevine kayıtsız kalan sözüm ona medeni devlet-ler tarafından.

Bugün bile Türkiye'deki en iyi sağlık kurumları arasında yer alan Bulgar Hastanesi yerinde duruyor.⁴ Temizlik, düzen, donatım had safhada. İşgal sırasında o da medeni Garbın yüce ruhları tarafından istismar edildi, ama ayakta kaldı.

Burada da kır eğlenceleri düzenleniyordu –kantocular, duziko, bira... Pera'da çalgıcılara pek rastlanmıyordu, onlar eski İstanbul'a geçmişlerdi. Avlusunda İstanbul sosyetesinin eğlendiği Bomonti Bira Fabrikası da bura-

4 Şişli Darülaceze Caddesi'ndeki binası Evlogi Georgiyev'in maddi desteğiyle 1901'de açıldı. Hastane arazisinin II. Bayezid'in vakıflarından olduğu gerekçesiyle 1988'de boşaltılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü burayı 1990'da İhlas Holding'e kiralamış. Holding'in burada faaliyete geçirdiği Türkiye Gazetesi Hastanesi bugün Türkiye Hastanesi adıyla faaliyet göstermektedir.

larda; hatta bir ara Bomonti “ipini koparanın toplandığı yer” manasına gelmeye başladı.

Dönüyoruz. Karşıdan, el ele tutuşmuş, şarkı söyleyen on civarında genç yürüyor. Hastaneden Ekzarhlığa kadar 3 km. Faytonumuz duruyor, kim bunlar? Şarkıya kulak veriyoruz: “İşte artık dönüyoruz...” Bulgarca bir şarkı. Pera Bulgar Okulu kadın ve erkek muallimleri hastaneye gidiyorlar. Derman aramaya değil, misafirliğe, şarkı söylemeye.

“Hurra! Yaşasın, Bulgaristan!” Hastane karşısındaki Hürriyet abidesi bakıyor ve susuyor.

İşte, gene Ekzarhlık önündeyiz; gene bizi hürmet hissi kaplıyor. Ekzarhlığın burada kalması gerekiyor. Burada kurulmuş ve eğer bir gün yok olacaksa, burada yok olsun. Ama yok olmaz, çünkü halk yok olmaz, umutlar ölmez. Ekzarhlık tesadüfen kurulmadı; o bütün boyunduruk altındaki Bulgarların arzusunun meyvesiydi; demek Bulgar milletin yarısının. O yarı henüz serbest değil, dolayısıyla Ekzarhlık ona lazım. Serbest kalınca da, Ekzarhlık İstanbul’da abide olarak kalacak, çünkü abide, bir şeyin doğduğu yere dikiliyor; Ekzarhlığın doğduğu yer ise İstanbul.

KARAGÖZ PERDESİ, SEYİRCİ TÜYÜYOR, PAŞALARIN KILIÇ ÇEKTIĞİ BULGAR AKTRİS, İBİŞ AĞA, AYILAR, LATERNALAR VE KANTOCULAR, TATAVLA'DAN

Taksim, Şişli ve gözümüzün gördüğü her yerde dolaşıyoruz, ama ne özgün Batı üslubundaki binaları, ne alımlı Levanten kadınları, ne de atlı tramvayı görüyoruz. Her adımda bir, biz Balkanlılar için bile yabancı olan tablolarla karşı karşıya kalıyorum.

İşte, parasını hak eden bir şey: Seyyar Karagöz perdesi. Erkek ve kadın oyuncularını takdim edeyim efendim: Kokona Marigo, Sümbül Paşa, Yani, Pehlivan Mehmet ve bir birinin, bir ötekinin sırtına inen ebedi sopa.

Tiyatronun büyüklüğü, yönetmenin sırtı kadar, çünkü yönetmen tiyatroyu sırtında taşıyor; ilgi çekici bir seyirci kitlesi görünce duruyor ve gösteri başlıyor.

Kumaş gerilmiş bir kare üzerinde oyuncular uzun diyaloglara başlıyor, sopa devreye girinceye ve çat, çat kafalara ininceye kadar.

“Aman Yarabbi!” çığlığıyla oyuncular birer birer kutuya giriyorlar. Hikâye epeyce karmaşık: Kokona Marigo Sümbül Paşa'yla yasak aşk yaşıyor. Güzeller güzeli bir kadın; yanaklarından kan fışkıracak. Yönetmen 5 meteliğe bolca kırmızı almış. Burnu sivri, zarif, öteki gösterilerden biraz kırık, çünkü kocası Pehlivan Mehmet sopayla ortaya çıkınca, sopayı bir onun, bir Sümbül Paşa'nın kafasına indiriyor; vaveyla kopuyor.

Göbek havası da var, Rum sirto da, horon da, mani de. Ne ki bilet parası hiç de pratik olmayan bir şekilde toplanıyor. Temsil bitince, tiyatroyu yöneten ve onu sırtında taşıyan müdür, yani Torik Baba, bir tepsi alıyor ve seyircilere doğru gidiyor. Tam da burada korkunç bir şey oluyor –seyirciler paniğe kapılıyor ve herkes gözünün gördüğü yere dağılıyor. O zaman başoyuncu çarıklarını çıkarıyor ve kime yetişirse ona nişan alıyor. Bu arada

* Sayı 179.

hanların ve evlerin pencere kapakları, dükkân kepengi gibi akıllıca indiriliyor. (İstanbul'da pencereler çift kanatlı değil, dolayısıyla açılmıyor, ama indiriliyorlar.)

Karagöz perdesinin daha oturaklı bir tiyatro olduğu Boğaz kıyısındaki kahvehanelerde de aynı sahneler yaşanıyor. Seyirci iskemleye oturuyor, ama iş para toplamaya gelince, "Aldı fitili Garabet ağa," kaçın kaçalım. Başoyuncu iskemleleri gözünün gördüğü yere fırlatırken, ağır seyirciler locaları terk ediyor ve bu düzenden rahatsız olacaklar ki hızlıca uzaklaşmaya bakıyorlar.

Biz geçmiş zamanda konuşalım, çünkü bugün Gazi idaresinde, yarısı devletin kalkınması için verilmeden, bir lira kazanılmasına bile müsaade edilmiyor; dolayısıyla Karagöz perdesi artık vergisini veriyor, herhalde bilet sistemine de geçildi. Eğer geçmiş zamanı konuşacaksak, öteki tür Türk tiyatrosu olan meddahı da anmadan geçmeyelim.

Meddahta rolleri erkekler üstleniyordu ve bu tiyatrodan ziyade, gıdıklayıcı hikâyelerin anlatıldığı bir sahneydi. Niye Hatip aşta mutsuzmuş ve niçin nişanlısı onu istemiyormuş. Buyurunuz, işte Hatip; işte cenabet nişanlı, görünüz. Meddah buydu.

Başoyuncu, yani yönetmen, seyircileri para için kovalamıyordu, çünkü meddah, kasiyeri ve idarecisi olan yerleşik bir tiyatroydu; başoyuncunun seyircileri "Vay seni dinsiz imansız" naralarıyla kovalamasına gerek kalmıyordu.

Gene mazide, İbiş Ağa'nın, yıllarca *Leblebici Horhor Ağa* operetini sahneleyen tiyatrosu da bir örnekti. İbiş Ağa Ermeni'ydi, aktrisleri de Hıristiyan; Türk aktris yoktu. Aslında çoğul değil, tekil kullanmam gerekiyor, çünkü tiyatronun bir yıldızı vardı, ama ne yıldız!

Bulgar Rozalya! Bu inanılmaz güzellikteki kadın bugün bile gençliğinin güzelliğini muhafaza etmiş. Rozalya! Bu isim her İstanbullu için – paşa mı, yoksa leblebici mi, fark etmez– bir hayaldi; uğruna paşalar alayıyla savaşıyorlarmış.

*

Dilerseniz sözü kendisine bırakayım; bugün, yıldız olduğundan bunca yıl sonra, abartmasına sebep yok, çünkü bundan böyle kariyer yapma niyetinde değil:

“Eh, ne yıllardı! Nerede kaldı o yıllar? Benim için İstanbul sokaklarında iki alay birbirine giriyordu. İki paşa beni paylaşmıyorlarsa, benim kabahatim ne ayol? Güzelsem, ille de hafif meşrep mi olmam lazımdı? Ben sadece paşalarla değil, Abdülhamid’in kendisine de haysiyetli davranıyordum.”

“Şöhretiniz padişaha kadar da mı dayandı?”

“Abdülhamid’in, bizim tiyatromuzdan ziyade sevdiği eğlence var mıydı ki? Bizi görünce cumayı unutuyordu.”

“Bizi derken, İbiş Ağa’yı mı, sizi mi?”

“Bizim kumpanyayı kastediyorum. Biz, saraya erişimi olan tek Hıristiyanlardık. Abdülhamid’in şarapçısına sorun, o da Bulgar’dı ve şimdi Sofya’da yaşıyor. Çok sır var onda ve eğer sizin gibi biri bulunmazsa, onunla gidecekler mezara.

O zaman İstanbul’a çok tiyatro kumpanyası geliyordu, ama eğer o akşam oynamaya karar verirsek, bütün seyirciyi çekiyorduk. Ecnebler yanımıza geliyor ve rekabet etmememiz için yalvarıyorlardı. Bunlar beni Avrupa’ya götürmek istiyorlardı. Hiç oynamayayım, sadece sahnede şöyle bir görüneyim. Kabarık kontratlar vaat ediyorlardı. Ama Bulgar kadını Balkan’dan kopar mı?”

“Hatıralarınızı niye kaleme almıyorsunuz?”

“Buna kâğıt mı yeter, evlâdım? Bir değil, iki değil ki hatıralarım. İşte böyle sohbet ederken daha mümkün, ama yazmaya otursam, sonunu getiremem. Eğer bir daha görüşürsek, bir Bulgar kadını için nasıl savaş yapıldığını; bir Bulgar kadınına nasıl üç sarayın hediye edildiğini; bir Bulgar kadının nasıl sadrazamları elinin tersiyle ittiğini, hatta bir Türk prensin bir Balkanlı kadın için nasıl kendini zehirlediğini anlatırım size.”

Rozalya’ya tamamen inanıyorum, çünkü ne sizin gibi okuyor, ne de birinin hayalperest safsatalarını dinliyorum. Önümde kadının ta kendisi ve sanıyorum ki çok azını anlatıyor.

*

Bugün İstanbul’da tiyatro alanında daha ciddi denemelerin yapıldığı görülüyor; her şeyden önce Türk kadını artık sahneye çıkabiliyor; bunda şaşılacak bir şey yok, mademki artık bahriye okuluna da kabul ediliyor.

Buna rağmen, İstanbul, beynelmilel tiyatroların at koşturduğu bir sahne olarak kalıyor. Birkaç salonda, geçmişte olduğu gibi, İtalya'dan, Fransa'dan, Yunanistan'dan ve hatta bizim operet artistleri de konuk oluyorlar.

Hristiyanların İstanbul'dan ayrılmasıyla, iyi eğitilmiş tiyatro seyircisi azaldı, ama bugün de, hakiki sanata ve tiyatroya susamış çekirdek İstanbullular var. Bugüne bugün geniş kitlelerin görsel sanat ihtiyacı, birçok açık hava sinemasıyla, ucuz Yunan kumpanyalarının uzun süreli temsilleriyle ve bir takım mahalli denemelerle karşılanıyor.

*

Derken, başka bir tablo iliyor gözüme: Ayıcı. Ağa, yolun ortasına darbuka ve uzun sopayla durmuş; "Ha bakalım, ha göster kendini!" diye sesleniyor. Eğer ayı tembelse, ağa onu sopanın ucuyla canlandırıyor. Ağa darbuka çalıyor, ayı oynuyor; aynı darbukayla parsa da toplanıyor. Burada da bir panik yaşansa da, herkes tepegöz değil ve her nasılsa ayıcıya ve ayıya ekmek parası çıkıyor.

*

Laternacı, laternanın ağırlığından iki büklüm yürüyor; peşindeki yardımcısı kolu çeviriyor ve mahalleyi neşeli sesler dolduruyor. Kakara, kikiri...

Duzikoyla kafayı bulmuş ve mezeyle karnını doyurmuş bir zampara veya külhanbeyi, keyfini sonuna kadar çıkarmak için bir laternacıyı önüne katıyor ve sokakları dolaşiyor. Hele de yâri varsa ki İstanbul'da kimin yâri yoktur, laternayı penceresinin altına kuruyor ve al sana İstanbul menşeli serenat.

Ancak bu tür serenatlar mecburi değil. İstanbul'da çok sayıda Rum kantocu var, bunlar para karşılığı veya ahabpılık adına Madam Ango'nun penceresi altında bile söylemeye hazırlar. Bir kantocu, bir gitarist ve bir mandolinci; işte sana serenat için ideal üçlü. Günün yorgunluğuyla kızışmış olan güneş, denizin arkasında uykuya daldığında, İstanbul mahalleleri, tabii milletine göre, kantocu, laternacı veya mani sesleriyle inliyor.

*

Mevzu mahalle ve neşeli mahalle olunca, aceleyle sizi Tatavla'ya götürmeden edemem –Pera'da dehşet bir yangından sonra kurulan ve o zamanki İstanbul seçkinlerine sığınak olan mahalle. Rum ağırlıklı olan bu

semt, İstanbul Rumlarına has hafiflik içinde ve neşeyle yaşıyor. Eğer buraya Pera'nın yan sokaklarından salınırsanız, daha sonra, sarp sokaklardan çıkmak için epey gayret sarf etmeniz gerekecek. Buraya Şişli'den, Bulgar mahallesinden daha kolay geliniyor ve aslında Tatavla'nın ana girişi de oradan.

Aceleyle kurulan Tatavla'nın bütün evleri ahşap ve geniş avlulu. Buraya sığınan Pera sakinleri, kendi yazgısıyla gelmiş: Biri iflas etmiş, öteki bir şeyler muhafaza etmeyi başarmış. Ama ruhu zengin kalmış. O yüzden Tatavla, Rum aristokrasisinin semti olmuştu ve bugüne kadar da öyle kaldı, her ne kadar yavaş yavaş fakirliğe teslim olsa da. Eğer kantocu ve laternacı arayacaksak, tam da yerindeyiz.

İstanbul'un en şen şakrak sakinleri şanına Tatavlalılar sahip. Buraya dökülen aşk kadar, kıyımlarda bile kan dökülmemiştir. Her köşenin kendi Romeo ve Jülyet'i var. Ama Tatavla sadece neşelenmeyi değil, yanmayı da biliyor. Burada bir yangın çıkmaya görsün, ne tulumbacılar, ne de Aya Panaiya Meryemanası yardım edebiliyor. Evler çıra gibi yanıyor. Yangına, İstanbul'un başka yerlerinden bakılınca, sanki bir dağ tepesi yanıyor.

Yangından çok çeken Tatavlalılar sıkı tedbirlerle iyi korunuyorlar. En az yangın şimdi burada çıkıyor. Kaldı ki kimsenin de, önce kül ederek sonra semti imar etme gibi bir derdi yok. Buradaki kilisenin avlusunda, Paskalyaya yedi hafta kala kutlanan bir yortuda, Hristiyan olan bizler için kabul edilemez maskaralıklar yapılıyor. Laterna, göbek atma, zil zurnalık gırla gidiyor!

Hristiyanların bu kutsal gününde İstanbul Rumları, o da kilise avlusunda ve hemen mezarlığın yanında, kendinden geçinceye kadar gevişiyorlar. Müteveffa babam bunu bir fıkraya konu etmiş.

Vesti ve Rum *Tahidromos* gazetesi arasında bir atışmada, Rum gazetesi şöyle kükremiş:

"Kime böbürleniyorsun, ey Bulgar? Sana dinini bile biz Yunanlar vermedik mi?"

"Evet, verdiniz ve o yüzden kendiniz dinsiz kaldınız" diye karşılık vermiş babam.

PERA'DAN TABLOLAR, BULGAR OKULU, KAYNAYAN KAN

Sanıyorum artık Pera'dan çıkmak istiyorsunuz, ben de sabırsızlanıyorum zaten. Eski İstanbul'a geçelim istiyorum; Adalar'a, Anadolu yakasına, Haliç'e. Sizlerle hareket ederken bir kere daha hatıralarım ve zevklerim canlanıyor. Kaldı ki birçok şeyi insan ancak başkalarına gösterirken görmüyor mu? Paradoks değil bu; alıştığı ortamda birçok şey dikkatini çekmiyor insanın. Yaşadığınız yerden uzaklaşın, sonra neyin nerede olduğunu hatırlamaya çalışın –imkânsız.

Öteki tarafa gitmek için sabırsızlanıyorum, ancak biraz daha Pera'da dolaşalım. İşte, bana kalsaydı hiçbir zaman bu muhallebiciye girmezdim; bu tablolara o kadar aşınayım ki. Ama sizin için ilginç olacak. Sayısız çeşit sütlü ve hamurlu tatlılar vitrinleri süslüyor. Gastronomi dehasının akla gelebilecek bin bir türlü eseri! İşte, bir İstanbul spesiyalitesi; Kuran'da da şerbetten söz ediliyor mu?

Eğer şimdi 1900 veya 1901 yılı olsaydı, duvarı Abdülhamid'in portresi süsleyecekti; bugün Mustafa Kemal'inki süslüyor. Ancak muhallebi, sütlaç, lokma ve bunların onlarca varyasyonu değişmeden kalmışlar, çünkü mide, devir tanımıyor.

Pera'dan devam ediyoruz ve işte, öteki sokağa kadar uzayan Anadolu Han'ın pasajı önündeyiz. Her şeyin satıldığı mağazalarla dolu bu pasajlar tam bir İstanbul özelliği. Buradan alınacak şeylerle, handaki 50 kûsur aile olası bir kuşatmada uzun zaman geçinebilirler. Bildiğiniz pasajlardan değil, o yüzden içinden geçecegiz, çünkü Bulgar Okulu'nun küçük sokağına çıkıyor.

O okul ki, geniş salonu ve engin avlusuyla bir zamanlar bana ne denli büyük geliyordu. Şimdi de olduğundan daha küçük görünüyor; çocuk hayali aldatıcı. Sokakak daracık ve kısaydı, ama üzerinde üç okulu barındırıyordu –Bulgar Okulu, yanında Fransız Saint Michel, karşıda ve biraz daha

* Sayı 181.

aşağıda da Rum Zapyon Lisesi; galiba buralarda bir Ermeni okulu da vardı. Beynelmilel çatışmalar için müthiş elverişli şartlar. Hele de bu okullarda sadece çatıda bayrakları dalgalanan milletlerin değil, ama bütün rengârenk İstanbul ahalisinin –İngiliz, Suriyeli, Acem, İtalyan...– çocuklarının da okuduğu göz önünde bulundurulduğunda.

Bulgar ve Fransız okulları öyle konumluydu ki, talebeler sınıflardan birbirlerini gözetleyebiliyorlardı. Saint Michel’de çok Rum okuduğundan dolayı, sıkça başımıza iş açıyordu.

Bulgar okulunda vatanperverlik had safhadaydı. Yad elde böyle oluyor genelde, kaldı ki zamanlar da başkaydı; hava da çok farklı, adeta elektrik yüklüydü. O zaman anavatanı sevmek ayıplanmıyordu. Her gün Makedonya’da isyan ve çatışmalardan, Bulgaristan’ın diplomatik başarılarından söz ediliyordu. O zaman neydi Bulgaristan, şimdi ne! Sadece Türkler ve Rumlar korkuyla bakmıyorlardı, ama bizden korkmalarına gerek olmayanlar da. Bizim çocuk dünyamızı kastediyorum ki o da büyük siyasetin bir yansımasıymış.

Okulumuz, bu sokaktaki öteki okullara korku salıyordu. Biz “barbarların” bir şey planladığı anlaşıncı, ne Saint Michelliler, ne de Zapyonlular sokağa çıkmaya cesaret edebiliyorlardı. Tabii, bunlar övünülecek şeyler değil, ama zaman öyleydi. Bizi ‘barbar’ kılan sebepler yok değildi. Sürekli sataşmalarla kışkırtılıyorduk, ama uzaktan tabii ki, kitap atarak veya ıslıklarla.

Bize karşı devreye sokulan en sarsılmaz iddia, neredeyse hepimizin zerzevatçı ve sütçü çocukları olmamızdı! Doğruya doğru. Bütün okulda bendeniz ve birkaç çocuk hariç, bütün talebeler abacı, sütçü ve bahçıvan kız ve oğullarıydılar; İstanbul Bulgarlarının çoğunluğu zaten bu zanaatlarla iştigal ediyorlardı. Neredeyse hepsi de Makedonya’dandı. Kılık kıyafetimiz de gülme ve alay konusuydu. Küçüğünden büyüğüne herkesin taksitle de olsa Coco Rouge’dan şık giyindiği züppe İstanbul’da, “barbarların” şayak giysileri gülünç bir intiba yaratıyordu.

Bu okulda, İstanbul’daki aynı dönemin öteki birkaç Bulgar okulu’ gibi, adeta bir aydın üretme folluğuydu; bunlar birkaç yıl sonra Makedonya’dan Köstence’ye kadar büyük Bulgaristan’ı idare edeceklerdi. Coşku da zaten

1 Fener Ilarion Marariopolski Bulgar Okulu ve Langa (daha sonra Gedikpaşa) Sveti Kliment Bulgar Okulu kastediliyor.

buradan kaynaklanıyordu. Okulun avlusunda mecburen söylediğimiz nahif Türkçe şarkılar haricinde, bizim komitacı marşlarımız da seslendiriliyordu. Bu avluda teneffüslerde ilkokul birden ortaokul ikinci sınıfa kadar çocuklar oynuyorlardı, ama bunları sadece altı yaş ayırmıyordu, çünkü aralarında kos-kocaman adamlar da vardı. Yaşa başa bakılmıyordu; mademki adam okumak istiyor, kimse engel olamaz. O yüzden okula tüfekte gelen bir ahmağımız bile vardı.

Beni okula ilk defa dedem Konstantin Gruev götürdü ve içmemesi-ne rağmen o gün bir kadeh *duziko* devirmişti. Torununun Bulgar okulunda okuyacak olmasının verdiği keyfi başka nasıl dile getirirdi? Ömrünün büyük kısmını boyunduruk altında geçiren yüz yaşındaki bir Pirlepelî için ne büyük bir sevinçti bu.

O zaman bize çok büyük gelen küçük dersliklerimizde oturuyor ve alfabeyi öğreniyorduk. Muallime hanım bize ısrarla bilimin sırlarını açıyor ve her harf ve sayıda, Bulgarlık ruhu aşılıyordu. Alfabenin yaratıcıları Aziz Kiril ve Aziz Metodiy; Papaz Hrabır²... Biz her şeyi yutuyorduk, teneffüste ise “Kocabalkan uğulduyor, voyvoda geliyor” marşını söylüyorduk.

Muallimlerimiz fes giiyorlardı ve o yüzden daha ilkokul birde kafa-da taşınan her şeyden nefret ediyordum. Bir gün okul gardırobuna gidip kalpaktan fese kadar bütün şapkaları niye yırttığım başka türlü açıklanamaz. Önemli değil, babam sonra hepsini ödedi.

Nedense ortaokul muallimleri, ilkokul muallimlerimiz kadar hatıra bırakmıyorlar. Şimdi bile onları, bütün iyi ve kötü yönleriyle hatırlıyorum. Burnunda beni olan Todorka muallimeyi hiç unutabilir miyim? Hepside, bütün gün bu ele avuca sığmaz Makedon çocuklarıyla uğraşan iyi Bulgarlardı. Bu afacanların hepsi adam oldu: Biri Sofya Üniversitesi’nde doçent, ötekisi tüccar veya üst düzey bürokrat. Garson da var; kader, ney-lersin. Birisi de hapiste. Başkaları komitacı olarak vatan uğruna canını feda ettiler; geri kalanları kim bilir neler bekliyor. Hapishanedeki daha çocukken oraya girmeye hazırlanıyordu: Kirço. Bir kere bize geldi ve bir düzine oyun-cağımı aşırı. Bunca yıl sonra da, hapishanede. Hani o ahmak vardı ya, tüfeği bir yana attı ve şimdi İstanbul’da kodaman bir tüccar. O zaman tüfek

2 Papaz Hrabır: En ünlü elyazması *Za bukvite* [Harflere Dair] olan 9.-10. yüzyıl Bulgar yazarı.

taşımayan birçok arkadaşımız, daha sonra komitacı oldular. Marin okul birincisiydi, ama şimdi garson. Demek ki adam olacak çocuk her zaman bokundan belli olmuyor.

Sıkça geziye götürülüyoruz; genelde Haliç'e. Mavnayla Haliç'in sularını yarıyor ve türkü söylüyorduk. En sevdiğimiz marş, "Boğaz'da vaveyla kopuyor"³ oluyordu. İstemez misin, bir defasında bir Rum kaptan marştan hoşlanmadı ve vapuru doğrudan mavnanın üzerine sürdü ve son anda durdu.

"Romanos titredi..." diye devam ediyorduk biz. Kâğıthane ise tam bir panayır yeri; helvalar, uçurtmalar, şarkılar, leblebi, şerbet; çocukların büyük askeri manevraları. Bulgarlarla düşmanları arasında çocuk savaşları. Ama düşman kim olacak? Kimse düşman olmayı kabul etmediğinden, olan Türk ve Rum helvacılara ve şerbetçilere oluyordu. Olsun, ertesi gün babam zararı kapatıyordu.

İşte İstanbul Bulgar Okulu'nda böyle kaynıyordu çocukların kanları ve birkaç yıl sonra bu kanın bütün Balkan Yarımadası'nda fişkırması hiç de şaşırtıcı olmayacaktı. Kaynayan kan iyiliğe işaret değil, ama kaynamayan daha da kötü vaka.

3 Milli şair İvan Vazov'un, marş gibi söylenen popüler bir şiiri.

HALLEY KUYRUKLU YILDIZI ŞEHİRİ SİLİP SÜPÜRÜYOR, DAHA MÜHİM BİR HADİSE: BALKAN HARBİ, “KAHROLSUN BULGARLAR!” BÜTÜN AVRUPA BAHRİYELİLERİ İSTANBUL’DA

İstanbul’un keyfi kaçtı: İstanbul yok olacaktı. Nasıl olur? Gerçi bütün dünyanın yok olacağı söyleniyor, ama kim takar İngiltere’yi, Fransa’yı İstanbul yok olacaksa. Kaldı ki İstanbullu için dünya İstanbul; İstanbul da, dünyadır.

Halley kuyruklu yıldızı geliyor! Teşrif edeceği gün, saat, dakika hesaplandı.¹

Taksim’de bir bey kamasını bileyleyip karnına sapladı. Günümüzde buna harakiri denirdi, ama o zaman “karnını deşti”yle yetinildi. Beylerbeyi’nde bir cariyeye kibrit kavı yuttu. Eyüp’te bir Acem aktar dükkânını ateşe verdi ve içinde canlı canlı yandı.

Gene de karnını deşmek, kibrit kavı yutmak ve cayır cayır yanmak, “dünyanın sonu” denen bu dehşet hastalıktan ölmekten daha kolay. Herkesin kaderine razı olmasına rağmen, İstanbul keyifsiz mi keyifsiz.

Külhanbeyleri de içkiyi çoğaltmışlar; öyle veya böyle dünya batıyor, niye eğlenmeyelim?

Birileri intihar ediyor, başkaları sarhoşluğa vermiş kendini; dünya paralyze olmuş. Batsın bu dünya! Sadece rüşvetten hiç kimse –alan da, veren de– vaz geçmiyor. Hakikaten ya, zavallı devlet memuru için niye keseni boşaltmayasın? Dünya batıyor, para neyine senin? Ama memurun da neyine değil mi? O, onun işi. Herhalde şöyle düşünüyordur: “Ne olur, ne olmaz, cebim dolu dursun.” Düşünsün varsın, devlet bunun için ödüyor ya ona ara sıra, çünkü düşünebiliyor.

* Sayı 182.

¹ Halley kuyruklu yıldızı yazarın çocukluğunda, 1910 yılının 20 Nisan-18 Mayıs tarihleri arasında dünyanın yakınlarından geçmişti.

Birisi intihar ediyor, ötekisi sarhoşluğa vermiş kendisini, üçüncüsü rüşvet topluyor, dördüncüsü ve birçok başkası ona yardım ediyor, ama bu karmaşanın içinde anormaller de var –nerede ve ne zaman yoktular ki? Dünyanın sonunu daha yakından seyretmek için bunlar Rossinyol'da masa ayırıyorlar. Çünkü Avrupa ve Şark karışımı çok güzel bir varyete olan Rossinyol, şehrin yüksek kısmı Şişli'de. Masaların önünde sahne; sahnede çıtırlar; masalarda bira, duziko, mezeler.

Beklenen o meşum gün gelip çatıyor. Bardaktan boşanırcasına yağmur; hakikaten olağanüstü bir yağmur yağıyor. Sağanak, gökyüzü kararıyor, sokaklardan dereler akıyor, hayat paralize olmuş; ahlâr, ohlar. Yağmur genelde diner, bu yağmur da dindi; güneş açtı –yıkılmış çocuk gibi tertemiz ve neşeli. Hayat, kaynadı. Atlar kaldırımlardan tramvayları çektiler, lokantacılar döner kebabı çevirmeye; kahveciler kahve pişirmeye başladılar.

Ve birden: “İradeel!” Yalınayak çocuklar ıslak kaldırımda, mürekkebi kokan gazetelerle koşuyor. “İradeel!” Herkes gazeteyi kapışıyor: “Dünyanın sonu ertelenmiş mi? Harp mı? Padişah mı ölmüş?” Hayır, daha mühim bir şey: Hükümet, geçen yıldan kalma maaşları ödemeye karar vermiş.

İnanılmaz! Hakikaten Halley kuyruklu yıldızının İstanbul'u silip süpürmesinden daha tuhaf, daha mucizevi ve daha dehşet bir hadise.

Sadece İstanbul ayakta kalmadı, ne güzel para da kazanıldı. İrade kelimesi gerçekten çok mühimdi. Sokaklarda bu kelimeyi duyan herkes hemen gazeteyi kapıyordu, çünkü hayati bir şey öğreneceğini biliyordu. Aksi halde neyine ki insanın her gün gazete? Sanki gazete okumakla dünyanın gidişatını mı tayin edeceksin? Okusan da okumasan da kaderde ne varsa, o olacak, ama irade başka bir şey.

O yüzden Balkan Harbi'nin başlangıcında, umumi karmaşanın içinde hiç kimse ne olduğunu bilmiyorken ve birçok Bulgar İstanbul'dan henüz kaçamamışken, “İrade!” diye bağırılınca, dehşete kapılıyorduk.

Hükümet mağlubiyet için değil, galibiyet için irade çıkaracaktı, elbette. Babam titreyen ellerle gazeteyi eline alıyordu. Tanrı'ya şükürler olsun, mühim bir şey değilmiş. Birçok güzel geleneği yok eden harp, daha önce mühim olan iradeyi gülünç kıldı.

Ama esir, esirdir. Esirin İstanbul'a getirilmesi gerekir ki, padişah ordusunun şakası olmadığı görülsün. Padişahın, Bulgar ordusunu fare gibi kapana kıştırdığı görülsün. İşte, yeni bir irade, esirin İstanbul'a getirileceğini ilan ediyor; günü, saati, dakikası, saniyesi belirleniyor. Saniyesi bile, çünkü bu hadise, dünyanın sonunu getireceği söylenen Halley kuyruklu yıldızından daha önemli.

Bizler Rumeli Han'ın pencerelerinde pozisyon almışız. Gözün gördüğü yere kadar, her pencereden birkaç baş sarkıyor. Kepenkler indirilmiş, tramvaylar durmuş, faytonlar yan sokaklara itilmiş. Hocalar ikindi ezanını okuyorlar. Her ne kadar Türkçe, Arapça, Farsça bana karanlık olsalar da, yeni kelimeler de duyuyorum sanki. Rumeli Han'a yapışık Ağa Camisi'nden gelen her günkü ezanlara öyle alışmışım ki. Bu yeni kelimeler esirle ilgili.

Grand rue de Pera feslerden kızarmış. Esir Bulgar askeri görmeye koşan kalabalık tretuvarlara sığmıyor; sokak da tıklım tıklım. Zaptiyeler ahalî arasından zorlukla yol açıyorlar. Bir ara da Galatasaray'dan binlerce gırtlaktan bir ses yükseliyor:

“Kahrolsun Bulgarlar!”

Alay, Rumeli Han'a doğru ilerliyor: Önden yürüyen zaptiyeler dipçikle yol açıyorlar. Arkalarında, bir atlı, ahaliyi tretuvara çıkması için ikaz ediyor; arkadan da, 10'a yakın tam donanımlı atlı. Kenarda, elinde tüfekte askerler kordon oluşturmuşlar. Birkaç piyade ve arkalarında alçak boylu, tıknaz, ayağında dolak, dolakta da çorba kaşığıyla dinç esir yürüyor; Sofya köylerinden herhalde. “Keşke burada süt dağıtabilseydim, 10 yılda köyümüzün bütün tarlalarını satın alabilirdim” diye de düşünüyor.

Peşinden, başka bir muhafız yürüyor; onun arkasında da devasa bir kalabalık ki Sirkeci garından beri, yolda yetişen herkes katılıyor.

Esir, Rumeli Han'ı önünde; kalbimiz parçalanıyor. Bir Rum pence-re-den limon kabukları atıyor. Nasıl isabet ettirsin? Esir, denizde damla gibi. Esir gözümüzden kayboluyor, ama insan denizi akmaya devam ediyor. Böyle bir kalabalık herhalde Kral Georg'un taç giyme töreninde; Napoleon'un Paris'ten hareketinde ve Lenin'in cenaze merasiminde oluşmuştur.

“Kahrolsun Bulgarlar!” diye bağırıyor kalabalık, esirin ardından.

Harp ilan edilmiş.

Korkunç bir kalabalık İstanbul'da cirit atıyor. Önden birkaç kişi yürüyor ve havaya kamalar fırlatılıyor. Her birkaç adımda alay duruyor ve "Kahrolsun Bulgarlar!" diye ortak bir ses yükseliyor ki minareleri bile titretiyor. Aslında bu bir alay değil, yarın öbür gün Lüleburgaz ve Çatalca'da kurşunlara hedef tahtası olacak bir kalabalık.

Dükkânlara kilit vurulmuş, Rumeli Han'ın demir kapıları zincirle kapatılmış. Kendisi de bir Kürt olan kapıcımız, bu mutaassıp kalabalıktan korkuyor.

Bütün Pera "Kahrolsun Bulgarlar!" diye saatlerce inliyor. Kalabalığın sonu görünmüyor; artık hava kararıyor ve başı eski İstanbul'un diplerinde olması gerekiyor, kuyruğu ise halen gözlerimizin önünde yılan gibi kıvrılıyor.

Sadece arada bir: "Kahrolsun Yunanlar!"

Yunan ve Sırp adı neredeyse anılmıyordu. Hakkıyla, tabii ki, çünkü harbi biz çıkarttık, Yanya gibi zayıf korunan yerlerden altın yüklü katırlarla çıkanlar değil.

Babalarımız Diyarbakır'dan² veya daha kötü birçok şeyden sıyrılmışlardı. Rus vapurlarıyla, Rusya Çarlığı Sefaretinin kavasının refakatinde İstanbul'dan kaçtılar. Daha vapura binmeden:

"Kahrolsun Türkiye! Yaşasın Bulgaristan! Yaşasın Rusya!" ve deniz feslerle kızarıyor. Vapur ise henüz İstanbul sularında. Türkler bakıyor, dinliyor ve duymazdan geliyorlar. Moskof'la baş edebilir mi? Vapur limandan demir alıyor; Boğaz sularını yarıyor ve karanlık çökerken Rumeli ve Anadolu Kavağı kıyılarından geçiyor. Toplar dolu, bir işaret yeterli ki vapurun üzerine ateşten demir yağdırılsın. Ama tam da şimdi Moskof'u kışkırtmaya cesaret edilebilir mi?

Vapurda coşkulu türküler söyleniyor. Biraz sonra şafak sökecek ve ilk Bulgar şehri Burgaz'da birkaç yüz Bulgar'ın toprağı öptükleri görülecek.

2 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın başlarında Diyarbakır sürgün yeri olarak kullanılıyor.

Harp tam zirvede; Türkiye mağlubiyet üstüne mağlubiyet alıyor. Anadolu'dan gelmiş mutaassıp kalabalıklar öc almak istiyorlar. Şehirde yakında kıyım olacağı konuşuluyor; herkes kaygılı. Ama İstanbul'da binlerce Avrupalı da yaşıyor; birçok menfaat kesiyor. Bir sabah da şehir birçok misafirle uyanıyor. Limana İngiliz, Rus, Fransız, Alman, Avusturya-Macaristan, İspanyol vs. gemileri demir atıyorlar. Çok geçmeden şehir 10'a yakın milletin bahriyelileriyle doluyor ve Türklerle birlikte Ruslar da, Fransızlar da, İngilizler de devriye geziyorlar.

Hristiyanlar rahat bir nefes alıyor; neşeli ve mutlular, çünkü Çatalca'daki tayin edici çarpışmanın uğultuları geliyor. Herkesin ağzında: "Akşam veya en geç yarın sabah Bulgarlar İstanbul'a giriyor."

İstanbul kızları, şapkalarında Alman *Goebbels* kruvazörünün adının işlendiği kurdeleler taşıyorlar; başkaları *La Frans*'ın, üçüncüler de *Rus*'un. İstanbul, neşeli bir askeri kamp. En fiyakalı olanlar İngiliz ve Alman bahriyeliler. Temiz, düzenli, boylu poslu. Bütün geri kalanlar, biraz ihmalkâr; genelde sarhoş, daima ele avuca sığmaz.

Ziyanı yok, nasıl olsa yarın Bulgar İstanbul'a giriyor; ama giremedi. İkinci Balkan Harbi başladı. İstanbul Bulgarlar için artık tahammül edilemez oluyor. Rumlar Bulgarları adım başı kıskırtıyor; Türkler çok daha hoşgörülü. Harp, kavga ve İstanbul'dan kaçış.

Böylece ilk defa İstanbul'u terk ettim. Aynı yoldan, Boğaz'dan, belki de aynı Rus vapuruyla. Ne var ki baba Bulgar sularına doğru mutluluktan kanatlanmış vaziyette yolculuk ederken, küçük olmasına rağmen, bozgunun acısını çok iyi anlayan oğul ise perişan.

BÜYÜK CİHAN HARBİ'NDE İSTANBUL, ANADOLULULAR VE MEDENİ AVRUPALILAR HAYALETİ, KEMAL'İN ZAFERİ, FESSİZ CEZA, FESLE GENE CEZA

İstanbul'u Abdülhamid, Birinci ve İkinci Balkan Harbi ve Hürriyet devrinde, ayrıca Rus İstanbul'unu da gördük –biraz dağınık oldu hakikaten, ama ben tarih yazmıyorum ki? İşte şehrin tarihinden birkaç sayfa daha.

1914, Kasım. Türkiye artık Üçlü İtilaf'a harp ilan etmiş. Türkiye, evlatlarını Balkan müttefiklerine karşı gönderen aynı eski Türkiye. Aynı nesil İtalya'ya, Bulgaristan'a ve müttefiklerine karşı savaşı da, Cihan Harbi'ni de sırtladı. Ruhtan yoksun bu Anadolu askeri, her cephede, içeride ve dışarıda ve burnunu çıkardığı her yerde bozguna uğratıldı. Almanlar, ruhunu değilse bile, en azından donanımını düzene sokmaya kalkıştılar.

Almanya, Türkiye'yle çok zaman kaybetmek istemiyordu, elbette, ama gene de bütün devlet makinesini sağlam şekilde ele almak ve ülkeyi bir müstemlekeye dönüştürmek için zaman bulmuştu. Abdülhamid'in iradesiz selefi VI. Mehmed, hain Jön Türklerin en iyi müttefikiydi. Öyle ki bir ara İstanbul tam bir Alman şehri gibi görünüyordu. Devriye, demiryolları, maliye, vapurlar, her şey Alman'ın ve çok azı Avusturya-Macaristan'ın elindeydi.

Türk ordusu yeniden cepheye çıkıyor, ama bu sefer coşku daha zayıf –yorgunluk, umutsuzluk, bıkkınlık. Gene de slogan atılmadan olmaz, ama bu sefer İstanbul sokakları “Kahrolsun Bulgarlar!” yerine “Kahrolsun Fransızlar, Yunanlar, İngilizler!” diye inliyor. Ve “Yaşasın Bulgaristan!” Ne ki bu selamı duyacak Bulgarların sayısı az; hepsi Bulgar cephesinde.

Harp ilan edildi. Her şey Almanların elinde; Türkler ise, Abdülhamid devrinde de olduğu gibi rüşvet peşinde. Harp, zirvede. İstanbul için felaket başlıyor. Zengin İstanbul ilk defa açlık çekiyor. Şimdiye kadarki bütün harpler birer oyuncakmış –şimdi ekmek yok, gıda yok.

Rumlar en kötü durumda; Türk tabiiyetinden dolayı kendilerini vatanlarında sanıyor ve Yunan donanmasına yardıma gitmiyorlar. Rum memurların, tüccarların alayı perişan. Biricik tesellileri, er veya geç Türkiye'nin harbi kaybetmesi ve Venizelos'un muzafferane şekilde İstanbul'a girmesi.

Daha önce büyük tüccar olanlar, şimdi balon satıyor ve nefesleri açlıktan kokuyor. Şehrin yarısı yaralı ve hasta; veba ve zührevi hastalıklar kol geziyor. 60 bin zührevi hasta kayıtlı, ya kayıtlı olmayanlar?

Bozgunla beraber hayalet Hrisantos da geliyor. O, bir Yunan. Bir Türk zaptiye nişanlısının namusunu kirletince Hrisantos hınç almaya yemin etmiş; 37 zaptiye'yi vuruyor. Tam bir hayalet –ne görünüyor, ne de yakalanıyor. Zaptiyeler istifa ediyorlar, İstanbul polissiz kalacak. Kalsa da, Almanlar artık çekiliyorlar ama eski bir alışkanlıkla devriye geziyorlar. Türk polisi olmadan da olur, zaten alay konusu haline gelmiş.

İstanbul'da Yunan askeri yok. Herhalde ince bir düşünceyle. Şehirde Yunanistan'ın değil ama büyük galiplerin askerleri var. Rum ahali adeta kendinden geçiyor: Grand rue de Pera'da Yunanistan Sefareti'nden ta yaya kaldırımına kadar bir bayrak asılıyor ve üzerine basmamak için herkesin etrafından dolanması lazım. Paskalyada binlerce Rum sokakları İsa'nın sureti ve haçlarla dolduruyorlar; tabancalar susmuyor. Fesli biri görülünce, hemen fesi atılıyor veya yırtılıyor. Esip gürlüyorlar ve her gün donanmanın başına Venizelos'un geçmesini bekliyorlar.

Ecnebi askerler Rum kıskırtmalarının önüne geçemiyor. Harp sırasında sakin ve sessiz olan Rumlar artık şımarıklar; Türklerden çok daha şımarıklar.

Ecnebi asker kendine pek zora koşmuyor. Korkunç talimatlar yağıyor ama. Diyeceksiniz ki sanki kuşatma altındaki bir Afrika köyündeyiz.

“Hiçbir meyhaneci İtilaf askerine içki veremez; aksi halde hapishaneyi boylar.”

Zil zurna sarhoş İtilaf askeri bir tavernaya dalıyor:

“Kanyak ver!”

“Veremem. Hapishaneyi boylarım!”

Asker çıkıyor; biraz sonra devriye giriyor.

“Hadi hapishaneye.”

“Niçin?”

“Çünkü İtilaf askerini üzmüşsün.”

Meyhaneci yüksek yere şikâyetle gidiyor.

“1 lira ceza” diye kestiriyor yüksek makam, bir Fransız müstemlekeci.

Meyhaneciye de tam böyle zamanlar için dil verilmemiş mi?

“Ama...”

“İki lira” diye kestiriyor müstemlekeci.

“Ama...”

“4 lira ceza!”

Eğer meyhaneci, ağzından çıkan her kelimeyle cezanın katlandığını halen anlayamıyorsa, bütün meyhane elinden uçabilir.

İstanbul’un işgalcileri böyleydiler. Onlardan vizesiz hiç kimse İstanbul’u terk edemezdi! Peki vize nasıl alınıyordu? Subay hazretleri günde sadece bir saat çalışıyordu; bu arada Galata limanı yanındaki sokak, ayrılmak isteyen büyük bir kalabalıkla dolup taşıyordu. Bilhassa Amerika’ya göç edenler çoktu. Yüzlerce İstanbullu büyük Batılı devletlerin zenci askerleri tarafından itiliyor ve kırbaçlanıyorlardı.

O zaman İstanbul’da bodrum katları bile kiraya veriliyordu; Rus akını da başlamıştı ya. O kozmopolit İstanbul, şu ana kadar yazılmayan bir roman için malzeme sunuyordu.

Yunanlar esip gürlüyor, ecnebi askerler keza: Güney Afrikalı, Zanzibarlı ve burunda halka ve kulaklarında şişle daha kimler kimler.

İstanbul fethedilmiş; yeni ve kara bir köleliği artık kabullenmiş. Türkiye, nihai olarak parçalanmış; Yunan, İzmir’i alacak; İngiliz Musul’u. Avrupa Türkiye’sinden geriye zavallı bir müstemleke kalacak; eskidekilerden çok daha ağır kapitülasyonlarla.

Ancak Anadolu’da yeni bir alevin kıvılcımı çakılıyor. Halide Edip kalabalıkları eski İstanbul’un bir köşesine topluyor; o, yaşmaksız bir kadın; kader tarafından seçilmiş olmanın ateşi yanıyor gözlerinde.

Atmeydanı. Bayezid ve Sultan Ahmed camileri yakınında bir Jeanne d’Arc! Ateşli sözlerle Yunanların Anadolu çıkarmasını lanetliyor.

Gözlerinden yaş değil, kıvılcım çıkıyor. Türkleri Mustafa Kemal Paşa'nın ordusuna, İslam için Muhammed'in davasını devam ettirmeye gelen yeni peygamberin yanına davet ediyor.

Kırmızı fesli kalabalık Sarayburnu'ndaki deniz gibi dalgalanıyor, hayat memat sesleri yükseliyor, ama İstanbul hükümeti Mustafa Kemal Paşa'yı lanetlemiş. İradesiz İstanbul hükümeti, belki de çingiraklı bir iradenin hükmüyle, Kemal'i hain, padişaha ve halifelğe karşı asi ilan etmiş! Resmi Türkiye böyle düşünüyor, ama kitlenin aklı ve kalbi Mustafa Kemal'le.

Kadın şair ve devrimci Halide Edip mahkûm oluyor, ama ot arabası içinde gizlice Boğaz'ın öte yakasına geçmeyi başarıyor ve Kemal Paşa'ya katılıyor.

Anadolu'daki mücadele had safhasında; zafer Kemal'in, Yunan İzmir'i ateşe veriyor, Türk Yunan'ı denize döküyor. Lozan'da, daha önce İstanbul'un imzaladığı mahcup sulhun lekesini temizleyen bir sulh anlaşması imzalanıyor. Türkiye; şerefle, kapitülasyonsuz, ezilmeden, çok büyümeden, ama parçalanmadan da savaştan çıkıyor.

Temmuz 1923. İstanbul'a yolculuk ediyorum. Sınırları, çünkü bir değil, birkaç sınır, geçiyorum. Edirne'ye doğru, tren daha Türk toprağına girmeden bayraklar, taklar, afişler. Aynı trende İsmet Paşa'nın da yolculuk ettiğini öğreniyoruz; Türk hariciye nazırı Lozan'da imzalanan haysiyetli sulhla memlekete dönüyor. Garlarda fevkalade bir canlılık; her yer feslerden kızarmış.

Mustafapaşa'da' trene Bulgaristan'da yaşayan bir Türk biniyor; Türkiye'ye, ortak heyecanı paylaşmaya gidiyor. "Kasketini çıkar, Yunan sanmasınlar seni. İstanbul'a varınca da hemen fesini giy" diyorlar. Hakikaten de fes, bir nevi pasaport, kimlik. Bayram eden şapkalı kalabalıklar tarafından ezilme tehlikesi var.

Garlarda, "Yaşa" ve coşkulu alkış. Türkler daha az bağırır ve daha çok alkışla ifade ederler sevinçlerini. İstanbul'da nümayışler; Türk askeri bütün iktidarı elinde tutuyor. İtilafçılar çekiliyor, onlarla beraber Rumlar da kitleler halinde şehri terk ediyorlar. Korkudan, mecburi kovulma korkusundan.

1 Cezir Mustafapaşa: Bugünkü adı Svilengrad olan Meriç kıyısındaki Bulgar sınır kasabası.

İstanbul, adeta bir fes ormanı. VI. Mehmed İngiliz kruvazörü *Malaya*'yla kaçmış, oradan da Malta'ya. Gazi Mustafa Kemal Paşa halifelige Şehzade Abdülmecid'i getiriyor. Kısa süre sonra o da kovulacak. Türkiye halifesiz –işte velhasıl en inanılmaz olan; büyük reformların en büyüğü.

Ertesi yıl İstanbul'da karşılaştığım bütün öteki reformlar da buradan başlıyor. O zaman Mustafapaşa'da fesi başıma geçirmişt看, ama daha Edirne'de kondüktör: “Efendim, cezalandırılacaksınız. Türkiye'de fes yasak!” diye ikaz etti.

HALİÇ'TE, FENER, ÜÇ MABET

Ancak gelin eski ve yeni İstanbul'u bırakalım da, biraz ebedi İstanbul'a geçelim. Hiçbir reformun, Kemal'in bile, değiştiremeyeceği İstanbul'a. Erken baharın ve geç kışın, tertemiz gökyüzünün, Adaların mis gibi kokan çamlıklarının, Üsküdar servilerinin, zengin müzelerin ve sakin mavi denizin İstanbul'u.

Tramvaydan sonra Tünel ve köprüden Haliç iskelesine iniyoruz. Haliç kıyılarına daire şeklinde ırı köy konmuş. Boynuz, Galata köprüsünden başlıyor ve Eyüp'e kadar uzanıyor. Bir zamanlar, burası zenginlik kaynağı iken bu boynuz altınmış. Şimdi altının sadece güzelliği, o da en çok Eyüp'e doğru, nihai kısmında kalmış. Çünkü Altın Boynuz'un başlangıçtaki güzelliğini, kirliliği gölgeyor. Buraya tamir için birçok gemi demir atıyor, kömür ve çeşitli mal taşınıyor; deniz her zaman bulanık, hatta siyah. Kıyılarda eski camiler, ahşap evcikler.

Haliç, üç milletin ve üç dinin kutsal mekânı. Burada, Fener'de Bulgar kilisesi, Rum Patrikliği ve serviler arasında gizli Eyüp köyü bulunuyor. Padişahlar Eyüp'e cami inşa etme yarışına girmişler. Eyüp kimdir? Peygamberin en sadık arkadaşı.

Galata köprüsünden küçük bir vapura biniyoruz; Haliç iskeleleri arasında bağı sağlayan 10 vapurdan biri. Biz tabii ki Fener'e bilet aldık. Yavaş yavaş Kasımpaşa'nın kömürlü sularından çıkıyor ve Fener'e yaklaşıyoruz.

Daha uzaktan gözlerimiz Aziz Stefan Kilisesi'ni arıyor; önce görünmüyor, ama daha sonra kıyıya konmuş gri bir demir kütlesi görünüyor; ecnebinin dikkatini mimari özgünlüğüyle çekiyor; bizim için ise tarihimizde oynadığı büyük rolle. Aziz Stefan Kilisesi tamamen demirden; sökülebilir ve taşınabilir.

Ne eşek şakası ama! Tam da bu kilise hiçbir zaman taşınmayacak. Hemen yanı başında tarihi Metoh' ve Fener Bulgar Okulu bulunuyor; çev-

* Sayı 186.

1 İnşaatı 1850'de tamamlanan. içinde mektep, matbaa ve Kudüs'e hacca giden Bulgarların konaklayabileceği odalar bulunan üç katlı kâğır yapı.

rede de epeyce bir Bulgar kolonisi yaşıyor. Artık kiliseye geldik; birçok kere bu kıyıya inip basamaklardan mabede geçtiğim oldu; inanıyorum ki bu sefer de buraya en uygun günde geldim.

Paskalya. Kilise avlusu dopdolu; zor yol açıyoruz. İstanbul'un her yerinde Bulgarca duyuluyor, ama hiçbir yerde burada olduğu kadar yankılanmıyor. Bütün avlu Bulgar kaynıyor, artık daha çok mümine yer kalmayan içeriden ise papazların sesi duyuluyor. Kilise de, avlusu da büyük, burada binlerce Bulgar var.

1911'de çok daha fazla olabilirlerdi, ama şimdi 1932. Gene de, Paskalya ayını için sefirinden sütçüsüne kadar, şehrin bütün banliyölerinden Bulgarlar buraya akın ediyorlar. Eğer yıl 1911 olsaydı, Ekzarh Yosif'in heybetli cüssesini de görecektik.

Daha sonra, gene öyle heybetli olan muavini, müteveffa Meletiy'in cüssesini. Şimdi Boris'e, Türkiye'deki Bulgarların ruhani reisine rastlıyoruz. Ayından sonra, çevik davranan karşıdaki Metoh'a geçiyor, orada Boris ve sefir –Bulgarlığın buradaki iki resmi temsilcisi, “İsa Dirildi” dileğini kabul ediyor ve boyalı Paskalya yumurtaları dağıtıyorlar.

Beyoğlu Okulu'nun korusu coşkuyla milli marşımızı, Türk marşını ve başka türküler söylüyor. Yabancı devlette Bulgarca marş söylemenin ne olduğunu ben iyi biliyorum. Neylersin, siyaset işte.

Kendimi o küçük çocukların arasında görüyorum, ama hafızamı çok tazelemem gerekiyor; gördüğüm serap zar zor tanıyabildiğim bir takım erkeklerin bakışlarıyla dağılıyor. Benim okul arkadaşlarım. Metoh'tan çıkıyoruz ve dalga dalga herkes yolunu tutuyor. Çoğu, tabii ki, Paskalya öğle sofrasının kurulacağı Pera'ya doğru gidiyor.

Gelin, Bulgar kilisesinin biraz ötesindeki patrikliğe de bir göz atalım. Patrikliğin binası, Bulgarlığa karşı birçok entrikanın merkeziydi. Şimdi patriklik, o eski güçlü patriklik değil. Patrik “papaz efendi” diye adlandırıldı ve hiçbir önemi kalmadı. Hatta bizzat Kemal, Fener'in dışında bir yere, bir Karamanlıyı Rum patriği atadı.

Patrikliğin tarihi bir mektuba sığacak iş değil; kaldı ki düşene tekme atmak da bize yakışmaz. Bırakalım patriklik can çekişsin ve Eyüp'e doğru devam edelim. Çok geçmeden artık Eyüp'ün kızgın güneşi altında kavrulu-

yoruz ve sadece sık servilerin gölgesi nefes almamıza imkân veriyor. Eğri büğrü eski Türk sokakları; asırlardır hiçbir şey değişmemiş. Artık cami inşa edilmiyor, ama hep aynı hayat sürdürülüyor. Sokaklarda çağdaş giyimli erkekler oturmuş, kahve yudumluyor, nargile fokurdattıyor ve gökyüzüne bakıyorlar. İsa'nın yaşında ve mavi gözlerini de almış olan bir erkek bir duvara yaslanmış. Başı çıplak; bir şey taşıyaydı, Fransız şapkası olması gerekiyordu. Şapka olmadan o hakiki bir Türk; çağdaş değil, Eyüp Türk'ü. Boşluğa bir yere bakıyor; etrafında, asırlar içinde yapılmış birbirinden zarif camiler. Arka planda da, sık mezar taşları.

İşte bir Altın Boynuz'un, şimdi bile adını hak ettiği kısımindayız.

Avrupa'nın tatlı suları, Beykoz'un Asya tatlı suları gibi şahane. Burada, dar bir körfeze Kâğıthane ve Alibey derelerinin vadileri yerleşmiş. Muhteşem yeşillik, hakiki bir bahçe! Bu körfezde bir zamanlar padişah ve paşa hanımlarını gezdiren kayıklar yüzüyorlarmış; kıyılarda ise şerbet içiliyor ve keten helvası yeniyormuş.

Bulgar okullarından talebeler buraya geliyor ve çılgın oyunlarla günü geçiriyorduk. Bugün de gene kayıklar yüzüyor, gene hanımlar, paşalar, çocuklar dolaşıyor, ama ne fes, ne yaşmak var; bu insanlar bir zamanların Avrupa turistlerini hatırlatıyorlar.

Karanlık çöküyor. Güneş ve ay arasında mücadele uzun sürüyor; gökyüzü kâh kızılılaşıyor, kâh grileşiyor. Buradan, gözünüzün önüne, ta köprüye ve Anadolu yakasına kadar bütün İstanbul seriliyor. Haliç'in kolyesine ışık üstüne ışık diziliyor; camilerden ezan sesleri yükseliyor; uzak bir sesin aksı duyuluyor. Son vapurla İstanbul'a dönüyoruz.

Gene Fener'in ve patrikliğin kenarından geçiyoruz; Haliç'in üçüncü kutsal yeri Eyüp arkamızda kalıyor. Çarlıklar dağıldı, kalın toprak idealleri örttü, inançlar Avrupalaştı, ama bu toprak parçası üzerinde dolaşan ruh hiçbir zaman kovulmayacak diye düşünüyoruz. İnsan eliyle yapılmış abideler belki de yıkılabilir, ama gönüllerde yükselenler asla.

Eyüp de, Aziz Stefan da, patriklik de uzaklarda kayboluyorlar; gene İstanbul'a giriyoruz ki burada gönüllerin eseri yeni Türkiye'nin binası inşa ediliyor.

REFORMLAR SİLSİLESİ, CİDDİ VE GÜLÜNÇ ARASINDA, BİR PADİŞAH NUTKU

Evet, İstanbul'da ve Ankara'da gönüllerin eseri bir bina yapılıyor. Padişahlar Türkiye'sinde yaşamış olmalısınız ki, eski ve yeni Türkiye arasındaki büyük farkı hissedebilesiniz. Hiçbir başka ülke, her ne kadar diktatörlerini veya devlet başlarını kovmuş olsa da, Türkiye denli çehresini değiştirmemiştir. Belki de sadece Rusya'yla mukayese edilebilir.

Türkiye'nin bir zamanlar nerede olduğunu anlamanız için sadece şu hikâyeyi anlatayım:

Padişah Mehmed İstanbul matbuatı temsilcilerini davet etmiş. Nasıl aklına geldiyse? Herhalde başkasının tavsiyesi üzerine. Dolmabahçe Sarayı'na İstanbul matbuatından 20'ye yakın kişi toplanmışlar. Kusursuz bir sofraya, yeter ki iştahlı ol. Bir ara padişah hazretleri teşrif buyurmuşlar – düztaban, ezik, iradesiz. Gazetecilerin önünde durduğunda herkes nefesini tutmuş. Acaba ne diyecek? Yabancı matbuatın da temsilcileri varmış –her zaman bir şeyler söylenebilir.

Padişah dönmüş, önce tavana bakmış, sonra duvarlara ve nihayet gazetecilere:

“Eh, hoş geldiniz! Umarım sofrayı beğendiniz. Bugün hava çok iyi” demiş.

Sonra gene tavana, duvarlara vs. bakmış. “Başka ne söyleyeyim?” diye tamamlamış konuşmasını. Parmağı burnuna doğru gitmiş, temenayla çıkmış.

Eğer bu bir fıkra olsaydı, her neyse, ama gerçek bir hadise ve abartılmış falan da değil, çünkü o akşam yemeğine davetli babamın ağzından dinledim. İşte bu Mehmed, böyle büyük bir imparatorluğun başıydı. Tabii ki iplerin onun elinde olduğuna inanmak zor, ama ya ona sabreden maiyeti kaç para ediyor?

* Sayı 187.

Mehmed üstün zekâyla doğmuyor, ama ahmak da doğmuyor. Onu bu duruma, tahta el koyan Abdülhamid getiriyor. Mehmed içki, meze ve kadın diyetine sokuluyor. Yanına da alkolik bir ecnebi hekim veriliyor ve ikisinin sıkça uzuneşek oynarken görüldüğü notu düşülüyor tarihe.

Tabii ki Mehmed tahta çıkınca (daha doğrusu çıkartılınca) yerini dolduramıyor. Jön Türkler denen daha ilerici unsurlarla kuşatılıyor, ama rakının etkisini onlar da silemiyorlar; kaldı ki Alman altınları kendilerine daha başka uğraş imkânı da sunuyormuş. O yüzden Türkiye büyük harpte Abdülhamid'le de, Mehmed'le de, Jön Türklerle de, hep yerinde saydı.

Yeni devir Kemal Paşa'yla başlıyor. O, yorulmak nedir bilmeyen bir kararlılıkla Türk hayat tarzının dörtte üçünü değiştirdi; o hayat tarzı ki, başka hiçbir yerde olmadığı kadar ülkenin siyasi, amme ve ahlaki hayatıyla bağlıydı. Misal olarak sadece fesi alalım: Harp zamanı bütün ordular toprağın rengiyle örtüşen üniforma giymeye can atarlarken, kırmızı fesler kilometrelerce uzaktan görülüyor ve kurşuna adeta davet çıkarıyorlardı. Kırmızı fesin bunca mesafeden fark edildiği gibi çıplak gözle görülebilecek aleni hakikate rağmen, Türkler festen ayrılmak istemiyorlardı. Kemal Paşa fesin ne Türk ne de Müslüman, ama daha çok Yunan şapkası olduğuna inandırdı.

Kemal Paşa, Kuran'ı da yorumladı: Peygamber hiçbir yerde çok eşliliği tavsiye etmiyordu. Eğer bir kadınla geçinemiyorsan, ikincisini al, ama çok kadınlıktan kaçın diye buyrulmuş. Ne ki Türkler bu emrin sadece yarısını okumuşlar; böylesi işlerine gelmiş. Hani hekimin bir veya en çok iki kadeh şarap içmesine izin verdiği o hasta gibi davranıyorlarmış:

"Mademki hekim bana bir, hatta iki kadehe izin veriyor, üçüncü veya dördüncü kadehten de ölmeyeceğim ya!"

Ya bugün? "Analarımıza ayıp değil mi iki kadınınızın olması?" diye soruyor Kemal. Kuran'ı Türkçeye tercüme ettiriyor. Duayı, anladığın lisan-da dinlemekten daha tabii ne olabilir ki? Arapça veya Farsça da neyin nesi?

Camiye, başında fes olmadan girilemiyordu; şimdi çıplak başla da ibadet ediliyor. Sıra takvimin ve alfabenin değiştirilmesine geliyor. İhtiyaç olduğunu hissetse de, otokrat Abdülhamid'in bile cesaret edemediği birbiri-rinden daha cesur reformlar.

Ancak Kemal'in niye şimdiye kadar cumayı pazara taşımadığı hususu biraz şaşırtıyor. Bugünkü durum birçok sıkıntı doğuruyor. Türkiye'de ticari vs. menfaatleri olan öteki milletler için cuma kayıp bir gün. Yazışmalar gecikiyor, banka işlemleri durduruluyor. Türkiye'de ve bilhassa İstanbul'da ise şu tablo gözleniyor:

Cuma, herkes için mecburi tatil; cumartesi ise Yahudiler, ecnebi kurumlar ve yarım mesai uygulayan birçok kişi için tatil sayılıyor. Daha önce-leri bütün ecnebi kurumlar pazar günü çalışmıyorlardı, ama şimdi sadece öğleye kadar tatil.

Görüldüğü gibi Hıristiyanlar cumartesi ve pazar ciddi bir iş tutamıyorlar; tatil hissi herkesi gevşetiyor. Neredeyse haftada üç gün İstanbul'da kayıp.

Belki yakın zamanda Kemal bu durumla da başa çıkacak. Büyük reformların yanı sıra, yeni Türkler daha küçüklerini de gözden kaçırmıyorlar. Artık İstanbul'da Grand rue de Pera'yı aramaya kalkmayın, İstiklal Caddesi deyin ki herkes sizi anlasın. Veya Rue de Petits Champs yerine Cumhuriyet Caddesi. Tatavla semtini de aramayın, Kurtuluş'u (Yunanlardan kurtuluşun şerefine) arayın. Sokaklarda her türlü ayı ve maymun oyunları da yasak; laternalar keza. Kâğıda, kahveye bakmak bile yasak; her türlü falcılık, üfürükçülük, sarılık kesmesi vs. de olduğu gibi.

Oysa bir ara, Rumeli Han yanındaki Ağa Camii'ndeki üfürükçü hocaya yığın yığın kadın ve erkek tedaviye geliyorlardı. Bunun yerine şimdi şık kuaför salonları (İstanbul'da artık uzun saçlı kadın yok), çok sayıda dansingler, sinemalar dikkat çekiyorlar. Artık deva için de Arap alfabesi bulamayacaksınız. Yeni durum bazı tuhaflıklar da yaratıyor:

Bütün eski ticarethaneler adlarını muhafaza etmişler; mesela La Jeunesse, Aux Occasions, Bazar du Levant vs. Ancak yeni Türk alfabesine göre La jönes, Okokazion vs. diye yazılmaları gerekiyor ki, alışık olmayan göze tuhaf geliyor. Bundan dolayı gazeteler ve bu tarz mağazalar adını değiştiriyor veya tercüme ediyorlar. Tahminime göre Aux Occasions, Kelepir olacaktır.

Türklerin bir taraftan Avrupalılaşmaları, ama öte yandan da Avrupalı olandan kaçtıkları dikkat çekiyor. Belki de böylelikle mahalli sanayinin

geliştirilmesi hedefleniyor. Avrupa seviyesinde sık bir kuaför salonu açılıyor, ama 1) adı Türkçe; 2) kuaförler Türk; 3) kolonya vs. malzeme ve gereçler mahalli üretim olacak.

Müşterilerin satıcılara Türkçe haricinde başka lisanda müracaat etmeleri yasak. İsterseniz inanın, Kuran için karşidevrim olmadı, ama kahve için az kalsın olacaktı:

Prens Adaları'na gidiyor ve *Cumhuriyet* okuyordum. Havadislerden ilanlara kadar her şey ve herkes sakın, yumuşak, tamamen Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya biat etmiş vaziyette. Ya başmakale? O da ne? Ateş püskürüyor. Belki de 10 yıldır Türk matbuatında ilk muhalif yazı.

Yazı, kahve hakkında. Döviz çıktısını sınırlamak için, hükümet birçok malın yanı sıra kahveye de dokunmak istemiş –ithalatı asgariye düşürülüyor.

“Nasıl olur?” diye soruyor Cumhuriyet. Türkiye kahvesiz! Bursa'dan dalgalanma haberleri var. İki gündür kahve yok, çavdar içiliyor! Memleket nereye gidiyor? Bu, çok tehlikeli bir tedbir değil mi?

Hakikaten de midede reform yapmak dünyanın en meşakkatli işi! Günde on kaymaklı kahveye alışmış olan midayı ne yapacaksın, boş ver midayı de, ama ya kahve eşliğindeki muhabbet? İşte, o olmuş, bu olmuş. Ya höpürdetmesi? Ya şu her höpürdetmeden sonra çekilen ah?

Sanıyorum bu yasak kaldırıldı. Farklı gerekçelerle getirilen başka bir yasağın da kaldırıldığı gibi. Kemalistlerin İstanbul'a efendi olmalarının üzerinden çok geçmemişti ki, rakı satışı yasaklandı. Kuru rejim! Önce Amerika ve ondan sonra İstanbul. Bu uygulama büyük bir paniğe yol açmadı, çünkü mademki Amerikalılar bir şekilde içki buluyorlar, Türkiye'de de öyle veya böyle bulunacak. Tam da böyle düşünüldüğünü temin edebilirim. Ancak uygulama, kâh fabrikatör, kâh meyhaneci veya garson olarak büyük çoğunluğu rakı sayesinde geçinen İstanbul Rumları arasında paniğe yol açtı.

Gaye hasıl oldu; binlerce Rum göç etti. O zaman Kemal yasağı kaldırdı. Bununla birlikte rakı üretimini tekelleştirdi; bir taşla iki kuş.

Lafın kısası, Kemalistler İstanbul'a karşı gayet acımasız davrandılar. Şehir; irtican, ecnebi casusluğun yuvası sayıldı; zaten bundan ötürü payitaht Anadolu'ya taşınmadı mı? Bir sözle, bütün kemliğin İstanbul kaynaklı olduğu düşünülüyordu. Belki de haklıydılar. Çok geçmeden vergiler yağ-

maya başladı: Türk Hava Kurumu vergisi, tüketim vergisi, buhran vergisi ve birçok daha ki bunların çoğu İstanbul'a has ve halen daha yürürlükte. Ecnebler, maaşlarını ve gelirlerini yarıya düşüren vergilere tabi tutuluyorlardı ki halen de öyle.

“Devlet mağazama ortak oldu” diye duyuyordum birçok kişiden 1932'de. “Eğer bugün kasama 10 Lira giriyorsa, çeşitli dokungaçlarıyla devlet hemen bunun 5'ini alıyor. Hızlı ve etkili.”

Devlet memurlarına biraz daha merhametli davranılıyor, ama onlar ağırlıkla Türk. Eğer Türk değillerse, hekimler, eczacılar, mühendisler vb. çoktandır Türkiye'de kalamıyor ve çalışmıyorlar. Bu durum bizim sütçülere, bahçıvanlara, abacılara da kastediyor.

Anadolu, İstanbul'dan hıncını alıyor; geçmiş zaman kullanmam daha doğru –hıncını alıyordu. Çünkü son dönemde Ankara'nın İstanbul'a karşı tavrında bir değişiklik olduğuna işaret eden birçok emare var. Şehrin, serbest liman ilan edilmesi düşünülüyor; inşaat canlandırılıyor.

Bence bu muhteşem şehre layık olduğu kıymet verilirse, Mustafa Kemal'in zaferi taçlanır.

BULGAR MATBAASI, KÖPRÜDEKİ DARAĞAÇLARI, HAMAMDA, HACI BEKİR

Eski İstanbul'a gitmek için Galata'dan geçmemiz gerekiyor; burada ise Bulgarlar için bir iz daha var: Bulgar *Vesti* gazetesinin basıldığı Hırvat' Ferdinand Vala'nın matbaası. Başka yayınlar da basılıyordu, ama ben bu matbaayı *Vesti* sayesinde biliyordum.

Matbaa, Tünel yakınında, bankaların bulunduğu büyük Voyvoda Caddesi'nden çıkan sarp ve dar bir sokakta bulunuyordu. Bazı teferruatlar sözel hafızamda boz bulanık, ama görsel hafızamda şu sahneler canlanıyor:

Cüsseli bir adam kapıyı açıyor; eğer bu şişko biraz kenara kayarsa, girecek ve kendini matbaada bulacaksınız. Şişko, Ferdinand Vala. Bulgarcayı bir Hırvat gibi konuşan bu matbaacı Bulgarlığı bir Bulgar gibi seviyordu; o yüzden matbaasında Bulgarca harfler bulundurması tesadüf değildi. Matbaa ufacıktı –genel yayın yönetmeni, dizgici ve ortak mekân için birer oda; ilk iki oda zaten ihtiyacı karşılıyordu.

Yaz sıcağında manda gibi uzanmış kara bir demir yığını –işte size matbaa makinesi. Kürtler makinenin kolunu çeviriyor ve her nüshanın basımından sonra “Yallah!” diye bağırıyorlardı. Tabii ki, devlete karşı çalışan bir gazete bastıklarının farkında bile değillerdi. Ortaçağlardan kalma bu makine şimdi kim bilir hangi müzeyi süslüyordur, oysa bir Bulgar müzesinde yer bulması gerekiyordu. Böyle gülünç ve zavallı olmasına rağmen, Bulgarlık için, günümüzün birçok modern rotatifinden çok daha fazla iş yapıyordu.

Makine durmadan çevriliyordu, çünkü ağır çalışıyordu ve matbaaya giderken, daha sokaktan “Yallah!” duyuluyordu. Yukarıda ise, başında küçük fesi ve gözlüğü ile terlemiş bir Türk her gün genel yayın yönetmenine soğuk terler döktürüyordu. Başının üzerine eğilmiş, genel yayın yönetmeninin okuduğunu takip ediyor ve gerçekten yazılı olanın mı okunduğuna dikkat kesiliyordu. Bu zat, Bulgarcayı babasının ırgatlarından öğrenen

* Sayı 190.

1 Hristo Brizitsov'un *Spomeni na edno dete* (1971, Bir Çocuğun Hatıraları) adlı eserinde Ferdinand Vala'nın Çek olduğu belirtiliyor.

sansörcü Ali Fehmi'ydi. Babasının, Sofya civarındaki Knyajevo köyünde çiftlikleri varmış ve Ali Fehmi Bulgar edebi dilini Sofya köylülerinden öğrenmiş. Bilmem kaç yıl önce. İşte bu Bulgarca bilgisiyle Ali Fehmi her gün yayın yönetmenine eziyet çektiyordu.

“Ne demek bu ‘konjonktür’? Acaba padişaha karşı bir fitil olmasın?”

Lisan öğrenme hususunda kabiliyetli olmadığı ise, onlarca yıl boyunca babama Brizniçev demesinden ve bu gazetecinin adını öğrenmemesinden anlaşılıyor. Ali Fehmi bu arada Abdülhamid'in sayısız hafiyelerinden biriymiş. Genel yayın yönetmeni bunu biliyor ve hafiye rolüne girme çabalarını her zaman yakalıyormuş.

Dimitir Brizitsov'un o döneme ait hatıralarını özel bir yerde başka zaman aktarmaya çalışacağım.

Hafiye diyorduk. İşte, Abdülhamid hafiyelerinin asıldığı köprüdeyiz. Galata'yı eski İstanbul'a bağlayan o aynı köprü. Burada, yan yana, beyaz gömlekli onlarca Abdülhamid yandaşı, binlerce gelen geçene ibret olsun diye bütün gün sallandırılmıştı.

Boğaz gene öyle mavileşiyor, güney güneşi gene öyle ısıtıyordu, Adalar gene öyle serap gibi görünüyorlardı, ama bu bahtsızlar ne bir şey görüyor ne de hissediyorlardı. Levanten'i, Türk'ü, Avrupalısı ilk başta yanlarından dehşet ve tiksintiyle geçiyordu, ama daha sonra görüntü kanıksanıyordu.

İşte, gene aynı köprüdeyiz. Aynı seyrüsefer, ama atlı tramvaylar yok, beyaz gömlekli de, ne de insandan insana koşan ve “Para! Para” diye bağırان o öteki beyaz gömlekli, köprü geçiş ücreti toplayıcıları da.

Şimdi de köprüden tramvay geçmesine geçiyor, ama elektrikli; ne ipte sallanan, ne de beyaz gömlekli var. Hafiyeler ve hasımlar gene yok ediliyor, ama medeni şekilde. Ücret gene toplanıyor, ama umumi vergilerle. Her şey daha medeni bugün, kıymetli okurlar.

Sadece hamam bir türlü değişmedi; dedik ya, midede reform en zoru diye; alışkanlıklar da keza. Hamam ise Türk için camiden sonra gelen en mühim yer. Dansingler, sinemalar, güzel binalar dünyanın her yerinde görülüyor; burada Türklere has bir şey görelim.

Velhasıl eski İstanbul'un ilk hamamına giriyoruz. Daha kapıda iki sarıklı diyecektim, ama hayır, şimdi kasketli Türk karşıılıyorlar. Bize sergile-

nen saygı o eski temennanın güzelliğini karşılamıyor. Kaldı ki kasketli birinin başkasına hürmet eylemesi yakışmıyor; biz kasketle zarafetten yoksun ve kimseye kavuk sallamayan ağır işçiler görmeye alışmışız ya.

Biri cüzdanlarımızı alıyor, karşılığında bir belge veriyor; öteki de bizi içeri alıyor ve içerideki arkadaşına:

“İyi kabul et. Ecnebidirler”² diyor.

Bağışın sihri kaldırılmamış. Tellaklar ve baş tellak, kahveciler ve baş kahveci, peştamalcılar ve baş peştamalcı bir sıraya dizildiler, müşteri-lerden daha çoklar.

Biri küçük, öteki büyük bir havlu getiriyor, üçüncüsü tasla koşuyor, dördüncüsü sabunla –bre gözüün itibar görsün.

Peşkirler, havlular, dükkân dolusu. İşte, kahveci de damladı –bir tepsi şeker, helva, lokum çeşidiyle dolu. Çıkışta da, “Sihhatler olsun! Sihhatler olsun! Sihhatler olsun!” ve siz hamamdan da, tebrikten de yoruluyorsunuz; hamam gerçekten sultan hamamı.

“Beni unuttunuz, efendiler!” diye koşuyor nalinla bir çocuk peşimizden.

Onun ne gibi hizmeti olmuştu? Nasıl unutturuz ya! Nalın getirmişti.

Eski İstanbul’un henüz girişindeyiz. Bir zamanlar bunu İstanbul’un bu kısmının farklı çehresinden anlıyorduk. Erkeklerde fes ve sarık, kadınlarda yaşmak; dükkânlarda Türkçe yazılar, içeride ise sahipleri –gevşek, bağdaş kurmuşlar, etraflarında nargile, kahve. Şapkalı olana asık suratla bakılıyor, ama karşılamada kusur edilmiyordu. Tebessümle, ama gözlerde nefretle.

Bugün yabancıya karşı bu nefret gene var ve haklılar da. Ancak o zaman hem nefret, hem de hürmet vardı. Neden mi? Türkün kalbinde büyük değişim oldu; şimdi onurlu, hatta kibirliler.

Mağazalardan, Latin alfabesi kadar süratle ticaret öğrenen çevik insanlar başlarını çıkarıyor. Haysiyetle ticaret yapılıyor, biraz ağırdan alarak. Ya pazarlık? Gene yapılıyor, ama eskisinden farklı; artık “Burada pazarlık yapılmaz” yazılıyor. Ve yine aynı şeyi bir mağazadan 100’e, başkasından 50’ye alabiliyorsunuz. Tüccarına bağlı. Ne kadar Avrupalı ve ne kadar değil! Herkes bu kadar kolay benimseyemez bunları. Ama bu bugün

2 Metnin aslında bu ifade Türkçe geçiyor.

her yerde yapılıyor, Türklere has bir şey değil. Buhran tüccarları evirdi çevirdi her şeyi.

Gene de Hacı Bekir İstanbul'da eski Türklüğün abidesi olarak kalıyor. Meşhur İstanbul tatlıcısı Hacı Bekir ki bütün dünyada anılır. Üstelik ne kadar daha uzağa giderseniz, o kadar daha ünlü. Hacı Bekir'in 1001 gecesı gibi dükkânında aklınıza gelebilecek her tür şekerlemeyi buluyorsunuz. Vitrinin önünde çocuklar büyülenmiş gibi ağzı açık kalıyorlar. Türkler de ecnebiler de damak yalıyorlar. Bademli, cevizli –nasıl lokum arıyorsan var. Başka yerde de yapılıyor, ama Hacı Bekir'in kendi hüneri, sırrı, belki de bir büyüğü var. 1001 gece masalı, değil mi?

O gümrüksüz saadet zamanlarında şehir İsviçre çikolatasıyla dolmuştu. Nestle. Toblerone. Kutularının içinde her türlü küçük resim serileri, armağanlar veriliyordu. Ama Hacı Bekir'i kimse yerinden oynatamadı –o gene saray tatlıcısı kaldı. Derler ki sadece Hacı Bekir hareme girebiliyormuş, çünkü hem hadımların, hem de cariyelerin gözü onun büyüğü tatlıları haricinde başka tatlı görmüyormuş. Öyle konuşuluyor.

İstanbul'un haremlelerinden, hadımlarından, cariyelerinden ve Hacı Bekirlelerinden söz açılmaya görsün, hikâye uzayıp gidiyor.

Hareme başka bir Hacı Bekir daha girebiliyormuş –Yamacı Süleyman. Sadece o cariyenin ayağını padişahın ve cariyenin istediğı şekilde küçültebiliyormuş. Kim bilir ne haltlar karıştırıyordu bu ayakkabıcı, üstelik yamacı.

İşte, istemeden masallara dalıyoruz, oysa henüz eski İstanbul'un girişinde, Sirkeci Garı civarındayız. Sirkeci, karadan İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan büyük garın adı. Buradan Anadolu'nun derinliklerine de ulaşıyorsunuz. Daha gezimizin başındayız –her türlü malın indirildiğı ve yüklendiğı ambarların, depoların yanında. En dindar Türk'ün bile kalbinin altın tutkusıyla zehirlenmiş olduğı maddi ve ticari İstanbul'dayız henüz. Savulun beyler, biz geliyoruz; işte, Ayasofya'nın önündeyiz.

Masallar başlıyor.

İSTANBUL MASALLARI ARASINDA, YÜZ BİNLERCE HASAN MEHMET, SAKAL-I ŞERİF

Ayasofya! Buradan geçen herkes –yazar, borsacı veya Şikagolu turist onun hakkında bir şeyler yazmayı denemiş. Aynısını yapmaya sıkı-
lıyorum. Tarihini mi? Onu herkes biliyor:

Ayasofya'nın yerindeki küçük kilise yanıyor. Iustinianus aynı yere görkemli bir mabet yaptırmak istiyor, ama bunun için onlarca evin yıkılma-
sı gerekiyor. Tazminat karşılığında ev sahipleri razı geliyorlar. Sadece bir
dul kadın, tarih adının Anna olduğunu hatırlıyor, inat ediyor. Iustinianus
onu ikna etmeye gidiyor. Herhalde kendisine gösterilen büyük onurdan
dolayı nihayet o da kabul ediyor.

Antemius ve Miletoslu Isidoros idaresinde on binden fazla işçi çalış-
ıyor inşaatta. İmparatorluğun her köşesinin yeni mabedin çorbasında tuzu olu-
yor: Mısır porfir, Roma işçi, Marmara mermer gönderiyor. İmparatorluğun
beş yıllık geliri Ayasofya'nın inşaatına harcanıyor. Yeni vergiler getiriliyor;
memur maaşlarının sadece bir kısmı ödeniyor.

Mabedin açılışı büyük törenlerle 537'de yapılıyor. Iustinianus haya-
linin gerçek olduğunu görünce, “Bu ulu dava için beni layık gören Tanrı'ya
şükürler olsun! Süleyman, ben seni geçtim!” diye haykırıyor.

Bundan yaklaşık bin yıl sonra, Bizans için Ayasofya, Mehmed'in
ordusu önünde son kaleye dönüşüyor. Mabedin kapıları açılıyor ve korkunç
bir kıyım duvarlar arkasında kurtuluş bekleyenleri yok ediyor.

İşte, Ayasofya'nın kısaca tarihi. Sanırım bütün kitaplarda var. Ya
yazarlar ve bilimkurgucular ne diyorlar?

Bunlara göre, Mehmed'in askerleri yatağanlarla piskoposun üzerine
atladıklarında, altar açılmış ve ona sığınak vermiş. Yatağan darbeleri üzeri-
ne boşuna indirilmiş.

* Sayı 194.

Tarih ve efsane arasında bir şey daha: Askerler mabedi yıkmaya başlayınca, Mehmed:

“Allah’ın adına emrediyorum ki, artık bu benim mabedim, onu yıkamazsınız!” demiş.

Tarih böyle diyor, efsane de.

Kilise ve caminin görkemi karşısında karınca misali kaybolan fani ne ilave edebilir buna? Diana’nın Efes tapınağından, Heliopolis’ten getirilmiş olan 107 sütunun renkliliğini mi, süslemelerini mi, mozaiklerini mi, yoksa bolca serpiştirilen kıymetli taşlarını mı? Bütün bu zenginliğe ve kıymetli taşlarla dolu İstanbul müze vitrinlerine bakarken düşünüyorum da, bu, aynı zamanda bunca padişahın ve imparatorun hem şanı, hem ayıbı. Ayıbı, çünkü ne kadar pleb kanı ediyor bu pahalı, ama lüzumsuz süslemeler?

Mehmed kiliseyi camiye dönüştürüyor; kendisi bir, varisleri de üç minare dikeyyorlar. III. Murad, kaymaktaşıdan, her biri 1200 litrelik iki su küpü koyduruyor.

Ayasofya sadece bir mimari mucize, bir mabet değil; aynı zamanda bir inanç. Türkler mücadeleyi kaybetmek üzereyken, her zaman onun kerametine inanmışlar. Ya Yunanlar? Bugün bile mabedin kendilerinin olacağına inanıyorlar; o gün gelince, piskopos duvardan çıkacak ve ayine devam edecekmiş. Bu inancı en çok İstanbul’un işgalinde, her vitrine bir kandille Venizelos portresinin konduğu ve bütün şehirde “*Ta parume tin Poli ke tin Ayasofya*” diye dolaşıldığı sırada taşıyorlardı. “İstanbul’u ve Ayasofya’yı alacağız.” Ne ki Venizelos’un portresi yerine, aynı mağazalara Kemal Paşa’nın portresi asıldı ve Ayasofya inancı gene ertelendi. Bu inanlar ne bahtiyar insanlar!

Ayasofya’ya birkaç defa girdiğim oldu. Bir keresinde, yorgun argın, maziye yaşıyordum yeniden. “İşte, bu sütunun üzerinde Mehmed’in el izi” dedi kılavuz. “Burada ise bilmem kimler kıyıma uğramış.”

İçeride çeşitli efsaneler ve hikâyeler dinliyor, ama sağınıza solunuza baktığınızda, bir başka zamanda yaşadığınızı hissetmiyordunuz. Herkes sarıkla ve fesle –asık yüzler, keskin bakışlar. Hakikaten bin 400 yıl geriye dönüyordunuz. Dışarı çıktığınızda aynı insanları, aynı hasmane bakışları görüyordunuz.

Ya bugün? Camide herkes Avrupalı şapkalarla. Yanda, mabedin koridorlarından birinde yüksek merdivenler görüyorsunuz. Merdivenlere Amerikalı Prof. [Thomas] Whittemore tırmanmış. Elinde küçük çekiçle kireci bozuyor, Iustinianus devrinden mozaikleri açıyor. Amerikan Bizans Enstitüsü tarafından, Ayasofya'nın ilk halini olabildiğince daha çok ortaya çıkarmak için gönderilmiş.

Böylece uzmanlara Bizans'ın resim sanatını öğrenme şansı da verilecek. İsa'nın, Meryem'in ilk ressamlarca çizilmiş çehreleri 500 yıldır kireçle örtülü duruyor. Kirecin kaldırılmasıyla, mabet özgün güzelliğini kazanacak. Kirecin altından ne gibi mucizeler çıkacağını sadece tahmin edebiliriz. Ama bir mucize artık gözlerimizin önünde: Türklerin bütün bunlara müsaade ediyor olması mucizesi!

Bütün öteki meziyetlerinin yanı sıra, Kemal Paşa büyük sanat dostu olarak karşımıza çıkıyor. Keşke Türkiye'nin ondan önceki idarecileri de öyle olsalardı! Bizans sanatının, şimdi yıkılan veya Türkleştirilen birçok abidesi muhafaza edilmiş olacaktı.

Türkler Bizans'tan eski surları, 20 kilise vs. miras aldılar. Bu kiliselerin birinde –bugün Kariye Camisi– kireç sıva kaldırıldı ve *Meryemana'nın Ölümü*'nün alegorik sahnesi bütün ihtişamıyla ortaya çıktı.

İslam döneminde şehir sayısız cami, türbe, saray ve sarnıçla zenginleştirildi. Eski İstanbul'da gezerken bütün bunlar sizi kuşatıyor. Bir zamanlar ortam daha otantikti, şimdi ise herkes büyük bir müzedeki turistler gibi birbirine benziyor. Aşırı modern!

Eğer gene de eski İstanbul'a temas etmek istiyorsanız, Ayasofya avlusundaki kahvehanenin önünde bir kahve yudumlayın ki lezzetiyle ünlüdür. Burada Ayasofya'nın biricik uygun dekorunu da göreceksiniz –dış görünüşünü muhafaza eden sarıklı hocalar. Kahvehanenin karşısında da, çömelmiş, pirinç ürünler ve Türk nakış işleri satan tüccarı bulacaksınız. Bir zamanlar başına büyük bir sarık sarıyordu ve Amerikalı turistler ona mı, yoksa sattığı eşyalara mı bakacaklarını bilemiyorlardı. Bugün, çıplak kafaya geçirdiği yumuşak şapka ve tıraş edilmiş sakalıyla beynelmilel bir tüccar profili çiziyor. O yüzden daha çok onun pirinç develerine, çanaklarına ve alaca örgülü mendillerine bakacaksınız. Hele de pazarlık yaparsanız, çok ucuz.

Ben pazarlığımı yaptım. Kenardan biri Türkçe tüccara kim olduğumu sordu. “Bulgar, ama iyi insan” diye cevap verdi. O yüzden, Bulgar okurlar, gün gelir de o tüccara uğrarsanız, iyi intiba uyandırmaya bakın. Çünkü sadece Bulgar olmanız yetmeyebilir.

Eski İstanbul’da gelişigüzel dolaşıyoruz. İşte en eski Bizans kilisesinin yanındayız –463 yılında Büyük Leon döneminde yapılan Aziz Ioannes (Vaftizci Yahya) Studios Kilisesi; şimdi İmrahor Camisi ki bu imrahor II. Bayezid’in lalası. Bu camide Bayezid’in Papa Innocentius’a yazdığı ünlü mektupları muhafaza ediyorlarmış.

Bu sefer Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi [Küçük Ayasofya Camisi] yanındayız, sonra –Aya İrini. Sütunlar, saraylar ki bunları her kılavuzda bulabilirsiniz. Ancak kılavuzlarda şu yok:

Gazi Kemal Paşa kahvehanesinde oturuyor ve önümüzdeki dükkân-lara bakıyoruz. Biri giriyor, başkası çıkıyor –can sıkıcı tekdüzelik. Şirketlere bakalım. Okuyoruz: Mehmet Hasan. Hasan Mehmet. Mehmet Hasan. İsmail Hafız. Hafız İsmail. Mehmet Hasan. İsmail Hafız.

Türk ad ve baba adlarındaki bu tekdüzeliğin nasıl bir karmaşaya yol açtığını göz önüne getirebilirsiniz. Bir zamanlar bunun mahzuru yoktu, çünkü vergi ne de başka kayıtlar tutulmuyordu. Kemal Paşa’nın, yurttaşlarının dış sayısını da bilmek istediği bugün, adlardaki bu tekdüzelik tam bir bela. İşte, yeni bir reformun arifesindeyiz. Kemal her Türk’ü soyadı almaya mecbur kılacak. İyilikle istemeyene, zorla.

Kılavuzlarda başka şeyler de yok. Mesela:

Sadece et ve paçavra yığını bir dilenci tretuvarda yatıyor. Ağlayarak dileniyor: Ekmek, para, kimin gönlünden ne koparsa. Dilencinin, önündeki tretuvarda yattığı dükkânda ise –iriyarı, bakımlı bir Türk bıyığını buruyor; ipek satıyor.

“Ne var ki bunda?” diyeceksiniz, ama kahveci kulağıma eğiliyor:

“30 yıl önce durum farklıydı.”

“Nasıl yani?”

“İçeride oturan, dilencinin yerinde yatıyordu. Dilenci de içeride oturuyordu. Ben kırk yıldır buradayım ve bu işleri biliyorum. Bana sor sen.”

Sormadan da devamını getirdi:

Bugünkü dilenci, bir zamanlar dükkânın sahibiymiş ve otuz yıl önce naçar bir dilenciği dükkâna hademe almış. Hademe çok gayret etmiş, işi öğrenmiş, tasarruf etmiş. Efendi de, tam tersi, savuruyor, işine bakmıyormuş. Bir zamanların dilencisi dükkânı satın almış. Efendi de battıkça batmış, nihayet dilencilğe düşmüş.

Her yerde olabilecek bir hikâye. Ama burada, camiler ve masallar arasında böyle bir hikâye başka bir kıymet kazanıyor. Başka yerde tesadüf olabilir, ama burada sıradan bir hadise. Eski İstanbul'un ve genelde Şark'ın niye masallar diyarı olduğunu anlıyorum. Gerçek, masala yansıyor.

Kapalıçarşı'dan geçiyoruz. Ne türlü antika ararsan var; hakikisi de, çakması da: Napoleon'un saçından bir kıl da; sakal-ı şerif de.

Bir zamanların Bizans ahır, şimdiki Kapalıçarşı'nın bir ahırdan hiçbir farkı yok, sadece temizlenmiş. Karanlık, rutubet; antikalar için son derece müsait bir ortam. Bilhassa, kıl mı yoksa iplik mi olduğunu görmene engel olan karanlıktan dolayı.

FANTAZİ VE GERÇEK ARASINDA, BİRAZ KILAVUZ, ÂSIRLAR İÇİNDE, BİZANS, İSTANBUL

Eski İstanbul'dan kopmak çok zor. Ne ben kopabildim, ne de otobüsle Ayasofya'yı ziyaret eden Amerikan turistler; ne de gün gelir de burasını ziyaret ederseniz siz kolayca kopabileceksiniz. Ben gönülden gitmenizi diliyorum; o yüzden size biraz yol göstereceğim –tamamıyla tatmin etmeden, sadece iştahınızı kabartacağım.

Sadece saymakla yetineceğim: Bizans'tan İstanbul'a, çoğu camiye dönüştürülen çok sayıda kilise, saray, sütun, sarnıç, Atmeydanı vs. miras kaldı.

Eski Aziz İoannes (Vaftizci Yahya) Studios Kilisesi şimdi İmrahor Camii adını taşıyor, Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi şimdi Küçük Ayasofya Camii; Aya İrini ise müze; bir zamanların Aziz Andreas Krisei Manastırı ya da kısaca Andreas Manastırı şimdi Koca Mustafa Paşa Camii. Aziz Theodosius Kilisesi [Vefa Kilise Camii], Azize Theodosia Kilisesi [Gül Camii], Pammakaristos Manastırı [Fethiye Camii] vs. de camiye dönüştürülmüşler. Haliç yakınlarında şimdi de Konstantinos Porfirogenetus Sarayı'nın harabeleri duruyor, daha sonra Tekfur Sarayı olmuş.

Marmara kıyısında ise Bukoleon Sarayı'nın kalıntıları dikiliyor, yanında da Büyük Constantinus'un yaptırdığı, Iustinianus'un da genişlettiği ve süslediği Büyük Saray'ın tozu yatıyor. Bu sarayların tarihçesi başlı başına sürükleyici bir hikâye. Bir zamanların bu görkemli saray iskeletlerine ve kalıntılarına gittiğinizde, gerçek keyif almanız için, önceden tarihlerini veya efsanelerini okumanız gerekiyor. Aksi halde sadece o Amerikalıların intibalarıyla kalacaksınız.

Bugünkü Atmeydanı'nın yerinde bir zamanlar ünlü Hipodrom bulunuyormuş. Bugün onu sadece Theodosius Sütunu, Yılanlı Sütun ve Konstantinos Porfirogenetus Sütunu [Örme Sütun] hatırlatıyor.

* Sayı 195.

Eski İstanbul'da Constantinus [Çemberlitaş], Arkadios [Avrattaş], Markianos [Kıztaşı] sütunlarını da arayın, şehrin kurucusu Byzas'inkini keza.¹ Bunların çoğu acıklı durumda bulunuyor, ama hayal gücünüzle zamanın veya insan elinin kırıldığı, döktüğü yeri tamamlayabilirsiniz.

İstanbul'un kayalık toprağı birkaç sarnıcın yapımına imkân sağlamış. Bugün sarnıçları Yerebatan ve Binbirdirek adları altında arayacaksınız. Eğer siniriniz sağlamısa, Yerebatan'a inin ve sadece 25 kuruş (ve biraz cesaret) karşılığında yeraltı âleminde kayıkla dolaşın. Öyle görünüyor ki 5. yüzyılda İustinianos devrinde insanlar çok daha cesaretliymiş.

Bizans abideleri listesini surlarla bitiriyorum; Ayasofya'yı geçen sefer anlattım. Deniz kıyısındaki surlar 8, karadakiler 7 km uzunluğunda. Trenle ta Aya Stefanos'a [Yeşilköy] kadar yapacağınız bir gezi, deniz surlarının harika manzarasını serecek önünüze; kara surlarını daha iyi görmeniz için, iyisi mi Yedikule tramvayına binin.

Surlara yuvalanmış birçok gariban demiryoluna doğru el sallıyor ve haykırıyor. Burada mazinin heybeti, tabiatın güzelliğiyle birleşiyor. Yedikule'nin herhangi bir kulesine tırmanırsanız, eşsiz bir tablo açılacak önünüzde. Dağınık çiçekler gibi Adalar görünecek, karşıdaki Üsküdar ise serap gibi titreşecek.

Türk egemenliğinin abidelerini daha çok camiler oluşturuyor: Eyüp, II. Bayezid, Selim, Şehzade, Rüstem Paşa, Sultan Ahmed, Fatih, Yeni Cami, Nuruosmaniye vs., bunların her biriyle padişahlar adlarını ebedileştirmek istemişler. III. Ahmed, Tophane ve Azapkapı çeşmeleri de dikkate şayan.

Saraylar: Abdülmecid'in Dolmabahçe'si, Ortaköy'e yakın; Abdülaziz'in Beylerbeyi, Boğaz'ın Anadolu yakasında; Dolmabahçe'nin üst kısmındaki Yıldız Köşkü; Eski Saray veya Topkapı.

Müzeler: Büyük İskender'in lahdiyle ünlü Arkeoloji Müzesi, Çinili Köşk, İslam Eserleri Müzesi, Aya İrini'deki Askeri Müze.

Kapalıçarşı da, turistin atlayamadığı bir İstanbul mucizesi. En büyük intibai Eski Saray,² yani Topkapı Sarayı yaratıyor. Mimari güzelliği-

1 Bizantion kurucusu Bizas'a atfedilen bir sütun bulunmamaktadır. Yazar belki Gülhane Parkı'ndaki İstanbul'un en eski sütunu olan Gotlar Sütunu'nu kastetmektedir.

2 Aslında Topkapı Sarayı'nın bir başka adı Saray-ı Cedid yani Yeni Saray'dı. İstanbul'daki ilk padişahlık sarayı Beyazıt'ta bugünkü İstanbul Üniversitesi arazisinde bulunan Saray-ı Atik yani Eski

le değil, ama neredeyse bütün Osmanlı tarihinin kendi türünde tek abidesi olmasıyla. Engin salonlarında ve köşelerinde, burada kudretinin zirvesini ve yok oluşunu da gören 25 padişah bir milletin tarihini yazıyorlarmış. Burada, 30 milyonun üzerinde nüfusun idaresiyle beraber, padişahlar kendi zafiyetleri içine de gömülüyor, aşkla kanı bir araya karıştııyorlarmış. Sarayburnu'ndaki Eski Saray fantastik romanlar için sayısız konu sunuyor.

Denize bir burun gibi uzanan Sarayburnu'nda akıntı çok güçlü. Geçmişte ne kadar çok vapur paralanıyormuş burada. şimdi de bir vapurun direği, ikaz işareti olarak dikiliyor.

Bir zamanlar sarayın büyük bahçesi sadece padişaha ve hanımlarına akmuş. Derin gölgelerin ve iek rayihalarının doldurduğu bu devasa alanda padişahlar ve cariyeler dolaşıyorlarmış.

Sarayın terasından Adalar'a, karşıdaki Anadolu yakasına, Boğaz'a olağanüstü bir manzara açılıyor. Buradan,  kıtaya hükmeden padişah, payitahtın güzelliklerinin keyfini ıkartıyormuş. Bugün Sarayburnu umuma açık. Bayramda ise –gerçek bir panayıra dönüşüyor. Padişahlar mezarlarından kalkıp bir grseler.

Park [Gülhane], 1919'da da, kimin ısmarladığı ve kimin ödediği bilinmeyen işgal İstanbul'unda da açıktı. O zaman şehirde Fransız ordusundan her zenci emirler yağdırıyor ve birçok paşa dilencilige soyunuyordu; İstanbul maceracılarla doluydu; macera olan yerde ise mutlaka bizim soydaşımızı da bulacaksınız.

Bir değil, 10'un üzerinde maceracıyı hatırlıyorum. Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden gelmişlerdi, kendileri de ne için geldiklerini ve ne yaptıklarını bilmiyorlardı: kalsınlar mı, yoksa bir yerlere devam mı etsinler. Benim için o zaman İstanbul, uzun bir yolculuğun başlangıç noktasıydı ve yakınlarımin yanında biraz daha insanca yaşama imkânım olsa da, kendimi şımartmıyordum, çünkü belirlediğim yolda epey zorluk bekliyordu beni.

Yola çıkmadan önce birkaç günümü bu Bulgarlarla geçirmeyi tercih ettim. Zorluklara alışma hususunda hakiki bir okul. Pera'dan yaya iniyor, uzunca bir mesafe geçiyor ve bir Acem'in kahvehanesine dalıyoruz.

Saray'dı. Yazar Yıldız Sarayını yeni saray olarak telakki ettiğinden Topkapı Sarayı'na eski saray diyor olmalı.

“Çay” diye emir veriyorlar bizimkiler.

Sonra ceplerinden kuru ekmek ve biraz kaşar çıkarıyor, aç aç şapırdatıyorlar.

“Kral işi!” diyor özgüvenle Mihaylovski, kim bilir şimdi nerede. Yedek subay, iriyarı, bir gözü kör. İstanbul’a niçin geldiği, ne uğruna bu sefilliğe katlandığı bilinmiyordu. Maceracılar sorgulanmıyor.

“Yarın gene buraya” diyor biri, akşam yemeğinden sonra.

Demek ki, günde bir defa yemek yeniyor, o da mideyi aldatmak için. Acem, çayı getiriyor ve bu arada geç müşterilerin ellerine bakıyor. Kim bilir ödeyecekler mi? Bugün İstanbul’da kimin ısmarladığı bilinse de, ödenip ödenmeyeceği meçhul.

Otel veya akraba evinde geceleme yi ninem de biliyor. Bizim mace-racı takım bundan nefret ediyor. Sarayın bahçesinde yatılacak; asırlık ağaç-ların altında; sessizlik ve sükûnet içinde. Sadece Ay bizi ele veriyor, ama kim aklını oynatmış ki eski İstanbul’da, o da 1919’da, parkları denetlemeye kalsın? Beş Bulgar’ın ot üzerinde yatmasından kime ne? Padişah hanım-ları artık burada değil.

Yaz; gece de sıcak. Her zaman coşkun olan Sarayburnu suları bile bu gece durgun. Şimdi bu denli durgun olan sular, bir zamanlar kim bilir kaç gözden düşmüş saray görevlisini yutmuştu.

Eski Saray, II. Mehmed tarafından, kadim Bizantion’un akropolü üzerine yapılmış. Sarayın birkaç kapısı var –Bab-ı Hümayun, Babüsselam ve Babüsaade ki bu sonuncusu artık saadetin kapısı ve yakınında harem, padişah kütüphanesi ve hazine yer alıyorlar.

Üç kıtanın, güzeller arasından en güzel kızları buraya gönderiliyor-muş. İtaat etmeyen yeniçeri de burada kılıçtan geçiriliyor; bazen padişah da zoraki ölümünü buluyormuş.

Biz ise yatıyor ve ay ışığı altında laflıyoruz; romantik ve korkunç ger-çeklik yerlerinden iki adım mesafede. Yatıyor ve bir şeyler mırıldanıyoruz; bizden başka canlı yok. Sadece bülbüller, ama onlar da, kendi şarkılarına dalmış, bizi umursamıyorlar.

Gece yarısı geçiyor. İstanbul’un büyük saatleri çoktan 12 defa çalıp sustular. Bizse, yeri hiç de burası olmayan şeyler anlatıyoruz; Sofya, fırka-

lar, gazeteler vs. hakkında. Başka mevzuları deşmiyoruz, çünkü kankalarım maceracı ve kendileri hakkında pek konuşmasalar da, herkesin canını dişine taktığını anlıyorum.

Hiç uyumadan sabaha karşı kalktık ve Galata'ya geçmek üzere büyük köprüye doğru yürüdük. Limanda görünen sayısız gemiden birini seçecektik. Ne ki daha saat erken ve köprü halen açık. Biraz sonra, fantastik bir dev gibi, köprünün iki kanadı birleşiyor ve biz karıncalar da üzerinden geçiyoruz, öteki tarafta bizler gibi bekleyenlerle çarpışarak.

Karıncayız, ama ne güzel bir maceraya hazırlanıyoruz, gemiler bizi bekliyorlar. Okuruna kıyamayan bendeniz iki mektup için daha İstanbul'da kalacağım.

PRENS ADALARI'NDA, TROÇKİ'NİN YALISI, MERKEP BÖLÜĞÜ

Sadece Boğaz'ıyla bile İstanbul dünyanın en güzel şehirleri arasında olurdu. Gel gör ki bir güzellik daha sunuyor bize: Prens Adaları. Tabiatın şatafatı!

Prens Adaları Marmara'da. Bu adla dört ada kastediliyor: Proti [Kınalıda], Antigoni [Burgazada], Halki [Heybeliada] ve Prinkipo [Büyükada], her ne kadar kümeye beş adacık daha dahil olsa da: Oksia [Sivriada], Plati [Yassıada], Vordonos, Neandros [Tavşanadası] ve Anterobithos [Sedefada]. Bu sonuncularda yerleşim yok; ne su, ne de bitki örtüsü. İlk dört ada, bunların payına düşeni de almışlar. Hele de Halki ve Prinkipo! Hele hele Prinkipo! Oysa bir zamanlar bu muhteşem adalar, gözden düşen Bizans prenslerinin sürgün yeriymiş. Hayata davet eden bu yüce tabiat içinde, tehlikeli görülen prens ve üst düzey görevliler ölümüne gönderiliyormuş.

Vapurdan Bizans harabelerini gördüğünüzde bile, bu yerlerin de tarihi olduğuna, buraya da bir zamanlar kötülüğün zehrini tükürdüğüne inanmak istemiyorsunuz insanoğlunun. Sanki güneşin, denizin ve havanın kesişmesinden sadece neşe, saadet ve aşk dağıtmak için doğan bu adaları taht kavgaları, mücadeleler, insan ihtirasları ilgilendirmiyorlar. Ama işte burada da beşeriyet tarih yaratmış, aynı nefret ve entrika tohumlarını ekmiş.

Türkler Kınalı, Burgaz, Heybeli ve Büyükada diye adlandırıyorlar adaları. Proti'ye, neredeyse sadece Ermeniler yerleşmişler. Bizans'tan bir sarnıç kalmış, oysa bir zamanlar burada üç manastır varmış. Bunların birine Lakapenos'un oğullarından biri sürülmüş. Gözleri oyulmuş birçok ünlü kişi uzun yıllar manastır dehlizlerinde kurtarıcı ölümü beklemişler.

Antigoni, Büyük İskender'in komutanlarından Antigon'un adını taşıyor. Asarıatikadan sadece Vaftizci Yahya Kilisesi kalmış. Antigoni'de olduğu gibi, Halki ve Prinkipo'da ağırlıklı Rumlar yaşıyormuş, bugün artık birçok Türk de burada yaşıyor.

* Sayı 196.

Askeri Lisesi'yle ve 7 bin ciltlik kütüphanesi bulunan Ruhban Okulu'yla Halki daha ehemmiyetli. Ruhban Okulu, aydın Patrik Fotios'un 857'de yaptırdığı Aya Triyada Manastırı'nın yerine yapılmış. İoannes Paleologos tarafından tamamlandıktan sonra yanmış ve yerine Rum Ticaret Okulu kurulmuş.

Güzelliğiyle Halki, Prinkipo'ya rakip. Çamlara bürünen Halki, tedavi ve beşeri faniliğin üzerinde derin derin düşüneceğiniz bir yer. Ada, sayısız güzelliğe sahip, ama muhteşem Çam Limanı sanki onun tacı. Bu körfezin suyu tertemiz, sanki süzgeçten geçirilmiş. Deniz dibindeki taşlar inci gibi parlıyorlar. Çam ormanının kokusu insanı adeta uçuruyor; siyasetle, ticaretle, entrikayla hiçbir ortak yanı olmayan bambaşka bir âlem. Eğer karşılaştırma bayağı olmasaydı, bu köşeyi dünya cenneti diye adlandırabilirdim. Öteki o göksel cenneti de bundan farklı şekilde tahayyül edemiyorum.

İşte Prinkipo –hayal, aşk ve masal adası ki aralarında derin bir vadinin yattığı iki tepeden oluşuyor; çevresi 8 km. Yerleşim daha kesif ve bir şehir halini almış. Tepenin batı eteğinde modern oteller, villalar, restoranlar; asfaltlı güzel sokaklar.

Adanın kuzeybatısında İustinianos'un yaptırdığı ve İmparatoriçe Eirene'nin yenilediği manastırın harabeleri bulunuyor. Bu acımasız kadın, öz oğlunun gözlerini oydurmuş ve bu manastıra sürmüş, ama kendisi de, İmparator Nikiforos'un gazabına uğrayarak bu manastırda hayata göz yummuş. Ancak bu acıklı hikâyeler bugün kimseyi ilgilendirmiyor. Sizlere, tarihi verilerden arındırılmış ve kılavuz özelliği taşımayan bir adalar tasviri aktarıyorum.

*

Marmara Denizi'ne birkaç ada serpişmiş. Düşüşlerini heyecanla izlediğimiz o yıldızlar, zeytuni Marmara'ya düşmüş ve Asya ile Avrupa arasına sanki göksel masaldan bir şeyler taşımışlar.

Yerleşim olmayan adalardan Plati [Yassıada], çirkin Köpek Adası adını da taşıyor. Buraya Balkan Harbi'nde, Almanların tavsiyesiyle eski İstanbul'un bütün köpekleri sürüldü ve açıklıkla, susuzlukla ve yamyamlıkla yok oldular. Bunun yapıldığı o yaz, Prinkipoluların tatilinin üzerine edildi, çünkü köpeklerin uluması uzaktan duyuluyor, ay ışığında ise rahat durma-

yan bu aç it kitlesi de görünüyordu. Almanlar hoş olanı faydalı olanla bağdaştırdılar ve hijyen haricinde, cebe de kazanç sağladılar –zavallı köpeklerin derisi de yüzüldü.¹

Sanırım, Türk modernleşmesinin ilk evresiydi bu.

Türk'ün köpeğini alacak ve aç vaziyette bir yerlere atacaksın! Hiç olacak iş mi bu? Türk, köpeğini adeta baş tacı yapıyordu. Almanlar köpeklerin kolera taşıdıklarını söylüyorlardı. Kolera durdu, ama bozgun üstüne bozgun gelmeye başladı; Türkler bunu Tanrının bir cezası olarak gördüler.

Köpekleri anlatıyorum, oysa Prens Adalarını düşünürken, sadece şiirsel hayallerin canlanması lazım. İlk önce, vapurda yüzünüze esen rüzgârı şiire sevk ediyor sizi. Çok geçmeden gerçek de başlıyor: Vapur, adalara “konmaya” devam ediyor. Gözünüzün önüne, rayıhasını selam yerine vapura kadar gönderen sık çam ağaçlarıyla örtülü toprak parçaları çıkıyorlar. Vapurlar iskelelerde çok kalmıyor, her şey gayet çabuk yapılıyor, birkaç dakika içinde yolcular biniyor veya iniyor; oyalanma falan yok.

İşte artık en büyük adadayız –Prinkipo. Kıyılarına güzel Şark villaları ve Avrupa otelleri kondurulmuş; sık ağaçlarla çevrili, yukarıdan ise çam ormanı göz kırpmıyor. Türkiye’de birçok şey değişmiş, ama tabiat hep öyle alımlı kalmış.

Kaderimde, Lev Troçki’nin uzun zamandır konuşulan ve masalsı diyeceğim yalisını merkep sırtından görmek de varmış. Yeşillikler içindeki, Marmara’nın temiz sularında yıkanan yalı eski İstanbul’un minarelerine ve karşıdaki Anadolu yakasına bakıyor.

Gazeteci, merkep sırtındayken bile gazeteci kalıyor.

“Merkepten inip Troçki efendiyi göremez miyiz?” diye soruyorum merkep sahibine.

“Ne diyorsun? Troçki, öyle korunuyor ki kendi kendine bile görünemiyor; imkânsız. Şimdiye kadar hiç kimse göremedi onu.”

Merkep yalının yakınında kalıyor, bense en yükseğe, İsa tepesine doğru tırmanıyorum. Uygun isim verme becerileri hususunda Rumların hakkı inkâr edilemez. Bu yerin adını taşıdığını bilseydi, İsa da mutlu olurdu.

1 Bu bilgi doğru değildir.

Rayihasıyla başınızı döndüren sık çam ormanında, eski İstanbul'un serabı andıran manzarası ve ruhu arındıran tabiatın arasında insan bütün kötülükleri unutmaya, af etmeye, sevmeye ve itaat içinde son nefesini vermeye hazır hale geliyor.

Şunu da teslim edelim ki, Rumlar sadece şair değil: Tepeye bir gazino da kondurulmuş.

Ama keşke şu şovenlikten biraz feragat etselerdi!

İkinci Balkan Harbi'nde adada kalan az sayıdaki Bulgar, Rum cemaatinin hakiki terörüne maruz kaldı. Bulgar bir tesise girince, Rumlar yüksek sesle:

“Gene yendik Bulgarları! Ne yenmesi, dağıttık! Bu yenilgi yenilir yutulur cinsten değil!” diye konuşmaya başlıyorlardı.

Bu tavrı, tanıdıklarına, hatta arkadaşlarına karşı da takınıyorlardı.

Vapur iskeleye yanaşıyor. Kadın ve çocuklar, sıcak İstanbul'un yorgunluğundan sonra akşam dinlencesine gelen koca ve babalarını karşılamaya çıkmışlar. Vapurdan Avusturya sefareti sekreteri de iniyor. Az önce büyük harp ilan edilmiş. Tanıdık Rumlar etrafını sarıyorlar:

“Avusturya kaybedecek. Gel seni Yunan sefaretine kavas yapalım.”

*

Canı cehenneme şu şovenliğin!

Prinkipo'nun sadece neşe saçması lazım; Prinkipo için sadece şiirler yazılmalı! Nereden başlasam? Yakamozlu ada gecelerini tasvir edebilecek miyim acaba? Eski İstanbul uzakta bir serap gibi titrerken, gökyüzünün, yerin ve denizin bir şarkıda kaynaştıklarını dile getirebilecek miyim?

Gece. Büyük Kalipso otelinde balo var. Dünyanın farklı ülkelerinden tatilciler fraklarla. Şaşaa; iki orkestra; vals, mazurka. Yıl, 1910.

Ada yolundan bir merkep bölüğü salınıyor; sırtlarında –mutlu turistler. Ada turu atıyorlar; İsa tepesinde, Glosa'da vs. duruyorlar. Burada onları laternalar, Bomonti birası, taze balık bekliyor. Neşeli ve gamsız zamanlar! Gerçi şimdi de, bu aksi zamanlarda, adayı dolaşırken gerçeği unutuyorsunuz. Masalsılığa o kadar kaptırıyorsunuz ki kendinizi, komşu

boş adayı ele geçirmeyi ve bir cumhuriyet kurmayı hayal ediyorsunuz. Benim yıllar önce hayal ettiğim gibi.

Mustafa Kemal Paşa'nın şu boş toprak parçası neyine? Herhalde verir. Sonra, biraz da hemşeri sayılırız.

Vapur yanaşıyor. Kalabalık ki iğne atsan yere düşmeyecek. En sık giysilerini giymiş kadınlar; Rum kantocular, neşeli çılgınlık. Bugün kantocular içten söylemiyorlar; giysiler daha ucuz kumaştan; sevinç çılgınlıkları daha nadir atılıyor, ama Prinkipo gene öyle ay ışığında yıkıyor, güneş çam ormanının rayıhalı reçinesini gene öyle eritiyor ve aşk da gene öyle coşkulu. Çünkü tabiat ana ebedi.

ANADOLU YAKASINDA, AYA STEFANOS, HOŞÇA KAL İSTANBUL!

Mektuplarımda birkaç defa Anadolu yakasından söz edildi. Sadece anmakla yetinmek olmaz, kaldı ki, Asya olmasına rağmen, karşı taraf da o denli ulaşılır. Yeter ki bir vapura veya kayığa atlayın.

En cazip yer, Bulgurlu ormanının batı eteğinde konumlu, ahşap evleri, sayısız minareleri ve mezarlıklarıyla Skutari [Üsküdar]. İşte bir zamanların taassup Türkiye'sinin kalbi! Üsküdar'ın daha dikkate şayan yerleri, III. Mustafa tarafından 1760'ta yaptırılan Ayazma Camisi; [1580'den kalma] Şemsi Paşa Camisi, arabesklerle süslü çeşmeler, İskele Büyük Cami [Mihrimah Camii], Yeni Valide Cami, Kösem Valide Sultan Cami [Eski Valide Camii], Ahmed Cami [Ahmediye Külliyesi]; vakti zamanda ise ecnebiler için en ilginç yer, zikir getiren dervişlerin tekkesiymiş ki önceki mektuplarda anlatıldı.

İşte size herhalde ebediyen kalacak olan bir yer: bu, Büyük Mezarlık [Karacahmet Mezarlığı], mezar şehir; bütün Üsküdar'a dağılmış mezarlıklar. Devasa bir servi ormanı buraya gömülen kim bilir kaç bin kişinin edebi istirahatgâhı üzerine derin gölgeler seriyor. Oraya buraya Batı üslubunda köşkler kondurulmuş.

Üsküdar kıyısı başka gezi ve seyir yerleri de sunuyor: Haydarpaşa Garı; Kadıköy; Moda ve Fenerbahçe sayfiyesi ki Marmara'ya bir yarımada gibi giriyor ve buradan karşıdaki güzelliklerle dolu Avrupa kıyısına, Adalar'a doğru şahane bir manzara açılıyor. Burada, yüksek duvarların arkasında bazen cıvıldaşan paşa hanımlarını ve masalımsı paşa konaklarını göreceksiniz.

Akşam oldu; Asya kıyısından ayrılıyor. Vapur, buraya gelen İstanbullularla dolu. Bütün günü bu kıyıda sayfiyede geçirmişler, ama şimdi dönüyorlar; yorgun ve bıkkın değil, esenlik içinde ve dinç olarak. Güverteye masalar konmuş, herkes bir şeyler ısmarlayabiliyor. Mesafe kısa olsa da, keyiften ödün vermek yok. Ay, vapurun yolunu aydınlatıyor; vapurumuz

* Sayı 198.

kıyıya yaklaşınca, Boğaz'dan, Adalar'dan gelen sayısız vapurlar arasından yol açıyor kendine.

Biz artık İstanbul'dan ayrılacağız. Denizden mi? Hayır, yeterince denizde dolaştık.

Boğaz'ı artık tanıdık, tasvirle ne kadar tanınabiliyorsa ve ben de onu ne kadar tanıyorsam. Uzaklara yayılmış engin İstanbul'un bir banliyösünü daha görebilmek için Bulgaristan'a karadan döneceğiz. Şimdi 1910 değil, ne de 1920 –hamallarla işimiz yok, çünkü Türk polisi yolcunun rahatı için adeta titriyor.

Trende temiz bir kompartımana oturuyoruz. Sirkeci peronunda bir zamanlar vedalaşırken şahit olduğumuz o tablo artık yok; bir daha karşılaşmayacağımız zamanlar onlar.

Fesler, sarıklar, şerbetler, hımbıl hamallar hak getire.

Aynen bizim gibi olan, hatta bizden de daha Avrupai giyinen insanlar uğurluyorlar bizi. Tren birbirine yapışık ve çeşitli adlar taşıyan banliyölerden yol açıyor kendine: Yedikule, Makriköy [Bakırköy], Florya, Küçükçekmece.

Eski Bizans surları homurtuyla trene yol veriyor ve sanki hıncını, üzerlerine kuş gibi konan zavallı ahşap evlerden çıkaracaklar. Bu şehrin köylerinin adları hiçbir şey ifade etmiyor; Bulgarların özel ilgi duyduğu Aya Stefanos hariç. 1877-1878'de buraya Rus ordusunun ana karargâhı kurulmuştu; 3 Mart 1878'de de burada, Bulgarların doğal sınırlarını tanıyan barış imzalanmıştı.

Ne denli hüznü hisler uyandırıyor Bulgar'ın kalbinde Aya Stefanos'tan geçmek! Aynı zamanda hem diriliş hem de tükeniş. Eğer Aya Stefanos kararlarını kaldıran 1878 Berlin Kongresi olmasaydı, kim bilir kaç insanın hayatı kurtulacaktı!

Aya Stefanos Türkler için de ehemmiyetli. Eski Türkiye'ye burada bir darbe indirildi ve Abdülhamid'in alaşağı edilmesi ilan edildi. Başka yolculuklarım sırasında mutlaka Aya Stefanos'ta iniyordum. Barışın imzalandığı evi de görüyor, bir zamanlar kurtarıcılarımızın asil ciğerlerini dolduran havayı teneffüs ediyordum.

Ya şimdi? İyisi mi, bir an önce gidelim buradan. Hüznü hatıralardan kime ne fayda? Tazminat olarak da, cezbedici İstanbul sayfiyesi Florya'da treni daha uzun bekletelim.

Florya sahili, kahverengiye kadar kızaran ve sayfiyecilerin tenini yakan ince temiz bir kumla kaplı. Buradan Marmara'ya, bütün ihtişamıyla geniş bir manzara açılıyor. Deniz sakin, uçsuz bucaksız, gümüşü renkte yayılıyor. Florya'dan 10-15 dakika mesafede, tatilci otelleriyle Galatara' bulunuyor.

Florya epey bir zamandır plaj yeri ki bunun da aşamaları var. Bir zamanlar tatilciler kumsalı, bir an önce suya dalmak için aceleyle ve korkuyla geçiyordu.

Ancak 1920'de burası artık Avrupa'ydı ve kumsal çok sayıda tatilciyi cezbediyordu. Bulgar sahillerinde henüz sözü bile edilemezken, burada karışık plaja geçildi. Şunu itiraf edeyim ki bu yenilik beni şaşırtıyordu; az kalsın kurbanı bile olacaktım. Bir gün kumda sekiz saatten fazla kaldım; hoşça geçirilmiş bir iş günü. Burada kumsalda, üzerlerinde dans edilen küçük ahşap mekânlar vardı ve her şey servis ediliyordu. Zamanlar, Maşa'ların ve Sonya'ların zamanıydı ve modernlik hususunda İstanbul'un, Avrupalı halkları geride bırakmasında şaşılacak bir şey yoktu.

Tren sinyal veriyor, hareket etmek üzere. Hemen trene atlıyor ve çok geçmeden Florya'nın gümüşü kıyısını terk ediyoruz; biraz sonra İstanbul'un son banliyöleri de geride kalacak.

Tren bizi geri götürüyor; intibalarla dolu kalplerimizle. Başka hiçbir ülke bu kadar büyük bir çeşitliliğe sahip değil. İntibalarımızı bir düzene sokmayı, numaralandırmayı deniyoruz. İyisi mi, bırakalım kendileri bir düzene girsinler. Hafızanızda, pazara kadar değil, mezara kadar sadık dostunuz kalacak zengin, kıymetli, muhteşem bir şey oluşacağından şüphe etmeyin

1 Florya'nın yerleşim bölgesinde Rumca "sütçüler köyü" anlamına gelen "Galitaria" adında bir köy vardı. 1937'de adı Şenlikköy olarak değiştirilmiş ve Bakırköy İlçesi'nin bir mahallesi yapılmıştır.

Bulgar Ekzarhlığı yayın organı *Vesti* gazetesinin genel yayın yönetmeni Dimitir Brizitsov, oğluHristo (kucağında) ve kızı Mariya ile; İstanbul, 1902

Hristo Brizitsov annesiyle; İstanbul,
Beyoğlu

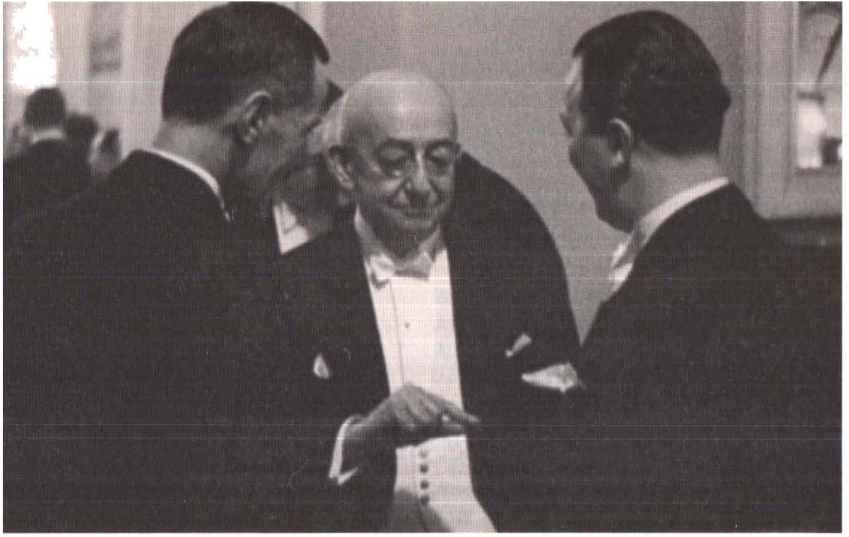
Hristo Brizitsov; İstanbul,
Beyoğlu, 14 (27) Eylül 1913

Hristo Brizitsov babası ve ablasıyla; İstanbul, Beyoğlu

Hristo Brizitsov babası ve ablasıyla; Sofya

Dnes gazetesi genel yayın yönetmeni Hristo Brizitsov (sağda), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Dr. Refik Saydam (ortada) ve Bulgar Çarlığı Ankara Sefiri Ekselânsları Todor Hristov ile; Ankara, 18 Mart 1939

Fotoğraflar, Hristo Brizitsov'un Sofya Merkez Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen arşivinden alınmıştır. (TsDA, Fon 543k, 2, 923).

KAYNAKÇA

Hristo Brizitsov, "Pisma ot Tsarigrad," *Literaturen glas*, Sofya, 1932-1933.

Hüseyin Mevsim, "Bulgar Öğretmen Andrey Tsvetkov'un 1932 Bursa İzlenimleri," *Bursa'da Yaşam*, 388-392, Aralık 2013, Bursa.

Hüseyin Mevsim, "Bulgar Tarih ve Coğrafya Muallimlerinin 1932 Edirne Ziyareti," *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 41-54, 2015, Edirne.

Hyusein Mevsim, *Pätuvaneto na Chudomir v Turtsiya (1932)*, Filibe 2012.

Rechnik na bălgarskata literatura, I, 1976, Sofya.

DİZİN

Ab

- Abdülhamid II** 26, 33-36, 52, 54-55, 64, 66, 69, 89, 93, 103, 114, 120, 142
Acem(ler) 33, 53-54, 78, 94, 97, 131-132
Açkov, Boris 12
Adalar 26, 33-34, 36, 56, 81, 93, 109, 116, 120, 130-131, 135-137, 141-142
Afrika Han 55-56
Afrikalı(lar) 84, 105
Ahmet III Çeşmesi 130
Ahmet Refik [Altınay] 10
Akif Şakir 10
Akil Muhtar 10
Alfons XIII (İspanya Kralı) 50-52
Ali Fehmi 120
Alibey Deresi 111
Alman 39, 44, 59, 61, 101, 103-104, 136-137
Altın Boynuz 109, 111
American Express Company 51
Amerika/Amerikan 31, 49, 55, 75, 79, 105, 116, 129
Amerikalı(lar) 26, 116, 125, 129
Amerikan Bizans Enstitüsü 125
Anadolu 27, 33, 101, 105-106, 116-117, 122; kıyısı, yakası 23, 26, 56, 93, 111, 130-131, 137, 141
Anadolu Ajansı 11
Anadolu Hanı 55, 93
Anadolu Hisarı 28
Anadolu Kavağı 27-28, 31, 100
Anadolulular(lar) 103
Andartlar (çeteler) 64, 66
Angora 9
Ankara 7, 9, 12-13, 16, 113, 117, 149
Antemius 123
Anterobithos [Sedefada] 135
Antigoni [Burgazada] 135
Arap(lar) 33, 76
Arapça 22, 99, 114-115
Aristoteles 78
Arkadios sütunu [Avrattaşı] 130
Arkeoloji Müzesi 130

- Arnavutköy** 26, 30
Askeri Müze 230
Asya 28, 111, 136, 141
Atina 9, 50, 60
Atmeydanı 105, 129
Aux Occasions 115
Avrupa 23, 25, 27-28, 34, 38, 43-44, 76, 97-98, 105, 111, 116, 136, 141
Avrupa Han 55
Avrupalı(lar) 33, 43, 101, 103, 111, 115, 120, 143
Avusturyalı 44, 59-60
Avusturya-Macaristan 82, 101, 103
Aya İrini 126, 129-130
Aya Panayi Meryemanaşı 91
Aya Stefanos [Yeşilköy] 130, 141-142
Aya Triyada Manastırı 136
Ayasofya 36, 122-125, 129-130
Ayazma Camisi 141
Azapkapı Çeşmesi 130
Aziz Andreas Manastırı 129
Aziz Ioannes (Vaftizci Yahya) Studios Kilisesi 126, 129
Aziz Kiril 95
Aziz Metodiy 95
Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi bkz. Küçük Ayasofya Camisi
Aziz Stefan Kilisesi 70, 109, 111
Aziz Theodosius Kilisesi 129
Azize Theodosia Kilisesi 129

Bab-ı Hümayun 132
Babüsaade 132
Babüsselam 132
Balgarska kitka 16
Balkan 55, 65, 67, 84, 87, 89, 96, 103
Balkan Harbi 18, 36, 43, 46, 97-98, 101, 103, 136, 138
Balkan Konferansı 11
Balzac 23
Barbaros 26
Bashtin kray 19
Batum 50

Ba

Bayçev, Anton 16-17
 Bayezid Cami 125
 Bayezid II 84, 126, 130
 Bazar Alemania 46
 Bazar du Levant 115
 Bebek 26
 Bebek Fransız Koleji 70
 Bedia Muvahhit 8
 Belev, Gyonço 12
 Belle Vue 82
 Berlin 43
 Berlin Kongresi 142
 Beşiktaş 25
 Beyazıt (semt) 130
 Beykoz 28, 111
 Beylerbeyi 28, 97, 130
 Beyoğlu 18, 43, 45, 76, 146-147
 Beyoğlu Ekzarh Yosif I Bulgar İlkokulu/Beyoğlu Okulu 18, 110
 Binbirdirek 130
 Bizans 14, 32, 123, 125-127, 129-130, 135, 142
 Bizantion 130, 132
 Bobçev, Stefan 8
 Boccaccio 23
 Boğaz/Boğaziçi 17, 21-23, 25-36, 38, 56, 66, 77-78, 81, 88, 96, 100-101, 106, 120, 130-131, 135, 142
 Bolgrad 84
 Bolşevik 45
 Bomonti 52, 82, 85, 138
 Bomonti Bira Fabrikası 84
 Bonev, Bone 15, 17
 Bonne Marche 46, 49
 Boyacıköy 27
 Boyacieveva, Vera
 Brnzitsov, Dimitir 18, 23, 120, 145
 Brnzitsov, Hristo 18, 119, 146-149
 Bukoleon Sarayı 129
 Bulgar Ekzarhlığı 18, 23, 26, 70, 83, 145
 Bulgar Gazeteciler Cemiyeti 9
 Bulgar Hastanesi 70, 83-84
 Bulgar Mahallesi 81-82, 91

Bulgar Matbaası 119
 Bulgar Merkez Bankası 13
 Bulgar Okulu 69, 84-85, 93-96, 109
 Bulgar Ruhban Okulu 70, 83-84
 Bulgar Telgraf Ajansı (BTA) 9
 Bulgar(lar) 7-18, 23, 26, 30-32, 43, 45, 57, 60, 65, 69, 71-72, 78-79, 83-84, 87-89, 91, 94-101, 103, 110, 119, 126, 131-132, 138, 142
 Bulgarca 21, 23, 41, 85, 110, 119-120
 Bulgaristan Çarlığı Millî Eğitim Bakanlığı 13
 Bulgar-Rum 69, 71
 Bulgar-Türk/Türk-Bulgar 11-12, 69
 Bulgarya oteli 11
 Burgaz 13, 18, 100, 135
 Bursa 13-14, 70, 116
 Büyük Mezarlık 141
 Büyük Saray 129
 Büyükdere 27
 Byzas 130

Cadde-i Kebir 18
 Carlmann 43, 64
 Celaleddin Rumi 54
 Ceneviz [Galata] Kulesi 34
 Ceneviz Hisanı 28
 Champs de marche [Gezi Parkı] 75-76
 Champs de Mars (Champs de marche) 75
 Champs de Morts 49
 Chenier, Andre 69
 Cihan Harbi (Birinci) 9, 37, 103
 Cihan Harbi (İkinci) 19
 Coco Rouge 94
 Constantinus (Büyük) 129
 Constantinus sütunu [Çemberlitaş] 130
 Cumhuriyet 11, 14, 116
 Cumhuriyet 7-8, 14-15, 17, 32, 49, 116
 Cumhuriyet Caddesi 81, 115

Çalıküşu 12
 Çam Limanı 136
 Çanakkale Boğazı 51

Ca

Ça

Çarlık Rusyası 45, 77
Çatalca 31, 100-101
Çengelköy 28
Çırağan 23, 25
Çırağan Sarayı 25, 36
Çırcırsuyu 27, 53
Çingene(ler) 71
Çinili Köşk 130
Çorbadjiyski, Dimitir 15
Çubuklu 28
Çudomir 15, 17
Çudomir Edebiyat ve Sanat Müzesi 15

Da

Dalechni spomeni za blizki hora 19
Debreli 17
Demir Kilise 71
Diana 124
Diyarbakır 100
Dnes 19, 149
Dorev, Panço 10
Doyuran 17-18, 23

Ed

Edebiyat Sedası 17
Edirne 10, 13-14, 31, 106-107
Edirne Bulgar Lisesi 23
Edirne Dr. Petır Beron Bulgar İlkokulu 10
Edirne Kız Muallim Mektebi 10
Efes 123
Eirene (imparatoriçe) 136
Ekzarhlık 18, 23, 26, 70-71, 83, 85, 145
Emirgan 27
Ermeni(ler) 44, 88, 94, 135
Eski Ahit 40
Eski Saray 130-132
Eskicuma 11
Euripides 37, 40
Evlogi Georgiev Hastanesi 84
Eyüp 97, 109-111; Eyüp Cami 109, 130

Fa

Falih Rıflı [Atay] 11
Farsça 54, 99, 114

Fatih Cami 130
Fener 83-84, 109-111
Fener Bulgar Okulu 94, 109
Fener Rum Okulu 70
Fener Rum Patrikliği 71
Fenerbahçe 141
Fethi [Okyar] 10
Filov, Bogdan
Florya 142-143
Fotios (Patrik) 136
France Tiyatrosu 12
Fransa 27, 84, 90, 97
Fransız/Fransızca 8, 31-32, 39-40, 44, 55, 59-61, 79, 82, 93-94, 101, 103, 105, 111, 131
Fuat Paşa 28

Galata 33-34, 36-38, 55, 76, 105, 119, 133
Galata Köprüsü 37, 66, 70, 81, 109, 120
Galata Kulesi bkz. Ceneviz [Galata] Kulesi
Galatara 143
Galatasaray 99
Garden Bar 49, 51, 77
Georg (Kral) 99
Glas 18, 23
Glosa 138
Goebbels 101
Grand rue de Pera
Gülhane 130-131
Gürcü 63

Hacı Bekir 40, 119, 122
Hakkı Tanık [Us] 11
Haliç 33-35, 52, 93, 96, 109, 111, 129
Halide Edip 8, 105-106
halifelik 8, 106-107
halk mahkemesi 19
halkevi 16
Halki [Heybeliada] 135-136
Halley Kuyruklu Yıldızı 97-99
Harbiye 75, 82
Hasan Cemil [Çambel] 14

Ga

Ha

Haydarpaşa 33, 141
 Hazine-i Evrak 10
 Heine 40
 Helen 44
 Heliopolis 124
 Herakles Ormanı 28
 Hırvat 119
 Hidayet Refik 8
 Hipodrom 129
 Hollandalı 39
 Hrabır (Papaz) 95
 Hrisantos 104
 Hristiyanlar 37, 61, 67, 69, 71, 88-91, 101, 115
 Hür Siyasi ve İktisadi Bilimler Üniversitesi [Svo-
 boden universitet za politicheski i stopanski
 nauki] 8
 Hürriyet 43, 56, 63, 66, 75, 103
 Hürriyet abidesi 85
 İason 26
 İbiş Ağa 88-89
 İbrahim Camisi 126, 129
 İngiliz(ler) 59, 94, 101, 103, 105, 107
 İngiltere 27, 84, 97
 İnnocentius (Papa) 126
 İoannes Paleologos 136
 İsa (Hz.) 28, 84, 110, 137
 İsa tepesi 137-138
 İsidoros 123
 İskandinavyalı 60
İskārski far 15
 İskele Büyük Cami 141
 İskender (Büyük) 41, 130, 135
 İskenderiye 13
İskar Feneri, bkz. *İskārski far*
 İslâm 54, 106, 125
 İslâm Sanatları Müzesi 130
 İsmet Paşa 10, 106
 İspanyol 44, 51-52, 101
 İstanbul 8, 10-11, 13-18, 21-23, 25-27, 31, 33-39,
 43-46, 49-53, 55-56, 59-64, 66-67, 69-73,

75-79, 81-85, 88-91, 93-95, 97-101, 103-107,
 109-111, 113, 115-117, 119-122, 124-127, 129-
 133, 135-138, 141-143, 145-147; **Bulgarları** 45,
 83-84, 94, 101; **Rumları** 91, 116
İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 10
İstanbul Yüksek Mühendislik Mektebi 10
İstiklal Caddesi 43, 55-56, 76, 115
İstinye 27, 31
İsviçre 8, 122
İtalya/İtalyan 27, 44, 59, 82, 90, 94, 103
İustinianus 123, 125, 129-130, 136

Jeanne d'Arc 105
 Jeanne d'Arc Fransız okulu 40
 Jön Türkler 33, 64, 66, 103, 114
 Jüpiter 28

Kabataş 25
 Kadıköy 141
 Kafkas 44
 Kâğıthane 96, 111
 Kalfov, Damyan 8
 Kalofer 70
 Kandilli 28
 Kanlıca 28
 Kapalıçarşı 127, 130
 Karaağaç 14
 Karadağ 46
 Karadeniz 18, 26-27, 31
 Karagöz 87-88
 Karamanlı 110
 Kariye Camisi 125
 Katolik kilisesi 46
 Katya Spiridonova 18
 Kazanlık Karma Pedagoji Okulu 15
 Kemal (Paşa) bkz. Mustafa Kemal Paşa
Kemal Paşa'nın Ülkesinde 15
 Kemalistler 116
 Kemeraltı 33, 38
 Kerekov, Georgi 9
 Kesriyeli 17

Je

Ka

İa

Kestanesuyu 27
 Kırklareli 31
 Kız Muallim Mektebi 10, 14
 Kızıl Ordu 45
 Kirov, Stefan 10
 Knyajevo 120
 Koca Mustafa Paşa Camisi 129
 Kocabalkan 15, 95
 Kokilev, Petr 17
 Kolkhis 26
 Konstantinos Porfirogenetus Sütunu [Örme
 Sütun] 129
 Konstantinos Porfirogenetus Sarayı 129
 Kooperatif Tiyatrosu 11-12
 Köpek Adası 136
 Kösem Valide Sultan Cami 141
 Köstence 94
 Krıstev, Yordan 17
 Krum Nikodimov 10
 Kurtuluş 115
 Kuruçeşme 26
 Kuzguncuk 28
 Küçük Ayasofya Camisi 126, 129
 Küçükçekirgece 142
 Kürt(ler) 35, 53, 72, 100, 119

Maçka 82
 Madonna 29
 Madrid 9
 Mahmut Şevket Paşa 67
 Makedon 32, 44, 65-66, 95
 Makedonya 18-19, 23, 38, 64, 66-67, 84, 94
 Makriköy [Bakırköy] 142
 Maksim 77
 Malta 107
 Manastır 10
 Maritsa 23
 Markianos sütunu [Kıztaşı] 130
 Marmara 21-22, 34, 123, 129, 135, 136-137, 141, 143
 Marsilya 50-51, 79
 Maupassant 40
 Meclis-i Mebusan 10
 meddah 88
 Medea 26
 Mehmed II 26
 Mehmed VI 103, 107
 Meletiy 110
 Meryem (Hz.) 125
 Meryemana'nın Ölümü 125
 Metoh 109-110
 Mevleviler 54
 Mezarburnu 27
 Mezdra 15
 Mısır 123
 Mısır hıdivi 28
 Miletoslu 123
 Milletler Cemiyeti 60
 Mimi Balkanska 12
 Mir 18
 Moda 141
 Moliere 40
 Muammer Raşit [Seviğ] 14
 Muhammed (Hz.) 106
 Mustafa III 141
 Mustafa Kemal Paşa 7-9, 13, 15-16, 22, 27, 32, 37,
 53, 55, 61, 72-73, 75, 83, 93, 103, 106-107, 109
 110, 114-117, 124-126, 139

La

La Frans 101
 La Jeunesse 115
 Lamartine 28
 Latin 121
 Leblebici Horhor Ağa 67, 88
 Lenin 99
 Leon (Büyük) 126
 Lermontov 40
 Levant 50
 Levanten 18, 43-47, 61, 77, 82, 87, 120
 Linder, Max 49, 52
 Literatürden glas 17
 Londra 43
 Lozan 106
 Lüleburgaz 100

Mustafapaşa (Svilengrad) 106-107

Musul 105

Na

Napoleon 99, 127

Nauchen Pregled 8

Neandros [Tavşanadası] 135

Nektar 52

Neron 35

Nestle 122

New York 51

Nezihe Muvahhit 8

Nikiforos (İmparator) 136

Nikolov, Vladimir 13

Norveç 60

Notre Damme de Sion 63

Nova Turtsiya 16

Novini 18, 23

Nuruosmaniye 130

Nutuk 12

Nyakoga v Sofiya 19

Nyakoga v Tsarigrad 19

Pathe Sineması 52

Pera 17, 33-34, 37-41, 43-44, 46-47, 49, 52-55, 61, 64, 69, 75-78, 82, 84-85, 90-91, 93, 99-100, 104, 110, 115, 131

Pera Palas 49, 67

Petits Champs 46, 49, 52, 55, 115

Pierre Loti 44

Pirlepe/Pirlepeliler 18, 69-71, 76, 95

Pisma ot Tsarigrad 17

Plati [Yassıada] 135-136

Plevne 16

Plovdiv [Filibe] 10

Port Artur 45

Prater 82

Prens Adaları 81, 116, 135, 137

Prinkipo [Büyükkada] 21, 49, 66, 135-139

Printemps 43-44

Proti [Kınalıada] 135

Radev, Lazar Yovçev 70

Rafael 29

Resneli 17

Reşat Nuri 12

Rifat Necdet 10

Robert Kolej 11, 26

Rockefeller 82

Roma 35, 123

Romanos 96

Romeo ve Jülyet 91

Rossinyol 98

Ruhban Okulu 70, 81, 83-84, 136

Rum 29, 32, 35, 39, 44, 61, 63, 67, 69, 76-78, 82, 87, 90-91, 94, 96, 99, 104, 109-110, 116, 138-139

Rum Ticaret Okulu 136

Rumeli Han 43, 55, 57, 59, 65, 115

Rumeli Hisarı 26

Rumeli Kavağı 27, 31

Rus(lar)/Rusça 12, 18, 22, 39, 41, 44-45, 60, 77-79, 100-101, 103, 105, 142

Ruse [Rusçuk] 10

Ra

Oh

Ohrli 65

Oksia [Sivriada] 135

Orlandovtsi 23

ortaçağ 13, 119

Ortaköy 18, 22-23, 25-26, 28, 59, 83, 130

Osman Nuri [Peremeci] 10

Osmanlı 10, 23, 131; İmparatorluğu 25, 55, 72

Otlukköy 18, 72, 83

Pa

Pakeba 50

Pammakaristos Manastırı 129

Panagiurışte [Otlukköy] 72

Pangaltı 75-76, 82

Panorama 82

Paris 9, 38, 43-44, 70, 73, 77, 99

Paris'te Sel 52

Paskalya 13, 45, 84, 91, 104, 110

Paşabahçe 28

Pathe Freres 52

Rusya 22, 27, 45, 77, 100, 113; İmparatorluğu 45
Rüstem Paşa Cami 130

Sa

Sadak, Necmettin 11
Saint Michel 93-94
Sakal-ı Şerif 41, 123, 127
Salih Murat 10
Salih Zeki 10
Samaritans 44
Sarayburnu 106, 131-132
Schiller 23
Selanikli 44
Selim Cami 130
Selim Sırrı [Tarcen] 11
Senegalli 44
Shakespeare 40
Simeon (Bulgar Çarı) 27
Simidov, D. 8
Sirkeci 14, 33, 99, 122, 142
Skutari [Üsküdar] 141
Slav/Slavca 45, 77-78
Slovo 9
Sofya 7-11, 13, 18-19, 22-23, 52, 70, 75, 77, 89, 95,
99, 120, 132, 148-149
Sofya İkinci Erkek Lisesi 10
Sofya Üniversitesi Fizik ve Matematik Fakültesi 10
Sofya Üniversitesi Şiirler Kliniği 10
Sorbonne 70
Sovyet Sefareti 45-46
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 45
Spomeni na edno dete 19, 119
Spor Mektebi 16
Stein 43
Stenya [İstinye] 31
Suat Derviş 8
Suira 50, 79
Sultan Ahmed cami 105, 130
Sultan Körfezi 28
Sultansuyu 53
Suriyeli 33, 44, 60, 94
Svilengrad (Mustafapaşa) 106

Şark 18, 26, 38, 43, 52, 82, 98, 127, 137
Şehzade Cami 130
Şemsi Paşa Cami 141
Şeyda Rıfat 8
Şişli 33, 35, 66, 75-76, 82-84, 87, 91, 98
Şumnu [Şumen] 10

Tahidromos 91
Tahtalıköy 23
Taksim 55, 75-76, 78, 81, 97
Taksim Bahçesi 81-82
Tarabya 27
Tatavla 33, 35, 76, 90-91, 115
Tearing 43
Tekfur Sarayı 129
Temistokles 78
Tepebaşı Sahnesi 16
Terkos 53
Tevfik Rüştü [Aras] 9
Theodosius Kilisesi 129
Theodosius Sütunu 129
Times 19, 64
Toblerone 122
Tophane Çeşmesi 130
Topkapı Sarayı 130-131
Tozkoparan 18, 59, 67
Tri hilyadi dni v zatvora 10
Troçki 137
Tsonev, Boris 16
Tsvetkov, Andrey 16-17
tulumbacılar 35, 91
Tuna 15
Turgenyev 40
Turkuaz Cafe 46
Tünel 43, 60, 75, 83, 109, 119
Türk Gazeteciler Cemiyeti 11
Türk Hava Kurumu 117
Türk(ler) 8-12, 14, 16, 23, 26-29, 31-33, 37, 39, 41,
44-46, 54-55, 61, 63-66, 78, 69, 88-89, 94,
96, 100-101, 103-104, 106, 110-111, 114-117,
119-120, 122, 124-126, 130, 135, 137, 142

Türk-Bulgar dostluk dernekleri 12

Türkiye 7-9, 11-12, 14-17, 22, 26, 38, 69, 84, 100-101, 103-107, 110-111, 113-117, 125, 137, 141-142

Türkiye Cumhuriyeti 7-8, 32, 149

Ur

Uri Bari 52

Üçlü İtilaf 103

Üsküdar 28, 32-34, 36, 54, 56, 66, 81, 109, 130, 141

V

V stranata na Kemal pasha 15

Vaftizci Yahya Kilisesi 135

Vakit 14

Vala, Ferdinand 119

Vaniköy 28

Varna 10-11, 13

Varna Taşra Gazetecileri Cemiyeti 16

Vasilev, Grigor 11

Venizelos 104, 124

Vesti 18, 23, 66, 91, 119, 145

Vestnik za jenata 8

Victor Hugo 40

Viyana/Viyanalı 43, 50

Vlango [Lango] 83, 94

Vordonos 135

Voynugan 72

Voyvoda caddesi 119

Vraça 15

Vreme 12

Yılanlı Sütun 129

Yıldız 23, 25-26, 81, 130-131

Yoros Kalesi bkz. Ceneviz Hisarı

Yosif (Ekzarh) 70-71, 83, 110

Yunanca 44, 55, 61

Yunanlar 44, 91, 100, 103, 105, 115, 124

Yuridicheski Pregled 8

Yuşa dağı 28

Yüksek Kaldırım 38, 40-41, 43

Za bukvite 95

Zaman 12

Zanzibarlı 105

Zlatarski, Vasil 13-14

Zora 12, 18

Zühre 38-39

Za

Wh

Whittemore, Thomas 125

Ya

Yahudi(ler) 44, 53, 115

Yangın Kulesi 35

Yedikule 130, 142

Yeni Cami 130

Yeni Türkiye 16, 26

Yeni Valide Cami 141

yenicheriler 69-71, 132

Yeniköy 27

Yenimahalle 27

Yerebatan 130

Hristo Brizitsov, İstanbul'da Bulgarca bir gazete yayınlayan Dimitur Brizitsov'un oğlu olarak 1901'de Ortaköy'de doğdu.

Çocukluğu ve ilk gençlik yılları Boğaz kıyısında ve Beyoğlu'ndaki Rumeli Han'ın üçüncü katında geçti. İmparatorluğun kaderini belirleyen ve dünya tarihine yön veren birçok hadiseye tanık oldu. Brizitsov ailesi Balkan Savaşları'ndan sonra İstanbul'u terk ederek Sofya'ya yerleşti. Baba mesleğini seçerek gazetecilik yapan Hristo Brizitsov, canlı ve özgün, edebi unsurlar da içeren yazılarıyla Bulgar basınında kısa sürede ün kazandı. Genç gazeteci, Türkiye'deki yeni cumhuriyet idaresinin uyguladığı reformlar Bulgaristan'da büyük ilgi çekince 1932'nin sonbaharında, önceki yıllarda çeşitli sebeplerle kısa süreliğine uğradığı ve çok iyi bildiği İstanbul'a geldi. İmparatorluğun son döneminde ayrıldığı şehre, 20 yıl sonra, cumhuriyet idaresinin ilk yıllarında dönüyor olması, ona dün ve bugün, eski ve yeni, geleneklere bağlılık ve modernlik arasında karşılaştırmalar yapma olanağını verirken işini de epeyce zorlaştırıyordu. Hangi İstanbul kendisine daha yakın ve sıcak? Çocukluğunun o renkli, kozmopolit, Doğu masallarından izler taşıyan, Levanten semtlerinde büyüdüğü İstanbul mu, yoksa şimdi gördüğü, başkentlik tahtından indirilmiş ve biraz da hırpalanmış modern ve milli İstanbul mu? İkisinden birini kesin olarak seçme gibi sevimsiz bir sorumluluktan özenle kaçınan yazar, bu ağır görev ve yargıyı okura yüklüyor. Kendi görevini de, her şeyi gördüğü ve hissettiği şekliyle aktarmakla, şehrin gizemli

sarmalına dalmakla sınırlı tutuyor. Gazeteci üslubunun akıcılığı ve vuruculuğuyla 24 mektup şeklinde kaleme alınan yazıları okurlarını 1930'ların İstanbul'una götürüyor. Bu mektuplar ilk kez haftalık *Literaturen glas* [Edebiyat Sedası] gazetesinde yayınlanmıştı, şimdi 85 yıl sonra ilk defa Türkçede bir araya getiriliyor. Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi.

ANİ VE YAŞAM DİZİSİ

KitapYAYINEVİ

ISBN 978-605-105-160-4

9 786051 051604

